

శ్రీకవర్తి స్వామిప్రార్థన కవర్తిస్మృతి

స్మార్త కవర్తి కారి కలకు.

తాత్పర్యము.

కవర్తి మొదలగు మహాత్ములచే స్మార్తకర్మల విషయమై చెప్పబడిన గ్రంథములను బాగుగా నాలోచించి యథాక్రమముగా స్మార్తకారికలకు తాత్పర్యము నాచే వ్రాయబడుచున్నవని తాత్పర్యము.

పోడ శ క ర్మ లు.

గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమంతము, బాతకర్మ, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, చాలము, మాంజీబంధనము, ప్రాజాపత్య సౌమ్యవైశ్యదేవ అగ్నేయముల నెడి కేవలకర్మములు, గోదానము, స్నాతకము, వినాహము, వైత్యమేధికము, అనునీడదునారు కర్మములను సమంత్రముగా చేయదగినవని తాత్పర్యము.

పుణ్యాహవిధి.

అనిష్టనివృత్త్యర్థము చేయబడుకర్మ, శాంతికము, ఇష్టప్రాప్తికొఱకు చేయబడుకర్మ, పాపికము, అట్టికర్మలయందును, మరియు, శుభాశుభరూపములగు అన్నికార్యములయొక్క ప్రారంభమునందు పుణ్యాహమును చేయింపవలెను, గర్భాధానము, వినాహము, పుంసవనము, బాతకర్మ, నామకరణము, ఉపాకరణము, స్నాతకము, వేదప్రత్యేక్ష్యవములునాల్గు, ఈకర్మలయందు కర్మాంతమునందు బ్రాహ్మణాశీర్వాదము తగగొని బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయవలయును. సీమంతము, అన్నప్రాశనము, చాలము, ఉపనయనము, గోదానము, వీట్లకు కర్మాదియందే బ్రాహ్మణభోజనాదికము చేయదగినది.

శుభకాలము.

పగటిప్రమాణమును తొమ్మిదిభాగములు చేయగా నందు పేసిభాగములు, పదికొమ్మలైనవిన్నీ, శుభపద్ధములైనవిన్నీ, అగుచున్నవి. సమభాగముల మంగళప్రదములగును.

వ ధూ వ వే శ స ము.

పుణ్యాహవాచనము, సంకల్పములు, ఆశీర్వాచనకాలము, నిత్యోపాసనము, రక్షాబంధనము, యోక్త్రవిమోచనము, ఈకర్మలయందు వధువు ఉత్తరభాగము నందుండవలయును, తదితరకాలములయందు దక్షిణభాగము నందుండవలయును— “ఆవాభ్యాం కర్మాణి కర్తవ్యాని” అనువాక్యమును పఠించునపుడును, స్థాలీపాకము, ఆగ్రయణము, పువస్సంధానము, శయ్యోత్సవము, వివాహస్థాలీపాకము, ఆగ్రయణము, పువస్సంధానము, శయ్యోత్సవము, వివాహస్థాలీపాకము, ఈకర్మలయందు కూడా వధువు ఉత్తరభాగమువందె యుండవలయును, పాదప్రక్షాళనము, మధువర్కప్రాశనము, కన్యాస్వీకారము, మంగళద్రవ్యధారణము, భూమాంజనము, కన్యామూర్తాభిషేచనము, యోక్త్రవేష్టనము, మాంగల్యధారణము, అన్యోన్యశిరస్తండు లాశోపణము, ఈకర్మలయందు వరుడు పశ్చిమాభిముఖుడై యుండవలయును.

సంకల్పము.

మంత్రశతనవార్యకముగా బ్రాహ్మణులచే తీసుకరాబడినవాడై ఆసనమునందు కూర్చుండి ప్రాణాయామమునుజేసి పుణ్యాహకర్మను చేయుటకై సంకల్పింపవలెను.

పుణ్యాహ కలశస్థాపనము.

పుణ్యాహమునందు, చరము, స్థిరము, అను కలశద్వయమునందు, చరకలశము కుడిప్రక్కను, స్థిరకలశము, యెడమప్రక్కను ఉంచదగినవి, కుభికర్మయందు తిర్పణము ఉత్తరభాగమునందు చేయదగినది, స్థిరకలశమును కదల్చకయే అందలి పవిత్రోదకమును శిరమున ప్రోక్షించుకొనవలయును అట్లు కాక మూఢత్వముచే ఆస్థిరకలశమును కదల్చినచో తిరిగి పుణ్యాహము చేయనగును అరిష్టనిరసనము ఈకానదిశయందును, కామ్యంతు ఘోరాణి, అని వదలు అక్షతోదకము నైర్ముతిదిశయందును కాదగును, అట్లు కాక వ్యర్థముగా జేసినచో కర్తకు ఆయుఃక్షయమగును.

నాంధీముఖము.

కుమారుని మొదటివివాహమునందు తండ్రియే నాంధీశ్రాద్ధమును చేయదగును అటు తరువాత వివాహములకు వరుడు తానే నాంధీముఖము నాచరింపవలయును, (మరియు) తలిదండ్రులు జీవించియుండగా కుమారుడు మరు వివాహమునందు ఆవరుని తండ్రికి నాంధీశ్రాద్ధము పండితులచే చెప్పబడలేదు కాన కుమారుని ప్రధమ

వివాహాంగమగు నాందీముఖమును తండ్రిచేయవలయును దేశాంతరమందు వివాహ మైనచో అచ్చటికేగి నాందీముఖము నిర్వర్తింపనగును వివాహమునందు నాందీముఖ మున్ను శ్రాద్ధమునందు పంచము చేయుట లేక బ్రాహ్మణులను నిమంత్రించుట ప్రారంభమనబడును, మాతృ పితృ మాతా మహోద్దేశ్యకములగు చూడు శ్రాద్ధములు వృద్ధికర్మాదియందు ఆచరింపదగినవి— నాందీముఖమునందును, వివాహమునందును, (అనగా) దేవదత్తకర్మ చోసప్రీతి) అని వర్గత్రయము చెప్పబడుతావునను, పరిపితా మహాపూర్వకముగా నామ సంకీర్తకానము చేయవలయును. తదితర కాలములయందు పితృపూర్వకముగా నామ సంకీర్తకానము చేయవలయును. అస్మచ్ఛబ్దము, రూపము, తిలలు, దర్భలు, అపసవ్యము, ఇవి నాందీశ్రాద్ధమునందు విడువదగును, ప్రపితామహాది శబ్దములకు ఆదియందు వృద్ధశబ్దము నుచ్చరించు చుండవలయును, ఉపనయనము మొదలు స్నాతకాంత కర్మలయందాభ్యుదయిక క్రియను తండ్రియే చేయదగును అటుతరువాత వరుడే చేసికొనదగును.

మఱియొక విశేషము.

కొమరిత యొక్కయు కొమరునియొక్కయు వివాహములయందు తండ్రియే నాందీశ్రాద్ధమును చేయవలయును.

చనిపోయిన తండ్రిగలవాని యువనయనాంగమగు

నాందీశ్రాద్ధమునందు దేవతా నియమము.

అసగోత్రుడుకాని, సగోత్రుడుకాని, ఏయాచార్యుడు పునఃసంహారము చేయునో ఆ యాచార్యుడు పితృదేశ్యకముగా నభ్యుదయకర్మ నాచరింపదగు ఇటులనే చని పోయిన తండ్రిగల కన్యయొక్క వివాహమునందు కన్యదాత, తనపితరుల నుద్దేశించియే నాందీముఖమును చేయదగును.

మఱియు.

ఉపనీతుడు కాదగిన పిల్లవానికి తండ్రి మొదలగువారులేనిచో, అసగోత్రుడైనట్టి గాని సగోత్రుడైనట్టిగాని మఱియొకనిని ఆచార్యునిగా నియమింపవలయును. అట్టి యువ నయనాంగమగు వృద్ధిశ్రాద్ధమునందును, ఆచార్యుని పితరులే దేవతలుగా రాదగుదురు, తండ్రియే కుమారుల కుపనయనము చేయవలయును, తండ్రిలేనిచో పితామహుడు చేయ దగును అతడును లేనిచో తండ్రితోబుట్టినవారు చేయదగుదురు వారునులేనిచో సోద

అంధ్ర తత్వరత్నావళి తము.

యందు చేయదగును. వివాహమునందు కన్యయొక్కయు వరునియొక్కయు గృహముల
యందు వివాహాదిసముకంబై క్రిందటి దినమునందు నాందీశ్రాద్ధమవశ్యముగా చేయదగి
నది, మరియు ఆధానమునందు, సోమయాగము కూడ నాందీముఖము చెప్పబడినది.

తల్లి రజస్వలయగుచో విశేషము.

నాందీముఖమైన తరువాత నుమాహూర్తమునకు పూజ్యమునందు వటునితల్లి
రజస్వలయగుచో, చాలము, మాంజీబంధనము రక్షాబంధనము, వివాహము యివిచేయ
దగవు. సీమంతము, వ్రతము, చాలము, నామకరణము, అన్నప్రాశనము, స్నాతకము,
ఆధానము, వివాహము, యజ్ఞము, పుత్రోత్పత్తి, దేవతాప్రతిష్ఠ, పుంసవనము, గృహ
ప్రవేశము పుత్రముఖావలోకనము, ఉపనయనము, రాజాభిషేకము. భార్యయొక్క
ప్రథమాశ్మకము, ఇట్టి వృద్ధికరములగు కర్మలకు పూర్వదినమందుగాని తత్కాలము
నందుగాని నాందీముఖము చేయదగు ఎనమండు బ్రాహ్మణుల హిరణ్యముచేతగాని
అన్నముచేతగాని తృప్తినొందింపనగు, అటుతరువాత తాను తన గృహ్యసూత్రమునందు
చెప్పబడిన విధమున ఆయాకర్మలను నిర్వహించుకొనదగు అట్లుతాక ఇతరకాభీయులకు
చెప్పబడిన మార్గము ననుసరింపకూడదు తన గృహ్యసూత్రమునందు చెప్పబడినది
కొద్దిగాని గొప్పదిగాని యేకకర్మకలదో ఆకర్మను యధావిధిగా నాచరించినచో సర్వము
చేయబడినదగును. ఒకకాలమునందు సోదరులుచేసెడి కుభకర్మలకు అంగభూతమగు
నాందీముఖము ఒక్కటియే అగును. హోమములు మంత్రములు మాత్రము వేరు వేరు.

మరియొక విశేషము.

అమావాస్యనాడు నాందీశ్రాద్ధము చేయవలసి వచ్చినచో పార్వాపర్యమెట్లు
ముందుగా దర్శశ్రాద్ధమును నిర్వహించి వృద్ధిశ్రాద్ధము వటుతరువాత చేయవలయును.

జీవించియున్న తండ్రిగలవానికి విశేషము.

తండ్రి యెవరినిగూర్చి నాందీముఖము నాచరించునో వారి కొరకు కొమరుడు
నాందీముఖమును చేయనగును, గ్రంథాంతరమునందును ఇట్లే చెప్పబడియున్నది. ధర్మ
శాస్త్రముచే విధింపబడిన ఆశీర్వాదములను గొనుట బ్రాహ్మణులను భుజింపజేయుట
మొదలగునవి వివాహములయందు అంతమునందు చేయనగును.

శ్రాద్ధ ద్వయము.

వృద్ధికర్మయందు శ్రాద్ధద్వయము స్మృతులచే విధింపబడినది, వృద్ధియందు శ్రాద్ధ త్రియము విధింపబడియున్నది. అనగా మాతృ, పితృ, మాతామహ, వర్తములను గూర్చి మాడుకాశ్రద్ధముల నాచరింపదగు ఆమాడుగణములయందును ప్రత్యేకముగా నిరువురు బ్రాహ్మణుల నియమింపవలయుననుట, సత్యవసువుల నెడి విశ్వదేవతలకొర కిరువురు బ్రాహ్మణులు, మొత్తమెవమండ్రు బ్రాహ్మణులు నాందీకాశ్రద్ధమునందు ఏడవ పురుషునికంటె వైవారు మావురు పితరులు, తండ్రిమొదలుకొని మువ్వరు పిండభాక్తులనియు చతుర్థపురుషుడు మొదలుకొని మువ్వరు వేపభాక్తులనియు, సప్తమపురుషుని మొదలుకొని మువ్వరు నాందీదేవతలనియు చెప్పబడుదురు.

విశ్వదేవులు.

దక్షప్రజాపతికి విశ్వయను పేరుగల కొమరిత గలడు, విశ్వదేవులు పదమగ్గురును ఆమెపుత్రులు, ఇష్టిశ్రాద్ధమునందు దక్షకృతువులను, నాందీమాఖమునందు సత్యవసువులను, తీర్థ శ్రాద్ధమునందు ధరివిలోచనులను, పార్వణశ్రాద్ధమునందు పురూర వార్ద్రపులను, హిరణ్యశ్రాద్ధమునందు ధనురుచులను, సపిండికరణశ్రాద్ధమునందు కాలకామకులను, ఏకోద్దిష్టమునందు రుద్రసంజ్ఞకుడును విశ్వదేవతలుగా నియమింపబడిరి.

తాకి కాగ్నియందు చేయదగిన కర్మలు.

చౌలము, జాతకర్మ, గోదానము, ఉపనయనము, స్నాతకము, ప్రతచతుష్టయము లాఙహోమము, అగ్నికార్యము, ఇవి తాకికాగ్నియందు చేయదగు.

గ్రంథాంతరము.

ఉపనయనము, వివాహము, చౌలము, ఉపాకర్మ, జాతకర్మ, స్నాతకము, ప్రతచతుష్టయము, ఇవి తాకకాగ్నియందే విధింపబడియున్నవి.

బౌపాసనాగ్ని కర్మలు.

పాకయజ్ఞము, సీమంతము, పుంసవనము, వాస్తుకర్మ, ఆగ్రియణము, ఇవి బౌపాసనాగ్నియందే చేయదగినవి.

ను త్రి యో క వి శేష ము.

అష్టకాశ్చిద్ధము, అధ్యయనము, గ్రహకాంతి, ప్రశేషహోమము, నూతన గృహ ప్రశేషము, శేషహోమము, నిత్యహోమము, సీమంతము, పుంసవనము, పార్యణ శ్రాద్ధము ఇవి ఔపాసనాగ్నియందు చేయదగును, తదితర కర్మలు లాకికాగ్నియందే చేయదగును.

అధికారి భేదముచే అగ్ని భేదము.

దస్వప్నభయమునందును అసంభవమగు అద్భుతమేదైనను కాన్పించినపుడును గృహము వివాహాగ్నియందే హోమముచేయదగును, తదితరములగు అనిష్టములన్నిటి యందును లాకికాగ్నియందే చేయదగును, బ్రహ్మచారి ఇవన్నియు లాకికాగ్నియందే చేయదగును.

కాలభేదముచే చేయదగినవి.

అన్నప్రాశనము, అతిథిసత్కారము, వివాహము, వాస్తుకర్మ, ఇవిరాత్రి యందును కూడ చేయదగు, మిగిలినవి పగటియందే చేయనగును.

పీఠలక్షణము.

మాతృ, పితృ, మాతామహ, వర్ణముల కొరకు నియమింపబడిన ఆరుస్థానముల యందును ప్రాచీనప్రమాణము గలిగినట్టియు విశ్వేదేవస్థానద్వయమునందు విదంగ శముల ప్రమాణము గలిగినట్టియు హరిద్రాక్షతో గూడిన పీఠములుంచ దగినవి.

ఆసనలక్షణము.

ఆధారాదిశక్తులను గూర్చి నమస్కరించి కుకాగ్రములయందు ఆసనము కల్పింప దగినది అక్షరలచేతగాని కుశలచేతగాని ఆసనము కల్పించదగు.

గృంథిలక్షణము.

కర్జని, మధ్యమ, అనామిక, కనిష్ఠికలతో గూడి చేర్చబడిన అంగుష్ఠమునకు వరుసగా ప్రాచీనము, తాలము, గోకర్ణము, విరస్తులని, సంజ్ఞలు, స్మార్తకర్మయం దంతటను తరచుగా అరత్నిప్రమాణ ముపయోగింపబడుచుండును అరత్నియనగా విరస్తీ ద్వయము విరస్తీకంటె తక్కువైనట్టియు ఘనిమిది హస్తములకంటె ఎక్కువైనట్టియు, ప్రమాణము వైదికమునందరుడు.

అంధ్ర తాత్పర్యసహితము.

7

అంగుళ వ్రమాణము.

సూర్యుని సూక్ష్మమగు కిరణమునందు తిరుగుచు కనబడుచేణువు అణువనబడు, అట్టి మూడణువుల ప్రమాణము తిలము, మూడుతిలములు యవము, మూడుయవము లొక అంగుళము. పండ్రెండంగుళములొక యరత్తి, రెండరత్తు లొక హస్తము, రెండు హస్తము లొక బాహువు, రెండుబాహువు లొక కోదండము నేయికోదండము లొక కోశము, గ్రంథాంతరమందు అడ్డముగా కూర్పబడిన ఎనిమిది యవగింజల ప్రమాణము గాని 00000000 లేక నిలువుగా నుంచబడిన మూడువడ్లగింజల ప్రమాణము ○○○ గాని, అంగుళి, లేక, అంగుళము అని యనబడు.

ఉల్లేఖనము.

గులకరాళ్లచేగాని గోళ్లచేగాని మట్టిబెడ్డలచేగాని యుల్లేఖనము చేయగూడదు, గులకరాళ్లచే పుత్రనాశనము, గోళ్లచేబంధనాశనము, మట్టిబెడ్డచే కులనాశనము, కోయ్యచే, వ్యాధియు, ఇట్టి అనిష్టములు కలుగును, కాన నువర్ణముచేగాని, పెండిచే గాని, రాగిచేగాని శమికాష్టముచేగాని, దర్బలచేగాని, వడ్లచేగాని, యవలచేగాని, ఉల్లేఖనము చేయవలయును.

ఉల్లేఖనము చేయు విధము.

ఉల్లేఖన సాధనమును, అంగుస్తానామికలతోబట్టి వ కరలేని రేఖలు యథా విధిగా లిఖింపదగినవి.

ఉల్లేఖనము చేయుటకు కారణము.

పవిత్రములగు రత్నములకు, తీర్థములకు, ఓషధులకు, నెలవగు, భూమి స్వాభావికముగనే పవిత్రమైనదయ్యి ఇంద్రుని వజ్రముచే హతుడగు వృత్తానుదని స్థూలమగు శరీరమునందలి మేదో మాంసములచే కప్పబడిన దగుటచే తద్దోష నివృత్తికొరకు ఉల్లేఖనము చేయదగు.

రేఖల కధి దేవతలు.

పాక్షికములకు రేఖలు మూటికి క్రమముగా విష్ణు, మహేంద, ఈశ్వర, ఇంద్రులును, ఉదగ్రములకు మూటికి బ్రహ్మ, యమ, చంద్రులును, అధిదేవతలు.

అంధ్ర తాత్పర్యసహితము.

శేఖలను లిఖించు విధము.

ప్రాగగ్రములుగా లిఖింపబడు శేఖలను దక్షిణదిశయం దారంభించి ఉత్తరదిశ యందు సమాప్తి నొందింపవలయును, ఉదగగ్రములుగా లిఖింపబడు శేఖలను పశ్చిమము నందారంబించి సాగ్దిశయందు సమాప్తి నొందింపవలయును.

అందుదకోవ స్పర్శనము.

ఉల్లేఖన సాధనమగు శకలాదికమును నిరసించి ఉదకమును స్పృశింపవలయు, చేదించుట, నిరసించుట, తన ఆధఃకాయమును స్పృశించుట రాక్షస శబ్దముగాని, రుద్రకబ్దమును ఉచ్చరించుట. అపవిత్రములగు కేశాదికమును స్పృశించుట ఇట్టి నిమిత్తముల యందు పునః పవిత్రతకొరకై ఉదకమును స్పృశింపవలెను.

పోక్షణాదులకు లక్షణము.

అరచేతిని క్రిందుగానుంచి చేయునది ఆపోక్షణము, అరచేతిని పైగానుంచి చేయునది పోక్షణము అరచేతిని క్రిందుగానుంచుచు శ్రేష్ఠను ముడచిచేయునది, ఆభ్యుక్షణము.

అథోమఖమగు హస్తముగలవాడై ఆభ్యుక్షణముచేసి అగ్నిని స్థండిలమునందుంచి ఆపోక్షణచేయగా మిగిలిన ఉదకమును పరిహరించి పరిస్థరణలకు వెలుపనందునట్లుగా సాగ్దిశయందుగాని ఉత్తర దిశయందు గాని మరియొక యుదకపాత్రము నుంచవలయును.

అగ్నిని కృణయించుట.

హోమము జేయదగు తావునకు తూర్పునంచు నిలచి అగ్నిని స్థండిలపాత్రము నందునిచి నమస్కరించి సమాహితమనమ్ముడై హృదయము నందగ్ని దేవుని ధ్యానించుచు హస్తములచే అగ్నిసహితమగు ఆపాత్రమును గ్రహించి వ్యాహృతు నుచ్చరించుచు స్థండిలమునం దగ్నినుంచవలయు, అటుకరువాత అగ్నావ్యసయన పాత్రమునం దుదకమును పూరించి సువాసినిని గంధము పువ్వుములు అక్షరలు మొదలగు వాటిచే పూజింపవలయును అనంతరము అగ్నిని ప్రజ్వరిల్ల జేయవలయును అగ్నావ్యసయన పాత్రమును తదవక చేయబడిన హోమము భ్రష్టమగుటయే గాక కర్తవ్యముః క్షీణము.

కనికరాని అగ్ని.

కుండము నందలి యగ్నియు, గొప్పయగ్నినుండి తీసుకరాదిన యగ్నియు, కూడ్రునియొక్కయు విధవయొక్కయు గృహములనుండి తీసుకరాబడిన యగ్నియు, మూకుడు చిల్లిపడిన పాత్రము, కపాలము, వీట్లచే సంగ్రహింపబడిన అగ్నియు కారవి నిష్పను ప్రణయించినచో వ్యాధి, మృత్యువు, భయము కలిగించును. పెంటుకలు పురుగులు మొదలగు వాటితోగూడినట్టియు అపవిత్రములగు వస్తువులకు తగినట్టియు చితికిసంబంధించి నట్టియు సమిధలనున్నా చర్మము, యెముక, వస, మాంసము, పురీషము, శుక్లము, ఉచ్చిష్టము, మొదలగు వాటి నగ్నియందు వినియోగింపగూడదు.

హిమ మ ల త్న ణ ము.

విస్తారమగు ఎండుకట్టెలుకలదై బాగుగా ప్రజ్వరిల్లి పొగలేక అంగారములతో గూడి జిహ్వలుగల అగ్నియందు హోమము జేయదగు అట్లుకానిచో జేయజనదు.

అగ్నిని ప్రజ్వరిల్ల జేయవిధము.

అకుచే విసరినచో వ్యాధియు, చేటచేధననాశనమున్ను హస్తముచే, మృత్యువును, కలుగును. ముఖముచే ప్రజ్వరిల్ల జేసినచో కర్మసిద్ధియగును, ధనునిని (వెదురు గొట్టమును) గాని తృణమునుగాని, కాత్తమునుగాని, మధ్యయందునీచి ముఖవాయువుచే అగ్నిని ప్రజ్వరిల్లజేయవలయును, విరాట్పరుషుని ముఖమునుండి అగ్నివుట్టెను.

అగ్ని ధ్యానము.

రెండు శిరములు, ఒకహృదయము, నాలుగుచేవులు, రెండు నాసికలు, రెండు ముఖములు, ఆరు నేత్రములు, స్పృశ్శ్రవణములు, జపమాల, అభయముద్రలను ధరించిన నాల్గు దక్షిణాకరములు తోమరము వింజామర ఘృతపాత్రములను ధరించిన మూడు వాను హస్తములు గలిగి కుడిపక్క స్వాహాదేవియు యడమపక్క స్వధాదేవియు కూడియుండ మేవనాహనము నధిష్ఠించి నాల్గు కొమ్ములు గలిగి బాలనూర్వనితో సమానమగు కాంతి గలిగి ఉపవీతముతో గూడి జటామకుటముచే ప్రకాశించుచు ప్రజ్వరిల్ల పావకుని సర్వకర్మలయందు ధ్యానింపవలయును.

అగ్న్యభిమంభికరణము.

అగ్ని ప్రాజ్ఞుభిమగానుండును, ఋత్విక్కులును ప్రాజ్ఞుభిమగానుండురు.

ప్రతీకయే ప్రాప్తియగుచు గానుండును, కాన "ఏవహి దేవః" అను మంత్రముచే నభి
మంత్రించబడిన యాదకమును, ప్రాగ్విశయంబునందొకచో ఆయాదకమునుమాది భయపడి
అగ్ని పశ్చిమాభిముఖుడగును అపుడు హోమముచేయుటకు సమంజసముగానుండును.

అగ్ని భేదము.

అగ్నిని హృదయమునందు సృరింపదగురీతియెట్లన ! కర్మభేదములగుబట్టి, అగ్ని
ఇరువదియారు భేదములనొందియున్నది. అవియేవన కాకే కాగ్నిపావకుడు, గర్భా
ధానము దుమరుకుడు, పుంసవనమునందు పవమానుడు, సీమంతముందు పుంకువుడు,
కోభనకర్మయందు శృంగి. జాతకర్మయందు ప్రబలుడు, నామశరణమునందు పార్థివుడు,
ప్రకాసోపస్థానమునందు భద్రుడు, అన్నప్రాశనముందు కుచి, చాలమునందు పభుడు,
ఉపనయనముందు జాతజేదము, వ్రతములయందు సంభవుడు, గోదానమునందు గూర్మ
డు, కేవలవ్రతార్థములయందు సోమ్యుడు, వివాహమునందు ఆవసథుడు, గాహవా
పత్యమునందు బ్రహ్మ, అన్యాహార్యమునందు రుద్రుడు, అహవనీయమునందు విష్ణువు.
వృద్ధాచారిత్రయందు ఇంద్రుడు, ప్రాయశ్చిత్తమునందు కృషీటినుడు, కాంతికములయందు
వరడుడు, పాష్టికములయందు బలవర్ధనుడు, వశీకరజార్థములగు హోమములయందు
కామడుడు, శక్తి సాధకకర్మయందు కృష్ణుడు, ఉచ్చాటనకర్మయందు భూమాడు,
శక్తి స్తంభనకర్మయందు పింగళుడు, ఇట్లు కర్మభేదముచేగల్గి అగ్ని నామభేదాదికమును
తెలియక చేయబడు హోమాదికమంతయు నిష్ఫలమగును.

అగ్నియొక్క సప్తజిహ్వలు.

హిరణ్య. కనక, రక్త, కృష్ణ, సుప్రభ, అతిరక్త. బహురూప, అనవని అగ్ని
దేవుని సప్తజిహ్వలు. వివాహమునందు పశ్చిమదిక్కునందుండు సువర్ణజిహ్వయు, జాత
కర్మయందు కనకయను మధ్యమజిహ్వయు ఉపనయనమునందు రక్తయగు ఉత్తర
జిహ్వయు, పితృకర్మయందు కృష్ణయను దక్షిణజిహ్వయు, ఉగ్రకర్మలకు అతిరక్త
యగు అగ్నేయజిహ్వయు కాంతికర్మలకు బహురూపయను యావాంజిహ్వయు, హో
దేవార్థమై జేయబడు హోమమునకు సునగ్రిభయను పార్శ్వజిహ్వయు, నియమింపబడినవి.
కనకయందు సర్వద్రవ్యములును, హోమముచేసి సర్వపాపములచే విడుదలగు.
హిరణ్యయందు ఇగ్గమును కనకయందు ఘృతమును రక్తయందు చరువును, కృష్ణయందు
జలహోమము, సుబ్రభయందు పిండియు, బహురూపయందు, తెల్లవాణును, అతిరక్త
యందు తిలహోమమును చేయనగు భూమముతోమాడిన భాగము చెలియనియు, ఒకటి

యగు జ్వాలనానీకయనియు, ఎరుపు, నలుపు, కలసినవర్ణము, ధూమ్రమనఁబడు, అట్టి వర్ణముగల జ్వాలనేత్రమనియు, విస్తారమగు జ్వాలముఖమనియు, చెప్పిబడుకర్ణమునంది న్యబడు అహుతిదరిద్రప్రదము. నానీకయందు దుఃఖము నేత్రములయందు యజమానునకు మృత్యువు కలుగును, మాఖమునందు వేల్చినచో ప్రియము వృద్ధి నొందును.

ప రి స మూ హ న ము,

హస్తముచే యుదకముగొని తూర్పున నారంభించి ప్రదక్షిణకర్మముగా అగ్ని చుట్టును చేయబడుమార్జనము పరిసమూహనమనఁబడును.

ప రి షే చ న ము,

పరిధిపరిస్తరణ పూజనములకు క్రత్యేకము. అంగుళము వ్యవధానముండదగు అగ్నికి నణవంకలను ఏడంగుళములు వదలి ఎనిమిదవ యంగుళమానందు పరిషేచనము తొమ్మిదవ యంగుళమునందు పరిధులును పదవయంగుళమునందు పరిస్తరణలను, పదు నొకండవయంగుళమునందు పూజనమును (అనగా అలంకరణమును) చేయవలయు.

అ గ్న్యై లం క రణ ము.

మణిదర్పణమునందు చెప్పబడినరీతి, అగ్నికి పదునొకండంగుళముల వ్యవధానము నందు చుట్టును నామధంత్రములచే పూజింపదగు అగ్నయేనమః హుతవహాయనమః, హుతాశనెనమః, కృష్ణవర్తనెనమః, దేవముఖాయనమః, సప్తజిహ్వాయనమః, వైశ్వా నరాయనమః, జాతజాతవేదనెనమః, అను నీనామ మంత్రములచే ప్రాగాద్యప్రదిక్కుల యందు పూజించి తరువాత చేయదగు కర్మలను చేసికొనదగు.

ప రి స్త రణ ల ను ం చు ట.

పరిస్తరణదర్పణను, పరిధులను, సంధులయందు ఉత్తరదిక్కునందున్న వాటిని క్రిందుగానున్న, దక్షిణదిక్కునందున్న వాటిని పైగానున్న, ఉండువట్లు చేయనగు పిక్వకర్మయందీ జెప్పబడిన రీతికి విపరీతముగా జేయదగు ప్రాగాదిపరిస్తరణలను ఒక్కొక్కటి పదునారుదర్పణతో చేయదగు, పాత్రాసాదనకై పరువబడుదర్పణు పండ్రెండు, కృణీతా సాదనకు పండ్రెండును ఆపాత్రాచ్ఛాదనమునకు ఎనిమిదియు, విహ్వసన ముకు మూడును పవిత్రమునకు రెండును ప్రత్యాసనమునకు, (వరికుద్ధికొరకై ఆజ్యము నందు దర్పాగ్రముల, నుంచుటకొరకు) రెండును, సమ్మార్జనమునకు మూడును ఆజ్య

ప్రతిభాకరణార్థమై కాల్పుటకొకటియు, పర్యగ్నికరణమునకొకటియు, ఇట్లు నూట యెనిమిది దర్భలుకావలయు.

దర్భ భేదములు.

విశ్వామిత్రము, కుశ, కల్లు, వరి, మాంజ, యవ, గరిక. ఇవియేడును దర్భ భేదములు.

దర్భలయందు స్త్రీత్వాది భేదము.

ఆగ్రమునందు లావుగానుండు దర్భ స్త్రీదర్భయనియు, మూలమునందు లావుగ నది సపుంసక మనియు, మూలమునుండి ఆగ్రమువరకు సమముగానుండునది పురుషదర్భయనియు ననబడు, వివాహమునందు పురుషదర్భలు, పుంసపనమునందు స్త్రీదర్భలు, తదితరకర్మలయందు సపుంసకదర్భలుకాదగు. తుంచబడిన ఆగ్రముగలది కృణమన బడు, ఆగ్రముతో కూడినది పవిత్రమనబడు దర్భలు పాదేశప్రమాణముగలవియు కుశలు రెండు ప్రాదేశముల ప్రమాణగలవియు పరిష్కరణలు మూడుప్రాదేశముల ప్రమాణముగలవియు కాదగు అంతకుమించిన ప్రమాణముగలవి తృణములనబడు, బ్రహ్మయజ్ఞము, పితృకర్మ, యజ్ఞము, వీటియందుపయోగింపబడిన దర్భలను త్యజింపవలయును, జాతకర్మ, నామకరణము, చౌలము, అన్నపాకనము, వివాహము, ఉపనయనము ఈకర్మలయందు దర్భలను ధరింపని బ్రాహ్మణులు పుత్రహీనులు, దరిద్రులు, అగుదురు.

పాత్ర సాదనము.

అగ్నికి తనకు ఉత్తరభాగమునందు దర్భలనుబజ్జించి. వాటియందు సృక్స్సవాది పాత్రల నాయాకాలములయందాసాదింపవలయును అట్లా సాదించుటలో పాత్రలుజంటగాను అధోముఖములుగాను ఉండదగు మానుషకర్మలయందొక పర్యాయముగాన న్నూ, పితృకర్మయందు ఒక్కొక్కటిగాన న్నూ అసాదింపదగు ఇతర దర్శియు ఆజ్యపాత్రము, కాండ్రెగుకర్రతో జేయబడిన పోక్షణపాత్రయు సృక్కును, పూర్ణపాత్రమును ఇధిమును అసాదింపదగు, ఇధ్మముయొక్కకట్టు ముడికిందుగానుండవలయు ఆఇధ్మమును సృక్కుయొక్క వరుసలోనుంచదగు, మరియొకచోటనగుచో ముడిపైభాగమునందుండవలయును.

పాత్రలక్షణము.

సృవము చంద్రకొయ్యచే జేయదగు, జహువు మోదుగకర్రచే జేయనగు అట్టివి

సంభవింపనిచో రెండామలను సృక్స్సవములుగా శేర్పరచుకొనదగు అందు మోడుగుడక
ముయొక్క మధ్యమపర్ణములు పక్షస్తములు అవిలేనిచో సాక్షాన్నారాయణునిరూప
మగు అక్షరధృవృక్షముయొక్క పర్ణములచే సృక్స్సవముల కల్పించుకొనదగు, అజ్యపాత్ర
యొ పోక్షణపాత్రయొ ఒకబాతివైయుండవలయును, అట్లుగానిచో కలకాట అనిష్టము
నా|| రామేశ్వరుడు అష్టపాత్రాసాదనమును నిషేధించి అట్టినిషేధము చదువులేని
పక్షము నందుమాత్రము చెల్లదగు “బహ్యశ్చరవంతి కర్మాణీధ్యవంతి” అనువచన
సామాన్యమువలన స్థాలీపాకములకు చరుస్థాలీ, అజ్యస్థాలీ, పోక్షణపాత్ర పూర్ణ
పాత్ర సృక్స్సవములు ఇధ్మము, ప్రస్తరము (బహాస్సు) అనునాళ్లు జంటలు ఆప్ర
స్తరమునకు బహాస్సుమంజనాది సంస్కారములయందు వినియోగమని తండుస్వామి
పలికెను స్మారకకర్మలకు పోక్షణీసంస్కారము పూర్ణపాత్రపరిణయనము, సృక్స్స
వసంస్కారము, ఈక్రియలను దర్మపూర్ణ మాసలయందువలె అనుంత్రీకముగా
చేయవలయు.

ప వి త్రి ల క్ష ణ ము.

లావు చేతను పొడవుచేతను సమములగుచు అగ్రములతో గూడిన ప్రాదేశప్రమా
ణములగు రెండు ముడిజేయబడిన పవిత్రములు దైవకర్మయందు చెప్పబడినవి. అగ్ర
ములతో గూడినట్టియు సమములైనట్టియు ఒకవైపునకే ముండట్లు లేకట్టియు ముడిజేయ
బడినట్టియు మూడుపవిత్రములు పితృకర్మయందు చెప్పబడినవి, విశ్వేదేవతలయందు
దేవతలగుటవలన రెండు పవిత్రములును, బ్రాహ్మంగమగుటవలన ముడిజేయబడినట్టియు
పవిత్రములనుపయోగింప దగును, విగిలిన తంత్రమంతయు సమము సమిధలు, పవిత్రము
ఇధ్మము యీమాడును ప్రాదేశప్రమాణములు ఇధ్మవిశేషము రెండు ప్రాదేశముల
ఒకమాణము, పరిధులు మూడు ప్రాదేశముల ప్రమాణముగానుండవలయు, తృంశ
బడని అగ్రములుగల ప్రాదేశప్రమాణములగు రెండుదర్భలను తృణమునుగాని కాష్ఠ
మునుగాని వ్యవధానముగానుంచి తృంశవలయును. గోటిచేతృంశగూడదు ఈనియమము,
ఒకచేదనమునందు సాధారణముగా నతికొంచును. అట్లుతృంశబడిన దర్భాగ్రములు
నడకముచే ప్రక్షాళనచేసి తుగచి బ్రహ్మముడివైచి పోక్షణపాత్రయందు త్రైరాగ్రము
లుగానుంచి యొడకమునువూరించి, పక్షిమును సంధారభించి ఉత్పవనమునుజేయవల
యును. అరచేతులు వైగానుంచబడిన హస్తముల యొక్క అంగుష్ఠానామికలతో పవిత్ర
మయొక్క మూలములను అగ్రములనుబట్టి యుత్పవనము మూడుసార్లు చేయదగు,

అజ్ఞపాత్రకు పునరాహారము (పశ్చిమమునందఁగింపి ప్రాక్కువలన ఉత్పవనముచేసి పాశ్చిమునుండి వెనకకునుగలి పశ్చిమమువరకు ఉత్పవనముజేసినచో నొక యుత్పవన మగునట్లు) గా మూడుపర్యాయములుత్పవనము చేయవలయు పూర్ణపాత్రకు పునరాహారములేదు. ఉత్పవనమునకంతటను పశ్చాదుపక్రమము పాత్రములను త్రానములనుగా జేసి ఇద్దము విడదీసి ఆయిద్దమునుదకముజే పోక్షింపవలయు ప్రిణీతప్రయోగము లొనికి వచ్చువరకు పోక్షణయందలి జలములచేతనే పోక్షింపదగిన పాత్రలను పోక్షింపవలయును ప్రిణీతప్రయోగములొనికి వచ్చినతరువాత ప్రణీతార్థములగు పాత్రలను మూడుపర్యాయములు పోక్షించుచుండవలయు పోక్షణజలమును స్పృశింప కూడదు.

పూర్ణ పాత్ర స్థానము.

పాత్రాసాదనస్థానమునకును అగ్నికిని మధ్యయందలి పదియంగుళముల నిడివిగల స్థానము పూర్ణపాత్రనుంచదగిన స్థానమని కపర్దిముందలు గాగలవారిచే జెప్పబడినది, పాత్రలకంటెను తరదిశ దుష్టమైనదికాన పూర్ణపాత్రనుంచదగదు. హోమసంరక్షణకొరకును దోషకాంతికొరకును ఈచెప్పబడినతావున పూర్ణపాత్రమునుంచదగు.

బ్రహ్మసన లక్షణము.

అగ్నికి దక్షిణభాగమునందు సత్కులప్రమాతుడు, శేదవేత్త, ఆచారమును తెలిసినవాడు, తపశ్శాలి, మట్కర్మనిరుతుడు, కాంతుడు, దయాస్వభావముగలవాడు, జితేంద్రియుడు, గామయాజకుడుకానివాడు, పరిశుద్ధుడు, ప్రతిగ్రహలొలుడుకానివాడు, అనూయలేనివాడు, సత్యవచనుడు, సజ్జన సేవకుడు అగువాడని, దక్షిణదిక్కు నాశ్రియించి యమాడు మృత్యువునివసెందురు కాన తత్సంబంధమగు దోషమును హరింప సమర్థుడను బ్రాహ్మణుని బ్రహ్మనుగా కూర్చుండనియోగింపదగును.

అనిరూఢాగ్ని.

స్మారాగ్నినుండి విభజింపబడి పరిస్తరణలకు వెలుపలనుంచబడిన అగ్నినిరూఢాగ్నియనబడు, పరిస్తరణలమధ్యనుండు అగ్ని అనిరూఢాగ్నియనబడు. అగ్నికిని పరిస్తరణలకును మధ్యయందాజ్యశోధనము నాచరించిన మూఢుడు సర్వకర్మయందు విహిమ్ముతుడగుచు నరకమునొందును. (మరియుకవిశేషము) వివాహము, చౌలము, సీమంతము, శేదప్రళములు, స్నాతకము, గోదానము, పునస్సంధానము, వాస్తవహో

నము, అగ్రియణము, కాంతిహామము, వృషోత్సర్జనము, ఉపనయనము, ఈకర్మల యందు అగ్నికి, పరిస్తరణలకు మధ్యయందే ఆజ్యసంస్కారము జేయదగు.

ఆజ్య సంస్కారము.

స్వార్థాగ్నియందలి ఉత్తరదిశయందలి అంగారములను విచ్చిత్తి (తెంపు) శకుం ధునట్లుగా తీసి వాటియందాజ్యమునం సంస్కరింపవలయును.

గ్రంథాంతరమునందు,

ఆజ్యపాత్రను అగ్నికియేత్తరమున నిరూఢములగు అంగారములయందుంచి ఛిన్న ములుగాని రెండుదర్భాగ్రములనుతొంచి పవిత్రముగా సంస్కరించి ఆయాజ్యమునందుం చవలయును, మధుకైటభులను పేరుగలరాక్షసులు ఇరువురును ఆజ్యమునుహరింతురు కాన తత్పరిహారార్థమై రెండుదర్భాగ్రముల నాజ్యమునందుంచుట, ఆజ్యసంస్కారము నకు ఒక యంగారమైనచో మృత్యువు రెండంగారములయినచో తల్లికికిడును కలుగును గాన మాదంగారములచే నాకర్మ నిర్వతికొంపదగు. పర్యగ్నికరణముచేయనిచో రాక్ష సులు ఆయాజ్యమునందే పడెదరు, అదోషశరిహారార్థమై ఒక దర్భాగ్రమును కాల్య ఆజ్యప్రతిఫలీకరణము, మరియొకదానిచే పర్యగ్నికరణముచేయదగును. ఇవినిరూఢమగు జేవ వహ్నియందు చేయదగు నిరూఢాగ్నినుండియే ఆక్రియలు జరిగినచో లచ్చేవమును నిరూఢాగ్నియందుంచదగు లేక వ్రధానాగ్నినుండి జుగినచో పరిస్తరణలకు వెలుపలనే యుంచదగు అకుశాగ్రములను క్రమముగాతడిపి అగ్నియందుంచి యుడకమాను స్పృశిం తన ఆజ్యమునందున్న దర్భాగ్రములను పోక్షించి అగ్నియందుంచవలయును. ఆపుడు తిగి ఆజ్యమునకుత్పవనము చేయవలయునని కపర్దిస్వామిమతము అనంతరము అనిరూ ఢాంతరముల నగ్నియందుంచి పవిత్రముల నమప్రహరణచేయవలయు (అనగా అగ్రి యులు మధ్యములు మూలములు వీటిని క్రమముగాదహించుట.)

సృక్సప్రవ సంమూర్జనము.

ఎడమచేత సృక్కును కుడిచేత సృవమును దర్భరను గ్రహించి అగ్నియందు తపిం పజేసి యెడమ చేతిశ్రేణ్యయందు క్రింద సృక్కు వైన సృవమును(దుపట్లుగా ధరించి కుడి కుడిచేతనున్న దర్భలయొక్క అగ్రములచేత సృవముయొక్క అనిభాగమును ప్రదక్షిణ ముగా సమూర్జనముజేసి పిమ్మట దర్భాగ్రములచేతనే విలయయొక్క వైభాగమును ప్రదక్షిణముగాతుడలి దండిమును దర్భములమూలచేత మూలము మొదలుకొని విఃము

పరకు వున్న భాగమును పరిదక్షిణముగా తుడచి పిదప సృవమును క్రిందను సృక్కును
వైనను ధరించి అసృక్కునున్న బిలమునందు దర్భాగ్రములనే మూడుపర్యాయములు
సంమార్జనము చేసి బిలము మొదలుకొని అగ్రమువరకు త్రూర్పుగానున్న అగ్రము మొదలు
కొని బిలపర్యంతము క్రిందిభాగమును పశ్చిమముగానున్న సంమార్జనముచేసి దండమును
మాత్రము వెనుకటివలెనే దర్భములములచేతనే క్రమముగా సంమార్జనముజేసి అట్టి
పుష్కలములను హస్తములచేగొని వెనుకటివలెనే తపింపజేసి కుశలచే పోషించి ఆ
సృక్కుములను క్రమముగా అగ్నిసమీపమునందుంచి సంమార్జనముజేసిన దర్భములను తడిపి
అగ్నియందుంచవలయును.

ఇ థ్న ల క్ష ణ ము,

సమిధయొక్కయు, ఇన్ద్రముయొక్కయు, పరిధులయొక్కయు, స్థూలత్వము
యొక్క ప్రమాణమును పెద్దలయొక్క వచనములవలన తెలియవచ్చును, కనిష్ఠకాయందలి
అగ్రపర్వముతో సమమగు లావుగలదిగా సమిధయొండవలయును అని గృహ్యభాష్య
మునందు నిశ్చయింపబడినది. అట్లే అనామికాంగులియొక్క అగ్రపర్వముతో సమాన
మగు ప్రమాణముగలిగి ఇన్ద్రముండవలయును మిగిలిన మూడువేళ్లయొక్క అగ్రపర్వముతో
సరియగు లావుగలిగి పరిధులుండవలెను. ఈ కనిష్ఠాద్యంగుళులకెల్లూ తారతమ్యముగలదో
అట్లే సమిధేష్ఠ పరిధులకును తారతమ్యముగలదు, అదియెట్లన సమిధ, పవిత్రము, వేది,
ప్రాదేశప్రమాణములు ఇన్ద్రము రెండు ప్రాదేశముల ప్రమాణముగలది పరిధి మూడు
ప్రాదేశముల ప్రమాణముగలది ఇన్ద్ర సమిధలు రెండు ప్రాదేశముల పొడవుగలిగిగాని
వికసి ప్రమాణముకలిగిగాని యొండవలయును వాటి సంఖ్య ఇరువదియొకటి, అందు
మూడుపరిధులు రెండుపూరసమిధలు అను యాజసమిధయొకటి ఇన్ద్ర సమిధలు పదు
నేను ఇన్ద్రాసాదనము చేసిన తావుననే సమిత్సన్నహనమునుంచవలయును, స్వయము
గానే యెండిన సమిధ మృత్యుకరము, కృశించి వ్యాధికరము చీల్చబడినది కలహప్ర
దము మితిమించినలావుగలది ధయకారణము విరిగిన సమిధను ఏమాత్రము అగ్నియం
దుంచినను పత్తి నాశకరము ఎండిచిట్టిపట్టగల సమిధ పశుబంధునాశకరము మితిమించిన
పొడవుగలది ధననాశకరము మితికిదగిన ప్రమాణముగలది (పొట్టిది) సంతాననాశకరము
మోడుగు, చంద్ర, రావి, కాద్రేగు, జమ్మి, మిరి, వెదురు, మేడి, మాలేడు, ఈవ్వు
క్షమాలు శుభ్రప్రథములైనవి కాన, పీటియొక్క స్కంధము, కణుపులు, కాని కాలులు
ప్రాదేశమాత్రములు పట్టగల వంకరలైనవి దోషవర్జితములైనవి గృహింపదగు మోడుగు

సమిధలు సంగ్రహించినది మొదలు పక్షమువరకు పరిశుద్ధము, మేడి, రావి, ఇవిమూడు
 రోజులవరకే పరిశుద్ధములు ఉత్తరేణి ఆదినమునందేయోగ్యము చంద్ర, జిల్లేడు, కుశ,
 గరిక జమ్మి, ఇవితక్కాలమునందుమాత్రముపయోగించును సమిధలు, పుష్పములు,
 కుశలు, మొదలుగాగలవి బ్రాహ్మణుండు తానేసంగ్రహించుకొనదగు కూడునిచే
 తేబడినవి బంధునాశకరములు కాన విడువదగినవి కూడునిచే తేబడినట్టియు కొనబడిన
 ట్టియు సమదాదులచే కగ్మ చేసినచో అధఃపతనముకలుగును, పిడుగుచేదగ్ధమైనవి
 గిరసవారినివి అగ్నిదగ్ధమైనవి విడువవలయు చేతిచేత్వంపబడినట్టియు స్వయంగా
 ఎండినట్టియు పాపాత్ములు మొదలగువారిచే విక్రయింపబడినట్టియు మలము అమేధ్యము
 మొదలగువాటిచే పూయబడినట్టియు సమిధలు దోషప్రదములు.

మరియు నాసాధించుట.

దక్షిణపరిధియొక్క మూలమును మధ్య పరిధియొక్క వైభాగమునను ఉత్తరపరిధి
 యొక్క మూలమును క్రిందిభాగమునను ఉంచవలయు కుడిచేత ఊర్ధ్వముఖములుగా
 ఉండు సమిధలను ఒకపర్యాయముగ్రహించి మధ్యపరిధిని స్పృశించి అగ్నేయదిశ
 యందొకటియు ఈశానదిక్కు యందొకటియు ఊర్ధ్వముఖములుగా స్థాపింపవలయును.
 అన్నికర్మలయందును అఘోరసమిధలు ఇట్లేనని చెప్పబడినవి.

పరిషేచనము.

అది తేనుమన్యస్వ అనునది మొదలగు మంత్రములచే అగ్నినియథావిధిగా పరిషే
 చింపవలయు.

గ్రంథాంతర మందు.

పరిస్తరణలకు తోపలిభాగమునందు పరుధులును అపరిధిపరిస్తరణలకు మధ్యభా
 గమునందు పరిషేచనమును చేయదగినదని కపర్దిశిష్యులచే చెప్పబడెను, ఇట్లు పరిషేచ
 నముచేయవలయు స్థండిలమునకు పదునొకండు పది తొమ్మిది ఎనిమిది అంగుళములు
 వ్యధానముగల ప్రదేశములయందు క్రమముగా అలంకరణము పరిస్తరణ పరిధి పరిషేచ
 నములుకాదగు.

ఇథ్య కృతే వణము.

ఇథ్యముగాసాధించినప్రదేశమునందు అనుయోజనమిధను ఇథ్యసన్నహనమును

వదలి కుడిచేత పదునేనుసంఖ్యగల ఇద్దమనుగ్రహించి ఎడమచేత ఆయిద్దమనునంతను గ్రహించి అనంతరమునందు యథావిధిగా ఒకటి రెండు అని లెక్కించుచు ఇద్దమని ధల పదునేటిని పృవముచే గ్రహింపబడిన ఆజ్యముచేత తడుపవలయు పిదప ఆపనము నుండి కొంచెములేది అచటనున్న బ్రాహ్మణులయనుజ్ఞగొని అమంత్రకముగా ఇద్దాధా నము చేయవలయు హస్తములచే గ్రహించి కూర్చుండియే అగ్నియందుంచవలయు పని త్వన్న హస్తప్రక్షేపణమునందును సగ్గప్రావహోమమునందును ఆఘార హోమమునందును ఇద్దాధానమునందును స్వాహా కారణమును వర్జింపదగు.

ఆ ఘా ర హో మ ము.

ప్రథమాఘా హోమమును పృవముచే ఆజ్యమునొకసారి గ్రహించి కూర్చుండియే వాయవ్యదిశనుండి ఆగ్నేయదిశవఱకు వంకర లేకుండునట్లుగాను విచ్చిత్తిలేకండునట్లు గాను వ్రజాపతిని మనస్సుచే ధ్యానించుచు అమంత్రకముగా హోమముచేయవలయు ద్వితీయాఘా హోమమును ప్రథానదర్శియందు పక్కద్ద్రహణముజేసి (అనగా పృవముచే ఆజ్యమునొకసారి పుక్కునందుంచి) నిర్బుతిదిశ మొదలు ఈశానదిక్కు వరకు మనస్సుచే నిందునిధ్యానించుచు చేయవలయు ఇది ఆఘారములయొక్క నిర్ణయము.

చ త్తు న్ను లు.

అగ్నికి పూర్వార్థమునందు జేయబడు ఆజ్యభాగలు చత్తున్నులనబడు అందును ఉత్తర భాగమునందాగ్నేయము దక్షిణ భాగమునందు సోమ్యమును చెప్పబడియున్నది.

ము ఖా హు తి.

ముఖాహుతి అగ్నికి మధ్యభాగమునందు జేయబడినది అచ్చటనే ఆజ్యభాగలైన తరువారచేయబడు హోమములుగూడ జేయదగు నాల్గునేడవరములయందును ముఖా హుతి అవశ్యకమని ఆచార్యులందరిచేతను నిశ్చయింపబడినది, ముఖాహుతిజేయవలసి నపుడు పృవముచేనొకసారి పుక్కునందుగ్రహించి హోమముజేయవలయునని నిర్ణయము అన్నికర్మల యందును సంస్కారము చేసెడివారు ఉత్త భాగము నందుండవలయు సంస్కారము నొందడి పురుషుడుగాని స్త్రీగాని దక్షిణభాగమునందుండవలయు ఇట్టి వ్యవస్థ కపర్ది మొదలగువారిచే నిర్ణయింపబడినది కాని స్మార్తకర్మయందెట్లు చేయదగు.

స్వప్నములను ధరించురీతి.

స్వప్నము నగ్రమునందుధరించినచో విఫలము మధ్యయందుధరించినచో సంతాన క్షయము మూలమునుధరించినచో హోమమునుచేసినవాడు మృతినొందును ఇతః స్వప్న స్థానమెట్లైన అగ్రమునకు మధ్యభాగమునకు మధ్యనుగాని మూలమునకు మధ్యభాగము నకు మధ్యనుగాని స్వప్నముధరింపదగు మూలమునకు మధ్యమునకు మధ్యభాగమును అంగు శలమందు మధ్యములగు మధ్యమానామికలచేతను అంగువృత్తముచేతను స్వప్నమునుగ్రహించి హోమముచేసినచో సంతోషము పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి సర్వకార్యార్థసిద్ధియు కలుగును.

ఆహుతి లక్షణము.

సకారమునుచ్చరించునపుడు సూతకము కాన ఆహుతినుంచదగదు సకారము నుచ్చరించునపుడుంచినచో శత్రువుల కభివృద్ధికలుగును హోకారమునందు వ్యాధిపీడ కలుగును కాన మూడువర్ణములను బాగుగానుచ్చరించి అంగారమునందాహుతినుంచదగు అట్లుచేసినచో ఆయుష్యము లక్ష్మీ కలిగి దేహంతమునందు బ్రహ్మలోకమునందు పూజింపబడుదురు.

ఆహుతి ప్రమాణము.

అజచేతియందుంచి శ్రేల్పబడు హోమద్రవ్యము (తండులాహుతి) శ్రేళ్ళ యొక్క పండ్రెండుకణుపులను పూరించునదిగాయుండవలయును శుక్లద్రవ్యము లేని పండుప్రమాణముగానుండవలయు ఆజ్యాహుతి మినుపగింజ మునుగదగిన ధారగలిగి అగ్నికి పండ్రెండంగుళములు యెత్తుగాయుండవలయు అన్నము అంగువృత్తములాజలు పిడికిలి ప్రమాణము తిలలు ఆవాలు పిండి ఇవి ముత్యపుచిప్ప పమాణముగానుండదగు.

హోమముద్రలయొక్క లక్షణము.

మృగి, హంస, నూకరీ అను నీమాడును హోమముద్రలు మధ్యమము అనామి కము అంగువృత్తము ఈశ్రేళ్ళచే హోమముచేసినచో నాముద్ర మృగియనబడు ఇది సర్వ కార్యములయందును తగు తర్జున మధ్యమ అంగువృత్తము ఈశ్రేళ్ళచే హంసియనుముద్ర యగు యిదికాంతికర్మయందుపయోగించును అన్నిశ్రేళ్ళచే జేయబడినది నూకరీముద్ర యగు ఇది ఉగ్రకర్మలయందుపయోగింపనగు ముద్రాహీనమగు హోమము నిష్ఫలమగు సమిధను హంసముద్ర చేతను ఆజ్యమును మృగముద్రచేతను చరువును నూకరీముద్రచేతను శ్రేల్పదగు.

సృవా హుతి.

మొదటి అఘోరహోమమును పరిధానాహుతులయొక్క అనంతరము చేయబడు హోమములన్నియు (అనగా) జయదులు వ్యూహతులచేతేయబడు ప్రజాపతిహోమము పాహితయోదశహోమములు ప్రాయశ్చిత్తహోమములు ఇవి సృవముచేతనే జేయదగినవి సృవముచే జేయబడు హోమముల యందాజ్యమును అసృవముచేతనే గ్రహింపజేయదగునది కపర్దిచే నిశ్చయింపబడెను ద్వితీయాఘోరహోమము పరిధానాహుతులు అజ్యభాగలు ఇవి సృక్కుతేతనే హోమముజేయదగు సృక్కుచే హోమము జేయబడు తావులసృవముచే నాజ్యమునుగ్రహించియే జేయవలయునని నిర్ణయము.

నిలుచు డిజేయదగు హోమములు.

పూర్ణాహుతియు రెండవఅఘోరహోమమును ఫలికరణహోమమును మేడిసమిధచే జేయబడు హోమముగూర్చి లలాటహోమమును లాజహోమము ఇవి నిలుచుండి జేయదగినవి.

గ్రంథాంతరమునందు.

కాతకర్మయందుజేయబడు ఫలికరణహోమము సామ్యవృత్తమునందలి సమిధలయొక్కహోమము ఇంద్రదేవతాకమగు ద్వితీయాఘోరహోమము కౌతకర్మయందలి పూర్ణాహుతియు వివాహమునందలి లాజహోమమును శేషహోమానంతరము అజ్యశేషముచే వధూయొక్కశిరస్సునందు భూస్వాహా, భువస్వాహా, సువస్వాహా, ఓగ్ స్వాహా, అనివ్యాహృతులచేతను ఓంకారముచేతను జేయబడు హోమములున్నా ఇవి నిలుచుండియే జేయవలయు ద్వితీయాఘోరహోమము పూర్ణాహుతి ఇవిరెండును కౌతకర్మయందు నిలుచుండియు స్మారకకర్మయందు కూర్చుండియుజేయవగు స్మారకకర్మలయందంతటను సృక్కుచే జేయబడు హోమములను కూర్చుండియేజేయవలయు.

అనూయాజసమిధను ఇధ్మసన్నాహమును అగ్నియందుంచుట.

ప్రధానాహుతులకు అనంతరము అనూయాజసమిధను ఇధ్మసన్నాహమును అగ్నియందుంచదగు దీనికిమరియొక కాలములేదు ఇట్లు కపర్దిచే నిశ్చయింపబడెను.

మరియొక విశేషము.

యదశ్యకర్మణః అనుమంత్రమునకు ముందుగాని జయాహోమమునకు వెనుక

గాని అనూయాజసమిధను ఇధ్మసన్నహనమును అగ్నియందుంచదగు ఇంతకంటె మఱి యొక కాలములేదు. స్మృతకమునందెచ్చట ఇధ్మతంత్రము జరుగునో అచ్చట అనూయాజసమిధను ఇధ్మసన్నహనమును ఉదకములచే స్పృశించి అమంత్రకముగానుంచదగు ఇధ్మసన్నహనమును తంత్రిదరుడగు రుద్రునికొఱపించవలయు.

జ యా ది హో మ ము.

రెండుమాసములలోగడ జయాదిహోమమును చేసియున్నచో మతాంతరముచే తిరిగి ఆజయాదిహోమముజేయ కొందరుపండితులొప్పురు.

వృ యో గ సా ర ము నం దు.

మాడుమాసములలోగడ జయాదిహోమమును జేసియున్నచో ప్రధానహోమములనుమాత్రముచేసి జయాదులను వదలదగు అంతకుమించినచో జయాదులను క్రమముగా జేయదగు చిత్తాదిమంత్రములయందు మంత్రముయొక్క అదిపదముచే దేవతచెప్పబడు అభ్యాకహోమములయందు (అనగా అగ్నిర్భూతానామధిపతిః) అనునదిమొదలు గాగల పదు నేడుమంత్రములయందు మంత్రముయొక్క మొదటిమాడుపాదములచేత దేవతచెప్పబడు, పితృదిహోమమునందు పితరులు పితృమహులు పరేవరులు తరులు తతామహులు దేవతలు లేక విశ్వేదేవతలు దేవతలు తండ్రియున్నచో పితృశబ్దమును విడువదగు పితామహుడునుయున్నచో హోమమునుమాని మంత్రమును జపింపదగు.

గృ ధాం త ర మం దు.

ఎవనికి తండ్రిమొదలగువారు జీవించియుండురో వాణ్ణిహోమములేదు ఒకడు మాత్రము జీవించియున్నచో తద్వాచమగు శబ్దమునువదలి మిగిలినమంత్రము సుచ్చరింపదగు.

రాష్ట్రభృద్ధోమము.

రాష్ట్రభృత్తులనగా “బుతాషాట్” ఇత్యాదిమంత్రములయందు మాడునాల్గు పదములచే చెప్పబడునట్టియు తిరిగి ఆనాల్గుపదముమొదలుగాజేసి పరిగణింపగా మాడునాల్గు ఐదు పదములచే చెప్పబడువారును దేవతలు ఒకటి రెండు పదములు విశేషణములుగా అవ్యయింపడు భువనస్సపతే అను మంత్రమునందు అదిపదద్వయమువేరనే దేవత చెప్పబడు “ప్రజాపతేనత్వదేతాస” అనుమంత్రమునందాదిపదముచేత దేవత

చెప్పబడు ఆపస్తంబమతాపలంబులు అన్నికర్మలయందును రాష్ట్రభృత్తులనుకలపిచేయ
దగును మాంజీబంధనము స్నాతకముంగోదానము వృషోత్సర్జనము చౌలము వేదవ్యక
ములునాల్గు వీటియందు మాత్రము విడిగాజేయదగు.

గ) ధాంతరమునందు.

గోదానము చౌలము ఉపనయనము వేదవ్రతములు స్నాతకము పునస్సంధానము
వేదవ్రతోత్సర్జనము ఉపాకర్మ దేవతాప్రతిష్ఠ ప్రాయశ్చిత్తము వీటియందు రాష్ట్రభృ
ద్దోమములను విడి విడిగాజేయదగు.

జయాదులు అగ్నిముఖముచేయదగిన కర్మలు.

వివాహము యదృదాదిహోమము ప్రాయశ్చిత్తము గృహప్రవేశము సమావరణ
నము (స్నాతకము) సీమంతము చౌలము పుంసవనము వాస్తుకర్మ కేషహోమము ఉప
నయనము పలాశహోమము అగ్రియణము సర్పబలి వీటియందు అగ్నిముఖము జయా
దులు చేయదగు అప్తకాశ్వాద్ధములు దధ్యంజలిహోమము ఈశానబలి వృషోత్సర్జనము
హృదయసంసర్గము గోదానము స్వాధ్యాయము వ్రతచతుష్టయము తదుత్సర్జనములు
ఉపాకర్మ వీటియందు ముఖామృతి అగ్నిముఖము జయాదులుచేయదగును.

జయాదులు వర్జింపదగు కర్మలు.

సర్పబలివృత్సర్జనము, మాసిశ్వాద్ధము గృహస్తంభము విరుగుటవలన చేయదగు
ప్రాయశ్చిత్తము ప్రతిపత్ స్థాలీపాకము అగ్నేయస్థాలీపాకము ఈకర్మలయందు జయా
దులులేవు పట్నాత్రము ముఖామృతియుగలవు.

గ్రంథాంతరమునందు.

అగ్నేయస్థాలీపాకము, అగ్రియణము, ఈశానబలి, మాసిశ్వాద్ధము, అప్తకలు,
దధ్యంజలి, సపిండికరణము ఈకర్మలయందు జయాదులులేవు.

స్విష్ట కృద్దోమము.

ప్రధానామృతులకనంతరమునందు ముఖామృతి ఏకర్మలయందు చెప్పబడెనా
అకర్మలయందు అగ్నియేస్విష్టకృతస్వాహాయని స్విష్టకృద్దోమము చేయవలయు స్థాలీ
పాకములన్నిటియందు చరువుచేతనే స్విష్టకృద్దోమముచేయదగు.

లే ప కార్యము.

లేపకార్యమనగా సృష్టనములయందంటిన చర్వాజ్యములయొక్క శేషమును బహిష్కర్చుచే తుడచుట దీనిని క్రాంతమునందు సమంత్రముకముగాను స్మార్తమునంద మంత్రముగాను చెయదగును సృష్టచే పరిధులను అభ్యంజనముజేసి (హోమశేష మగు ఆజ్యమునుతగిల్చి) పిమ్మట చెప్పబోవురీతిని బహిష్కర్చమంజసము జేయవలయు ప్రయోగార్థములగు దర్శలచే ఆజ్యపాత్రమును సృష్టను సృవమును తుడువవలయు అగ్నిములచే సృష్టను మధ్యమాలములచే సృవమును మాడుపర్యాయములుగాని రెండుపర్యాయములుగాని తుడువవలయు మరియొకపక్షమునందు సృవమును మాలము లచే నొకపర్యాయము తుడువవలయును.

పరిధిప్రహరణము.

మధ్యమపరిధిని ముందుగా అగ్నియందుంచి పిమ్మట దక్షిణోత్తరపరిధుల నొక పర్యాయముగా గ్రహించి ఉత్తరపరిధిని అంగారములయందుగుచ్చుచు దక్షిణపరిధి నగ్నియందుంచవలయును వేదవ్రతములు, పుంసవనము, అధ్యనము, యజ్ఞనము వీటి యందుంచవలయును వేదవ్రతములు, పుంసవనము, అధ్యనము, యజ్ఞనము వీటియందు పరిధిప్రహరణము చేయదగు లేపకార్యములేదు ప్రయోగకాండయందు సర్వసామాన్య ముగా “అఘోరసమిధా వాదధాతి” అని విధించుటవలన అన్ని కర్మలయందును అఘో రసమిధలను అగ్నియందుంచవలయును అని కపర్దిచే నిశ్చయింపబడెను.

పరిధులు ప్రహరింపబడనితావున శమ్యులనబడు.

జయాధ్యాహుతులను హోమముజేసి పిమ్మట పశ్చిమపరిధినిముందుగాను దక్షి ణోత్తరపరిధుల నటుతరువాత నొకపర్యాయముగాను తీసివేయవలయు వేదవ్రత ములు, శాంతిహోమములు, విభ్రష్టేష్టి, వృషోత్సర్జనము, చరుప్రధానమగుకర్మ వీటి యందు శమ్యులగు ప్రధానహోమము, యద్వదాదిహోమము, ప్రవేశహోమము, శేష హోమము, హృదయసంసర్గము, ప్రైత్యమేధికము వీటియందు శమ్యులగు చాలము, గోధా నము, సీమంతము, స్నాతకము, వివాహము, ఉపనయనము, ప్రియశ్చిత్తము, వీటి యందు పరిధిప్రహరణములేదు.

సగ్గసావహూమము.

ఆజ్యపూరితమగు మ్రుక్కునొకచేతను సృవముచేతను విపర్యాసముగా ధరియించి

సృవాగ్రమును సృక్కుయొక్క ముఖమునందుంచి సగ్గస్రావహోమముఁ జేయవలయును ఏకర్మలయందు పరిధిప్రహరణముకలదో ఆకర్మలయందు సగ్గస్రావహోమము విధింపబడియె.

సగ్గస్రావనిషేధము.

ఏకసృవాకర్మలయందు సూత్రముచే శమ్యలు విధింపబడుచున్నవో ఆకర్మలయందు సగ్గస్రావములేదు.

ప్రాయశ్చిత్తాహుతులు.

“అనాజ్ఞాతం” ఇత్యాదిమంత్రోత్తరమునకగ్నియొక్క “త్వన్నః” “సత్వన్నః” అనుమంత్రమునకు అగ్నివరుణులును “అభిగీఁభిఁ” అనుమంత్రమునకు హరివదింద్రుడును “ఇదంవిష్ణుః” అనుమంత్రమునకు విష్ణువును సర్వప్రాయశ్చిత్తమునకు పృథ్వియే దేవతలు.

పూర్ణాహుతి లక్షణము.

సృవముచే పదిరెండుమారులు ఆజ్యమును గ్రహించి సృక్కును పూరించిచేయబడునది పూర్ణాహుతియని యాజ్ఞులుపల్కిరి.

పూర్ణాహుతి నిషేధకర్మములు.

వివాహాది సమస్తకర్మము గృహమునందు జేయబడు వాస్తుహోమము, వృతబంధము, వృతమోక్షము వీటియందు పూర్ణాహుతిలేదు.

పూర్ణాహుతిచేయదగిన కర్మములు.

కాంతి, కేదవ్రతములు, తంతుమతీహోమములు, వృషోత్సర్జనము, గృహయజ్ఞము, పాహిత్రయోదశహోమము, కామ్యవృతములు, పాప్తికములు వీటియందు పూర్ణాహుతి చేయదగు.

పూర్ణపాత్ర కర్షణము.

స్మారకకర్మలయందమంత్రముగా ప్రణీతామర్షణమును చేసికొనదగు ప్రస్తరస్థానమందమంత్రముగా పూర్ణపాత్రము నాపాదించి అందుదకమునుంచి ఆయుదకమును హస్తముచే సమంత్రముగ ప్రాగాదిశంచదిక్కులయందు సమ్మర్షణముజేసి శేష

మును భూమియందుంచదగు. భూమియందున్న యాయోదకమును శిరమునం ప్రోక్షించు కొని మరియొకేషమును భార్యయొక్క దోసిలియందుంచవలయును, ఇట్లు పవిత్రుడై బ్రహ్మద తనశక్తికొలది దక్షిణించి సభ్యులవూజించి వారియాశీర్వాదముల గొనవలయు ఇవి సర్వకర్మ సాధారణముగు అగ్నిముఖమునకు సంబంధించిన కారకములు.

అగ్నిముఖ ప్రాయశ్చిత్తము.

సర్వకర్మలయ. దను తరచుగావచ్చెడి ప్రాయశ్చిత్తముల ముందుగా జెప్పి పిమ్మట విశిష్టప్రాయశ్చిత్తములను స్వతంత్రకర్మలను చెప్పచున్నాడు. ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తము గల్గుచుండగా ప్రాయశ్చిత్తమునుచేయక జేయబడు యజ్ఞముయొక్క ఫలము రాక్షసులచే భుజింపబడు కాన ప్రాయశ్చిత్తమావశ్యకము గొప్పదోషములయందు గొప్పప్రాయశ్చిత్తము, కొద్దిదోషములకు కొద్దిప్రాయశ్చిత్తములు చెప్పబడియె. ప్రధానయాగమునకు పూర్వముగాని స్థిష్ఠకృద్దోషమునకు పూర్వముగాని అట్టిదోషములువాటిల్లుచో ప్రాయశ్చిత్తములు చేయదగు శ్రాతకర్మలయందునిట్లేయగు గోమయముచేసలుకబడిన ప్రదేశమును భద్రస్పృగముగాని దోషమునాపాదించెడి కీటకముగాని అధిష్ఠించినచో ఆప్రదేశమును తిరిగి “దేవస్యత్వా” అనుమంత్రముచేసలికి యచ్చట స్థండిలమున్ను లభింపవలయు ఆస్థండిలమును గోవుగాని ఆశ్వముగాని యధిష్ఠించినచో పవిత్రోదములచే ప్రోక్షించి “భూమిభూక—మగాత్” అనుమంత్రమును జపింపవలయు.

ప్రజీతాపాత్ర ఛేదనముందు ప్రాయశ్చిత్తము.

ప్రజీతాపాత్రము ఛేదించబడినచో ఆపాత్రమును ‘అభిస్నాఘర్మః’ అనుమంత్రముచే నభిమంత్రింప నాదోషమునఘర్మ దేవతహరించును. పిదప మరియొకపాత్రమును “ఘర్మోదేవానాం” అనుమంత్రముచేపూరించి వ్యాహృతులచే యుపస్థానమునుజెప్పి ప్రకృతకర్మనాచరింపనగు.

స్థలి భేదమునందు ప్రాయశ్చిత్తము.

స్థలిభిన్నమైనచో “అభిస్నాఘర్మః” అనుముఖుచే మంత్రించి “ఇథో వేదిః” అనుమంత్రముచే చతుర్దశీతమగు అజ్యమును స్పృశుచే హోమముచేసి ఘర్మోదేవతలనుగూర్చి “ఘర్మోదేవాగ్ం అప్యేతు” అని యుపస్థానమునుజెప్పి మరియొక స్థలిని గ్రహింపనగు.

దర్శస్తరణాదివివర్యాస ప్రియశ్చిత్తము.

దర్శలచే పరిస్తరణనుంచుట పాత్రలనాసాధించుట స్పృశస్పృశసమ్మర్శనము శరీరేచనము పరిధులనుంచుట పవిత్రమునుచేయుట ఇగ్మమునుంచుట అజ్యసంస్కారము ఈక్రియలయందు ప్రమాదమువలన వ్యత్యయముజరిగినచో తంతుమతీహోమములు “యత్పాకత్యా” “మనూజ్యోతి” అనునాహుతులను వేల్చుదగు.

దర్శకూర్చపవిత్రాదిచ్ఛేద దాహవినాశమునందు ప్రియశ్చిత్తము.

దర్శ, కూర్చ, పవిత్రము, ఇగ్మము పరుధులు, బహిష్కాసు, తదితరసంభారములు వీట్లయొక్క ఛేదదాహాదికమునందు త్యనూనాగ్నై, సత్వన్నః, త్యమగ్నై, ప్రజాపతే, అనునీనాల్గుమంత్రములచే హోమముజేసి, అట్టిసంభారమును మరియొక దానినిగ్రహించి తిరిగి అగ్నేయేత్తామవతే, ఇంద్రోవోవిస్వతః, అను రెండుబుక్కులచే హోమముజేసి, పరిస్తరణలువైచి ఇంద్రునికొరకు హోమముజేయవలయు.

ఇగ్మపరిధిదాహమునందు విశేషము.

ఇగ్మముగాని పరుధులుగాని దహనమైనచో మరియొకదానిచే పరిధినివైచి పరిత్యాగ్నే పురంవయం, అనునాహుతినిగ్నికొరకు హోమముజేయదగు శేషముసమము.

స్కన్నాది ప్రియశ్చిత్తము.

అజ్యాదిహవిస్సుక్రిందికిస్రవించుట ఛేదనము, త్నామము, విపరీతభేదము కాదగిన పరిమాణమునకు హేచ్చుతగ్గరగుట వచనము గాత్రఛేదము పవిత్రనాశనము వీటియందు యన్మ అత్మ నామిందాభూత్, పునరగ్నిశ్చత్తుః, అనునాహుతుల మించాది దేవతులకొఱకు హోమముచేయదగు.

హవిస్సునందు దోమలు మొదలగునవిపడినచో ప్రియశ్చిత్తము.

ఈగలు, దోమలు, టోమములు, చీమలు వీట్లచే హవిస్సుదుప్తమైనచో దానినివదలి ప్రాజాపత్యహోమముజేయవలయు పదముగాని వృత్తముగాని అక్షరముగాని స్వరముగాని భ్రష్టమైనచో అభిగీతభిక్తః, అనుమంత్రముచే హోమముజేయదగును పాత్రలయొక్క అసాదనము, పోక్షణము, అధానము, మొదలగువాటియొక్క వివర్యాసమునందున్న నాశమానందును సోమనికొఱకు ఒకహుతి నివ్వదగు ద్రావ్యము, కర్మము, హవిస్సు, మంత్రము వీట్లయొక్క వివర్యాసమునందు “మనూజ్యోతిః”

“అయాశ్చగ్నైః, ఈ రంటిచేతను హోమముజేయవలయు.

అగ్న్యైకఘాత ప్రియశ్చిత్తము.

వా|| గృహ్యప్రాయశ్చిత్తము అగ్న్యైకఘాతములన్నిటియందు “పునస్త్యైః, అను మంత్రముచేత పూర్ణాహుతిచేసి సమిధసుంచవలయు ఈప్రియశ్చిత్తహోమములు జేయు సమయమందు పత్ని సమీపమందుండవలయును, ప్రాయశ్చిత్తహోమాంతమునందు వ్యాహృతులచే నొకహోమముజేయదగును.

నారాయణభట్టి ముమునందువిశేషము.

ఇరుహోయారంగుళముల పరిమాణముః కు శమ్యయనివేగు అంతప్రమాణముగల ప్రదేశమునతిక్రమించిన అగ్నిని ప్రాయశ్చిత్తమంత్రముచే నభిమంత్రించి పృథ్వీతకర్మ సమాప్తియగువఱకు అచ్చటనేయుంచదగినది అటుపిమ్మట “ఇదంతవీకం శరణిరవీకం,, అనుమంత్రముచే ఆమంతనమునందుంచదగినది పిమ్మట వ్యాహృతులచే నాభ్యాహృతు లు ప్రేల్చదగు.

శమ్య ఇరుకదియారంగుళములకుమాణమని అవ స్తంబ

మహర్షి పలికెను.

సమ్యపరిమిది దేశమునగ్ని చెయతిక్రమించినచో పథిక్పదగ్నికొఱకు చరువునిర్వ పణజేయదగు అందుశక్తిలేనిచో ద్వాదశగృహీతమగు ఆజ్యముచే సృక్కునువూరించి అగ్నియే పథిక్పతేస్వాహా అని పూర్ణాహుతినిగాని సృవాహుతినిగాని జేల్చదగు.

స్విష్టకృద్ధోమమునుచేయనిచో ప్రియశ్చిత్తము.

ప్రమాదమున స్విష్టకృద్ధోమమునుచేయక ఉత్తరపరిషేచనముజేసినచో అప్పుడు వ్యాహృతులచే జెప్పబడిన హోమములుజేయదగు ప్రియశ్చిత్తహోమాంతమునందు వ్యాహృతులనొక యాభ్యాహృతిప్రేల్చి పరిషేచనముజేయదగు.

శకునప్రియశ్చిత్తము.

గోవు, గుఱ్ఱము, దున్న, దక్క, లేడి, అడవిపంది ఇవి అపసవ్యమునడచినచో పౌడప్రక్షాళనముజేసికొని “తద్విష్టోఃపరమం,, అనుమంత్రమును జపింపవలయు నక్క గాని వానరముగాని దీఘకాముగాకూసినచో “దీఘకామభీదృహీణుమాస్మ,, అను మంత్రమునుజపింపవలయు గుడ్లగూబ మొదలగువాట్లయొక్క భయంకరమగుశబ్దము విన

వచ్చినచో త్వమగ్నైరుద్రః, ఆవోరాజానం, అనుమంత్రములచే రెండు హోమములు జేయదగు లేక జపింపదగు హోమముజేసినపక్షమున “రుద్రాయేదమని,, త్యాగము ఇట్లుజేసి “ద్విపచ్చతుష్పదస్మాకం,, అను మాడువాక్యములచే నాశకునవాక్కు నభిమంత్రంపనగు.

అగ్నినాశప్రాయశ్చిత్తము.

లేఖనమకంటె పూర్వము అగ్నినష్టమగుచో తిరిగి అగ్నినివ్రతిష్ఠించి, పునస్త్యా, అనుమంత్రముచే సమింధనము జేయవలయు.

అగ్నితంతటవ్రజ్యరిల్లుచో ప్రాయశ్చిత్తము.

అగ్నితంతటనే పరిజ్వరిల్లుచో ప్రజ్వల్యస్వ,, “మాసాహిగ్ంసీత్,, అను మంత్రములచే రెండుసమిద్ధోమములు జేసి హోమకర్మనారంభింపనగు.

అఘారహోమేవణమునకు పూర్వముగ్నినష్టమైనచో ప్రాయశ్చిత్తము.

అఘారములకంటె పూర్వము అగ్నినష్టమగుచో తిరిగి యథావిధిగా అగ్నినిప్రతిష్ఠించి సమస్తవ్యాహృతిహోమము మిందాహుతి అనాజ్ఞాతత్రయహోమము చేయదగు.

అఘారహోమానంతర మగ్నినష్టమైనచో.

అఘారహోమానంతరము వేదికమధ్యయందగ్ని నష్టమైనదనితోచినచో పంచహోతచేతను మహావ్యాహృతులచేతను హోమముజేయదగును.

ఇధ్మప్రత్యేవణమునకు పూర్వము అగ్నినష్టమైనచో.

తిరిగి అగ్నినిప్రతిష్ఠించి “పునస్త్యా” అనుమంత్రముచే పరిజ్వరిల్లుజేయదగు.

వివాహసాగునకంటె పూర్వముగ్ని శాంతించినచో.

యగము (కాడి) లాజలు వీటికి సంబంధించినకర్మకుఱోబడిన కలాపమును తిరిగి చేసి శేషముపూరింపనగు.

వివాహమైననాల్గురోజులమధ్యను అగ్నియనుగమించినచో.

ఉపయగాగ్ని, వివాహాగ్ని, శవాగ్ని, నూతకాగ్ని ఇవిశాంతించుటగాని మౌరింపబడుటగాని ఉపహారమునొందుటగాని సంభవించినచో (అనగా ఆయాకర్మల

యొక్క సమాప్తికంటె పూర్వనష్టములగుట రజస్వలాదులచే స్పృశింపబడుట) ఇట్టి సంధించినచో పాత్రాచారమునుజేసి సంకల్పించి 'శంసాదవి' అనుమంత్రముచే నుదకమనుభస్మమునునందు ప్రోక్షించి 'అయనై యోనిర్ ఋత్వియ' అనుమంత్రముచే సమిధనాభస్మయందుంచి యధావిధిగా అగ్నిసంప్రతిష్ఠించి "అజాహ్వనన్మసృతికః" "ఉద్భుధ్యస్వాగ్నే" అనుమంత్రద్వయముచే ఆసమిధసన్నియందుంచి తత్ప్రాయశ్చిత్తార్థమై గోవునుగాని తన్మూల్యమునుగాని దానముచేయదగు పిమ్మట అగ్నికిపరిష్కరణలువైచి అజ్యసంస్కారమువరకు జేసి "అయాశ్చాగ్నే" "అగ్నిహోతా" అను పంచహోతయు 'బ్రాహ్మణవః హోతా' "మనోజ్యోతిః" "యన్మత్రమనా" "పునరగ్నిశ్చక్షుః" అను హోమములున్నూ మహావ్యాహృతులున్నూ అనాజ్ఞాతర్యయము వృష్టములగువ్యాహృతులు "ఇమంమేవరుణ" "తత్సాయామి" "త్వంసోమ అగ్నే" "సత్వసోమ అగ్నే" "తస్తువ్వనజ" అనియు హోమముజేసి శేషించిన తంత్రమునుజరుపదగు. ఉపనయనాగ్నియనగా పాలాశహోమమువరకు శేవహోమాంతము వివాహాగ్ని సంచయనాంతము శవాగ్ని బాతకర్మజేయబడినఅగ్ని పదిరోజుల వరకు నూత కాగ్నియనబడు.

స్థలీపాకముకంటె పూర్వము అగ్ని నష్టమైనచో,

ఇతరహోమములుకొన్ని విధింపబడియున్నవి అనగా యుగలాభాంతరకర్మలు స్థలీపాకముకంటెను పరమందైనచో "అయాశ్చాగ్నే" అను హోమముజేయదగు పూర్వమైనచో పునరాధానముచేయవలయునని తాత్పర్యము.

శాద్ధమధ్యయ దగ్ని నష్టమైనచో,

తాకి కాగ్నినితెచ్చి సప్తవ్యాహృతులచే హోమముచేసి పూర్ణాహుతజేయదగు.

అగ్న్యైరోపణము జేయబడిన సమిధసశించినచో,

గానిబొపాసనాగ్నియొండగా సీమాతిక్రమణముజేసి చోగాని "అయాశ్చ" అనుమంత్రముచే హోమముజేయదగు. ఒకనిచే అగ్న్యైరోపణజేయబడిన సమిధయందు మరియొకడగ్న్యైరోపణముజేసినచో నపుడును అగ్నిసంస్కరప్రాయశ్చిత్తము జేయదగు హోమముజేసి సమిధయందుగాని ఆత్మయందుగాని ఆరోపింపబడినయగ్ని రజకాది గ్రామచండాలురు చండాలురు కుగులు కుక్క మొదలగునవి స్పృశించుట మూత్ర గ్రామచండాలురు చండాలురు కుగులు కుక్క మొదలగునవి స్పృశించుట మూత్ర పురీషస్పర్శనము మొదలగువానిచే శాంతించినచో నపుడు పునస్సంధానముజేయనగు.

అన్యధానమైసతరువాత ఇష్టియగులాగా అగ్నియనుగమించినచో,

అయాశ్చ అనుమంత్రముచే చెప్పబోయెడిరీతిని పునస్సంధానముజేసి పంకల్ప పూర్వకముగా సంస్కరింపబడిన యజ్ఞముచే “ఓంభూర్భువస్సు వస్సాహ” అని పాఠియిచ్చి త్రహోమమునుజేసి తిరిగి అన్యధానముజేసి, ఇష్టియొనర్పదగు.

వైదికాగ్నిద్యయ పాఠియిచ్చిత్తము.

యజ్ఞదత్తునిచే హోమముజేయబడిన యజ్ఞదత్తుని ఔపాసనాగ్నియందు దేవ దత్తుడు తనయగ్నినివిహరించి హోమముజేసినచో యజ్ఞదత్తుడున్నా దేవదత్తుడున్నా చెరియొకసమిధను ఆయగ్నియందు “అయోస్తేయోనిః,, అనుమంత్రముచే తపింపజేసి తిరిగి వేరు వేరుగా లాకికాగ్నులను ప్రతిష్ఠించి తమతమసమిధలను తమతమచే ప్రతి స్థింబడిన యగ్నులయందు “ఆజహ్వనః,, అనుమంత్రముచేత్రేల్పదగు పిమ్మట యజ్ఞ దత్తుడు అగ్నిప్రవృత్తిలజేసి ఆలంకరించి పరిస్తరణలువైచి చరవునువండి పాత్రాసాద నాద్యగ్ని ముఖాంతమున అయాశ్చ, అనియ, వ్యాహృతులచేతను రెండు హోమములు జేసి పువమునందొకసారి యుపస్తరణముజేసి రెండుపర్యాయములు అవధానముజేసి యొకపర్యాయమభిఘోరముజేసి “అగ్నయేవివిచయేస్వాహ,, అగ్నయే స్విష్టికృతే స్వాహ” అనుయాహృతులవ్రేల్చి శేషముపూరింపనగు ఇదివివిచేష్టియనబడు విహారకర్త అనగా (ఇతరుని యాపాసనాగ్నియందు తనయగ్నినాలోపించివిహరించినమాధుడు అగు) దేవదత్తుడు తనచేతపింపజేయబడిన సమిధనుతిరిగి ప్రతిష్ఠింపబడినఅగ్నియందు ఆజహ్వనః “ఉదృగ్యస్వాశ్న,, అనురెండుమంత్రములచేత్రేల్చిరిస్తరణము చరున) పణముపాత్రాసాదనముజేసిఅగ్ని ముఖాంతమునందు “అయాశ్చ,, అనియవ్యాహృ తులచేతను రెండు హోమములుచేసి పిమ్మట వెనుకటివలె అవధానముచేసి అచరువు నందు అభిఘోరణజేసి అగ్నయేపదికృతేస్వాహ అగ్నయేస్విష్టికృతేస్వాహ అను రెండు హోమములుజేసి తంత్రశేషమును పూరింపదగు ఇది పదికృద్ధుణేష్టియనబడు విహారకర్త శేషము ఇదియొనర్చినపిమ్మట సంస్కరించి త్రహమైన వివిచేష్టిని వెనుకటివలెనాచరింపదగు.

వైదికలాకికాగ్ని సంస్కరపాఠియిచ్చిత్తము.

వైదికాగ్నికి లాకికాగ్నితో సంస్కరణగినచో స్థాలీపాఠ పూర్వకముగా విచేష్టి జేసి పుస్తా, ఉపహృతహోమముజేయదగు అలాటి అగ్ని సమిధ వీటియందాలోపింప బడిన యగ్నికి సంస్కరణగినను ఈప్రాచీయిచ్చిత్తముజేయదగు ఈపాఠియిచ్చిత్తమునందు

పూర్ణపాత్రము ఇద్దము బహిరము చరువు ఇవిలేకయే అగ్నిప్రతిష్ఠాపన పూర్వకముగా ఆజ్యసంస్కారముచేసి నాల్గుపర్యాయములు గృహించి మహాజ్యోతిః కేల్పదగు.

ఔపాసనాగ్ని వైతానికాగ్ని సంస్కరప్రాయశ్చిత్తము.

ఔపాసనాగ్ని యాపాసనాగ్నితోను క్రాతాగ్ని క్రాతాగ్నితోను కలసివచ్చో
“అయన్తయోనిః”, అనుమంత్రముచే నాయాగ్నియందొక సమిధను తపింపజేసి వేరు
అగ్నిని ప్రతిష్ఠించి “అగ్ని సంస్కరప్రాయశ్చిత్తంకరిష్యే”, అని సంకల్పించి సమిధ నగ్ని
యందు “అజాహ్వనః”, యనుమంత్రముచేకేల్పి అయాశ్చ, యనువంత్రముచే హోమ
ముచేసి వివిచేష్ఠిచేయవగు తాకికాగ్ని సంస్కరమైనచో “పునస్తా”, అనుమంత్రముచే
సమిధనగ్నియందుంచి అయాశ్చ యనుమంత్రముచే హోమముజేయవగు

ఔపాసనాగ్ని బ్రహ్మచారి యగ్ని సంస్కరమైనచో.

కామవక్త్ర మంత్రములచే ఆజ్యహోమములుజేయవగు ఔపాసనాగ్నియందు
వటువగ్ని కార్యముజేసినను వటుడగ్ని కార్యముజేసిన యగ్నియందు గృహస్థుడౌపాసము
జేసినను “పాహి సూతగ్న” అనునది మొదలుగాగల మంత్రములచే నైదుహోమము
లును “మహాజ్యోతిః” అనియు “సప్తతేతగ్న” అనియు అనాజ్ఞాతత్రయముచేరను
హోమముజేయవగు.

దిగభార్యాగ్ని సంస్కరము.

గృహస్థునకు అనురాగమువలన పెండ్లియాడబడిన భార్యోరువురుండినచో
నొకయాగ్నియందొకపర్యాయము హోమము జేయుటచే రెండగులయందుజేసిన ఫలమును
పొందుటకు క్రమముగా నారెండుఅగ్నులకు సంస్కరముచేప్పబడియె రెండవభార్య అన్య
రభయైయుండ తత్సంబంధమగు యగ్నిని ప్రజ్వరిల్లజేసి “సమస్తబువయే” అను
మొదలు బ్రహ్మంతకేవలస్తు అను మంత్రముచే నాల్గుపర్యాయములు గృహింపబడిన
యాజ్యమును హోమముజేసి ఆయగ్నిని “అయన్తయోనిః” అను మంత్రముచే సమిధ
యంచాశాపించి జ్వేష్ఠ భార్యగూడ అన్యరభయైయుండ తత్సంబంధమగు యగ్నిని ప్రజ్వ
రిల్లజేసి అయగ్నియందు ఈసమిధను అజాహ్వనః ఉద్బుద్ధస్య అనుమంత్రములచేనుంచి
ఆజ్యసంస్కారంతమున చతుర్థహితాజ్యముచే యాబ్రహ్మ అనునది మొదలగు మంత్ర
ములచే హోమముజేసి సమిధగ్ంసంకల్పేధాం అను పురోసువాక్యానుచ్చరించి పిమ్మట
అగ్నే పురిహ్యధిభవాత్వన్నః అనునది మొదలగు ఆయనువాక్యమునందలి కేషించిన

ముక్కులచే హాసముల జేయవలయు.

మరియొక కథము.

మొదటియన్నిని రెండవయన్నిని కలిమముగా దక్షిణమున ఉత్తరముననుంచి రెండవ గులయందును సాగిరి రౌపాసము జేసి ఓత్తులతో గూడి ప్రాణాయామము జేసి ఏవంగు ... వీర్యార్థం పత్రి భ్యాం పహిరస్సక్ గృహ్యగ్ని సాధ్యానాం కర్మణాం తంత్రానుష్ఠానపరినిర్ధ్యర్థం ఔపాసనాగ్ని ద్వయసంసర్గంకరిష్యే అని సంకల్పించి రెండవగుల మధ్యను స్థండిలాల్లేఖనాదికము జేసి భవతన్నస్సమనసా ఆద్యనః అగ్నావగ్నిశ్చరతి... భాగధేయం అనుమంతులత్రములచే ఆప్రత్యక్షములగు యాపాసనాగులను మధ్యను దురచింపబడిన స్థండిలమునందొకపర్యాయము భార్యలచే స్థాపింపజేసి చరుప్రపణము జేసి అగ్నిమఖాంతమున అగ్నేయేతరుమతెస్వాహా అనునది మొదలగు తంతుపత్రిస్తానీ పాకము జయాదికము జేయదగు.

స్మార్తాన్వ్యాధానేష్టుల మధ్యయందలి పోయిచ్చి త్రము.

సమిధయందుగాని ఆత్మయందుగాని అగ్ని నాహిపించి అన్వ్యాధానము చేయక మరచినచో లోకకాగ్నిని ప్రతిష్ఠించి అలంకరించి 'పునస్త్యా' అనుమంత్రముచే సమిధముంచి శ్రద్ధా మేధాం, అనుమంత్రమునుచూచుకొని నమస్కరించి అన్వ్యాధానము జేయవగు. భుజించిన తరువాత జ్ఞాపకమువచ్చినచో సాయమాపాసనహామము జేసి అవాజ్ఞాత, త్రయముచే హామము జేసి గాని లేక జపించిగాని పెనుకటివలె సమిధనుంచ వలయు సాయంకాలమన్వ్యాధానము జేయుపక్షమున అనాజ్ఞాతత్రయము త్యన్నః సత్యన్నః అను మంత్రములచే వైదాహుతులను భూరాదివ్యాహుతులచే నాల్గు ఆహుతులను శ్రేష్ఠి అన్వ్యాధానము జేసి మరునాడు స్థాలీపాకము జేయవగు.

అన్వ్యాధానేష్టిమధ్యయందు గ్రహణముగంభవించినచో.

గూర్మగ్రహణమైనచో ఉడుత్యంబాత శేదనం, ఉద్వయంతమసస్పరి, చిత్రం దేవానాం, అనుమంత్రములచే మూడాబ్యాహుతులపేర్చియుచందగ్రహణమైనచో నవోనవోభవతి యమాదిత్య అనుమంత్రములచే రుదాబ్యాహుతులను శ్రేష్ఠి ఇష్టియొనర్పదగు.

బృహన్నారదీయమునందు.

అన్వాధా నేష్టులమధ్యను సూర్యగ్రహణమువచ్చినచో “ఉడుత్యంజాతవేద సం” ‘అసత్వేన’ ఉద్యయం, అనుమంత్రములచేతను చంద్రగ్రహణమైనచో “అప్పు మేసోమ” అపాయశ్య, సోమయాస్త్ర, అనుబుక్కులచేతను అజ్యహోమములు జేయవలయు.

గ్రంథాంతరమందు దీనికిప్రయోగము.

అన్వాధా నేష్టులమధ్య చంద్రగ్రహణమైనచో ఇష్టదినమునందే హవిరాసాద నాంకముజేసి అన్వాధా నేష్టిచుధ్యే చంద్రగ్రహణ దోషప్రాయశ్చిత్తార్థ మాజ్యహో మం కరిష్యే అనిసంకల్పించి నవోనవోధవతి, ఆయుస్సాహ సోమాయేదం యమా దిత్యాఅగ్ంకుం... గోపాయస్సాహ సోమాయేదం అని ప్రకృతాజ్యముచే రెండు హోమములు జేసి తంత్రశేషము సమాప్తినొందింపనగు సూర్యగ్రహణమైనచో ఉడుత్యంజాతవేదసం ఉద్యయంతమపస్పరి చిత్రంజేనానాం అనుమంత్రములచే మూడు హోమములుజేసి తంత్రశేషముజేయనగు.

అన్వాధా నేష్టులమధ్య ప్రయాణమైనచో.

సంకల్పపూర్వకముగా నమస్కరింపబడిన యాజ్యముచే “కుభ్యంతాఅగ్నిరస్త్య” అనుమంత్రముచే హోమముజేసి అరణ్యాదులయందు ఆశోపించి హోమకాలమునందు అగ్నిని తిరిగిప్రతిష్ఠించి ప్రతిపద్ధోమపూర్వకముగా ఇష్టినాచరింపనగు ప్రతిపత్తున ప్రమాదమున ఇష్టినాచరింపనిచో తదియ మొదలుగాగల తిథులయందు ఔషాసన మైనతరువాత సంకల్పపూర్వకముగా సంస్కరింపబడిన అజ్యమును వ్యస్తములైనట్టియు సమస్తైనట్టియు వ్యాహృతులచే హోమముజేసి తిరిగియన్వాధానము యాగము చేయనగు.

అన్వాధా నేష్టుల మధ్యకాలమునందు పత్నిరజస్వలసంభవించుట.

ఆవత్నిని ఆవరణతోపలనుంచి ప్రతిపత్తుననే ఇష్టించేయదగు అన్వాధానమునకు పూర్వము రజస్వలయైనచో బిదపదినమునందు సద్యస్కాలాన్వాధానపూర్వకముగా ఇష్టియైనర్పదగు.

అనాదిష్ట ప్రాయశ్చిత్తము.

ప్రాయశ్చిత్తహోమములు నిర్ధారణజేయబడనితావున 'ఇమం మ్రే', అనునది మొదలగు వారుణమంత్రములచే హోమముజేయడగు దేవతనిర్ధారణ జేయబడనితావున అగ్నియభిషం అని త్యాగముజేప్పదగు.

విధురాగ్ని సంధానము.

ప్రణవముచే అగ్ని నెత్తి 'అగ్నిర్విరుషసామ్, ఆతతానః' అను మంత్రముచే పూజాగమనకు దెచ్చి 'పృష్టోదివిపృష్టోఽగ్నిపాతునక్తః' అను మంత్రములచే అచ్చట నుంచి పిమ్మట నాల్గవమీశాంతములచే హోమముజేయవగు అందురేఖలు మొదలగునవి లేవు 'తత్సవితుర్వర్ణేమహే', అని యొకశకలమును (అనగా శమీశాంతమును) స్వాహాకారకూన్యముగా అగ్నియందుంచదగు 'తాగ్ంసవితుర్వర్ణేణ్యస్యచిత్రమ్...' మహింగాం అని రెండవశకలమును 'విశ్వానినూదుర్గహే...' తనూనాం., అని మూడవ శకలమును 'అద్యానూదేవసవితః...' తన్మత్రాసువః., అని నాల్గవశకలమును ఉంచి పిమ్మట నిత్యపాపనాదికర్మలను చేయదగు ఇది విధురాగ్నియైత్పన్నమయ్యెడిరీతి.

మఱియొక్క విశేషము.

ఈవిధురాగ్నికి ఆరోపణము ఆవరోపణము లేవు అని కొందరు విద్వాంసుల యభిప్రాయము కొందరువిద్వాంసులమతముననుసరించి ఈయారోపణావరోపణములు కలవు తిరిగి వినాహమాడుట లేక సన్యసించుట చనిపోవుట వీనిలోనొకటియగువరకు విధురుడును గృహస్థునివలె ఇట్టియగ్నియందు యజ్ఞాదికమును జేయదగు ఇదివిధురుల యాచారము యజమానుడు గ్రామాంతరగతుడైయుండ. పత్ని తనచెకాపాడబడుచున్న యగ్నిని ఊరిపాలిమేరనుదాటించినచో పునరాధానముచేయుటయే ప్రాయశ్చిత్తమని యాపస్తంబునియభిప్రాయము అట్లుజేసినచో దోషములేదని సంగ్రహకారుడు, పత్ని పాలిమేరనతిక్రమించి యుండగా సూర్యుడుదయించినచో లేక అస్తమించినచో తిరిగి యాధానముజేయుటయే ప్రాయశ్చిత్తమని యాపస్తంబుడు అగ్నిప్రజ్వరిల్లుచుండగా నట్టిదోషమువలెకాంచునని సంగ్రహకారుడు, అగ్నినిప్రత్యక్షముగా అనగా అరణి మొదలగునాటియందు ఆరోపింపక బహిర్యగములకు తీసుకపోయినచో పునరాధానముచేయదగునని యాపస్తంబుడు, అట్లారోపణచేయకయే అగ్నినితీసుకవెళ్ళుతరి అగ్ని కభిముఖముగా నిట్టూర్పువిడచినచో పునరాధానముచేయదగునని సంగ్రహకారుడు,

ప్రజ్వరిల్లుచున్న అగ్నిని మరియొక ప్రదేశమునకు చేర్చవలసివచ్చినచో నిట్టూర్పువిడువకయే తీసుకపోవలయు అట్లువిడువవలసివచ్చినచో ఆయగ్నిని భూమియందుంచి స్వేచ్ఛగా గాలిపీల్చుచుని తిరిగియగ్నిని గ్రహించిపోదగు ఇట్లు రెండవపర్యాయముగూడ నిట్టూర్పువిడువదగు మూడవపర్యాయముగూడ అగ్నినికేంద్రమంచి నిట్టూర్పువిడచినచో పురాధానముచేయవలసని సంగ్రహశారుడు అట్లునిట్టూర్పువిడచుటకై క్రింద నుంచబడినయగ్నిశమించినను అపహరింపబడినను.

ప్రమాదమువలన అగ్నినివరిత్వజించినచో ప్రియశ్చిత్తము.

స్కాందపురాణమునంభు “రాజా” యేభాగ్యహృణుడు ప్రమాదమువలన అగ్నిని పుత్వజించునూ అతడు మూడురాత్రులలోగా నైనచో నూలుప్రాణాయామములు చేయదగు పిమ్మట ముప్పదిరెండురాత్రులపర్యంత ముపవాసముచేయదగు.

కూర్మపురాణమునందు.

రెండుమాసములు ప్రమాదమువలన అగ్నిత్వజించినచో మూడురాత్రులుపవరింపదగు పిమ్మట సంవత్సరపర్యంతము ప్రాజాపత్యకృచ్చి ప్రతిమనాచరింపదగు, ప్రమాదమువలన అగ్నిత్వజించినచో మూడురాత్రులలోగా “అయాచ్ఛాన్నసి” అనియు ఏమూడు రాత్రులవంతు “మనోజ్యోతిః” అనియు పదిరాత్రులవరకు మూడురెండుమతీహోమములు గాని మారుప్రాణాయామములుగాని పిమ్మట ఇరువది రాత్రులవరకు ఉపవాసమున్నూ మాసమువరకు ప్రాణాయామశతము ఉపవాసమున్నూ పిమ్మట రెండుమాసములవరకు మూడురాత్రులుపవాసము ప్రాజాపత్య కృచ్చివ్రతములో సగమును ఆచరింపదగు అట్లుపైని సంవత్సరమువరకు పూర్ణమగు ప్రాజాపత్యకృచ్చివ్రతమును పిమ్మట శక్త్యుపసారముగా సంవత్సరమునకొకటింటికొక కృచ్చిమువంతున నాచరింపదగు శక్తియుండియు ఏవడగులను నాస్తికుడై త్యజించునూ వాడు రెండుమాసములకు కృచ్చిము నాలుమాసములకు కృచ్చిద్వయము ఆరుమాసములకు కృచ్చిత్రయము పిమ్మట సంవత్సరమువరకు విడుకృచ్చిములు పిమ్మట ప్రతిసంవత్సరమునకు ఐదైదు కృచ్చిములవంతున నాచరింపదగు.

మాండ్యమువలన అగ్నినివదిలినచో ప్రియశ్చిత్తము.

మాండ్యమువలన ప్రదేండురాత్రులగ్నిని వదిలినచో మూడురాత్రులుపవాసముగాని సగముకృచ్చిముగాని ప్రియశ్చిత్తము. మాసమతికమించినచో పండ్రెండు దినములుపవాసముగాని రెండుకృచ్చిములుగాని ప్రాయశ్చిత్తము సంవత్సరమతిక

మించినచో మాసముపవాసము పయోభక్షణముగాని కూళ్ళాండహోమముగాని ఐదు కృచ్చములుని రెండునుగాని చేయదగు, సంవత్సరమతిక్రమించిన యారుమాసముల వరకు ఎనిమిది కృచ్చములు, పిమ్మట నారుమాసములవరకు వదనోకండుకృచ్చములు జేయదగు ఇట్లు కాలముననుసరించి ప్రియశ్చిత్తమువృద్ధినొందుచుండు అట్టిప్రియశ్చిత్తమాచరింపక పునరాధానముజేయదగదు. ఇట్లు హోమముజేయనిమాస మొకటికి రెండుప్రస్థముల ప్రమాణముగల తండులములవంతున హోమద్రవ్యదానముజేయనగు ఈప్రియశ్చిత్తము, ప్రమాదమువలన గాని మాంద్యమువలన గాని పదిరాత్రులకిక్రమించినచో జేయదగు, అదియే పునరాధానమనబడు. సీమాతిక్రమణముచే అగ్నిరాక కమైనను సమిధాకులయందాశోపింపబడిన యగ్నినిట్టూర్పు విడచుటకై మూడవపర్యాయము మార్గమధ్యమున దింపబడినను ఔపాసనమును పర్యమున్నూ అతిక్రమించినను నూతకముచే అంతరితమైనను “మసోన్యా” అను హోమముజేసి పునస్సంధానము జేయదగు.

పునస్సంధానాంగ హోమద్రవ్యపరిమాణము.

మాసమువరకు హోమముజేయనిచో గుణవంతుడగు బ్రాహ్మణునకు ఐదుప్రస్థముల తండులములుగాని యవలుగాని దానముజేయదగు ప్రతిమాసమునకు ఈరీతిని హోమద్రవ్యదానము పెంపగుచుండు అబుద్ధిభూర్వకముగా సంవత్సరమువరకు అగ్నిని త్యజించినచో కృచ్చప్రతిమజేయదగు ఇదియేబుద్ధిభూర్వకముగానైనచో ప్రియశ్చిత్తము ద్వైగుణము ఈరీతిని సంవత్సరములసంఖ్యననుసరించి చేయనగు పరిశుద్ధతకొరకు సంవత్సర మొకటి కొక కృచ్చమైనను ఆచరింపదగు.

గ్రంథాంతరమునందు.

ఎంతకాలము హోమముజేయడో అంతకాలముననుసరించి హోమద్రవ్యదానము బ్రాహ్మణులకొరకు జేయనగు, సంవత్సర మొకటి కరువదిప్రస్థముల తండులములను రెండు ప్రస్థముల ఘృతమును మహర్షులచే నిర్ణయింపబడినది.

పునస్సంధానము.

శాహిణి, శవతి, విశాఖ, పుష్య, జ్యేష్ఠ, మృగశిర, కృత్తిక, ఉత్తరాశ్రియము. చిత్రి, పునర్వసు, ఈనక్షత్రములయందు అగ్న్యాధానముజేయదగు, రాశియందగ్గి యుత్పన్నమగుగాన సాయంకాలమే యగ్నిసంధానము జేయందగు ప్రియశ్చిత్తము.

అగ్నయైజాతవేదసద్భవం” “ఉదుత్తమంవరుణసాశం...స్వామస్వాహ, వరుణాయేదం” ఉద్యయం తమసస్పగి... ఉత్తమగ్ స్వాహా నూర్యాయేదం అగ్నేభ్యావతికాన్నభిన...జనేనచస్వాహ...అగ్నయైభ్యావతికా ఇదం॥ అగ్నేఅగ్నిరః ఆకృధిస్వాహా “అగ్నయైఅగ్నిరసద్భవం” పునరుత్తా...విశ్వతస్స్వాహా అగ్నయైఇదం॥ సహరయ్యా...విశ్వతస్పరిస్వాహా అగ్నయైఇదం ఇట్లుహోమముజేసి ప్రజెండు పర్యాయములు గ్రహింపబడిన యాజ్యముచే సుక్కును పూరించి “సప్తతేఅగ్నే...ఘృతేనస్వాహా అగ్నయైసప్తతేఇదం” అని సప్తపతిచే పూర్ణాహుతిహోమముజేసి పిమ్మట యేత్తర పరిషేచనముజేసి యస్యస్మృత్యా అనునిది మొదలుగాగల హోమశేషమును పూరించి తిరిగి ప్రాణాయామముజేసి “తంతుమతీస్థాలీపాశేన సద్యోయత్యే” అని సంకల్పించి “పత్న్యవహన్తి” అనునిది మొదలుగా అగ్నేయస్థాలీపాకమునంతువలె చరువునువండి అభిఘరించి తూర్పుగాగాని, యేత్తరముగాగాని జరిపి మఱల అభిఘరించి అగ్నినిప్రజ్వరిల్లజేసి వట్టూత్రప్రయోగముతో ఆజ్యసంస్కారాంతమున, పత్నియన్వారబద్ధయేయంత (తననుగాని తనవస్త్రమునుగాని తాకియంత) అగ్నయైస్వాహా అని ముఖాహుతి వ్రేల్చి అవదానధర్మముచే చరువు నవదానముజేసి “అగ్నయైతస్తుమతేస్వాహా” అగ్నయైతస్తుమతేఇదం అనివ్రేల్చి స్విష్టకృద్ధోమముకొఱకు చరువునవదానముజేసి “అగ్నయై స్విష్టకృతేఇదం” అనివ్రేల్చి జయాదిహోమములుజేయఁదగు ఇందుపరుధులేగాని శమ్యలుగానేరవు పిమ్మట ప్రణీతామార్తనము బ్రహ్మోద్వాసముజేసి “అయన్తయోనిః” “యాతేఅగ్నే” అను మంత్రములచే సమిదారోపణముగాని ఆత్మారోపణముగాని జేయఁదగు, బ్రహ్మకగోవు నివ్వఁదగు.

సమిదారోపణము ఆత్మారోపణములకునిధి.

ఆపద్విషయమునందు మఱియొకపక్షమును జెప్పచున్నాడు, “అయన్తయోనిః” రయం అనుమంత్రముచే నొకసమిధ నగ్నియందు తపింపజేయఁదగు అసమిధను తిరిగి హోమకాలమునందు “అజాహ్వనః...సీతత ఉద్బుధ్యస్వాగ్నే...తస్తుమేతం” అను మంత్రములచే లాకికాగ్నియందుంచుదగు ఇదిసమిదారోపణములేక “యాతేఅగ్నే...సక్షయవహి” అనుమంత్రముచే కుడిచేతిని తపింపజేసి పూణరంధ్రములచేగాని మఱియొకదానిచేగాని అగ్ని నాత్మయందుగాని స్థాపింపఁదగు తిరిగి హోమకాలమునందు “ఉపావహ...కురోణే, అనుమంత్రముచే నొకసమిధను లాకికాగ్నియందుంచుదగు

హోమాదికము సమము ఎంతహవిస్సుహోమముజేయబడునో అంతగాయత్రీజపము జేయదగు.

దూరమందున్న భార్యకలవానికి శ్రాద్ధమధ్యమున
పునస్సంధానము.

భార్యదూరమందుండుటచే నప్తమగుయగ్నికలవాడు, పార్వణశ్రాద్ధముజేయ
వలసివచ్చినచో పునస్సంధానముచేసి శ్రాద్ధమునాచరించి తిరిగియగ్నినుంచదగు.

హోమము కాలము.

ఛందోగపరిశిష్టమనందు, సూర్యుడుదయించినతరువాతను ఉదయించక పూర్వ
మును సమయాధ్యుషిత కాలమునందును (అనగా పృథ్విభాతసమయమున, నక్షత్రమండల
మస్తమించినపిమ్మట సూర్యుడుదయించుటకు పూర్వమునను) హోమముజేయదగునని
శబ్దమనందు జెప్పబడియె, రాత్రియొక్క పదునారవభాగమనందు, గ్రహనక్షత్ర
క్షలతోగూడిన కాలమును గుర్తెరింగి హోమముచేయదగు, సూర్యుని సూక్ష్మకిరణము
లచే తనమాస్తమనందున్న రేఖలు కన్పించుకాలముదినమనబడు, ఆకాలమున హోమ
ముచేయదగు, సాయంకాలమున సూర్యుడస్తమించినక్షత్రములుదయింపక పూర్వము
హోమముచేయదగు.

అశ్వలాయనమతము.

సాయంకాలమున సూర్యుడు అస్తమించినపిమ్మటను ప్రాతఃకాలమున, సూర్యు
డుదయించినపిమ్మటను హోమము యధావిధిగ చేయదగు.

అందు గాణికాలము.

ప్రాతఃహోమమునకు సంగవకాలముదాటువరకును, సాయంకాలహోమము
నకు సూర్యుడస్తమించినపిదప తొమ్మిదిగడియలవరకును గాణిము దుష్పితము, రాష్ట్ర
సంచారము, దేహమునకానాశోగ్యము ఈమొదలగు ఆశక్తులయందు గాణికాలములు
చెప్పబడియె, స్వస్థుడైయున్న పుడికాలముల హోమముచేయజనదు అట్లు గాణికాల
మునందు చేయనపుడు వ్యాహృతులచే ప్రాయశ్చిత్తహోమముచేసినపిమ్మట ప్రకృతి
కర్మనాచరింపదగు.

ముఖ్యకాలహోమాతీత పాయశ్చిత్తము.

చంద్రశేఖరమునందు, ముఖ్యకాలమతిక్రమించినచో గౌణకాలమునందు సర్వ ప్రాయశ్చిత్తహోమముచేసి నిత్యహోమముచేయవలయు గౌణకాలముదాటినను ఇష్టి కాలపర్యంతము ప్రత్యేకము సర్వప్రాయశ్చిత్తముచేసి అతిక్రమించిన హోమములననుష్ఠింపనగు ముఖ్యకాలమునందు కర్మచేయుటకు వీలుబడనపుడు గౌణకాలమందైనను చేయదగు అపత్సమయమున గౌణకాలమును ముఖ్యకాలమువంటిదీయగు కారికా కారుడు... ముఖ్యకాలమతిక్రమించినపుడు, సమస్తవ్యాహృతులచే నొకయాజ్ఞాహుతి వ్రేల్చదగు ప్రాయశ్చిత్తవిధి యొచ్చుటచెప్పబడియుండదో అచ్చట “భూర్భువస్సువః,, అను సమస్తవ్యాహృతులచే నొక యాజ్ఞాహుతి వ్రేల్చదగు.

హోమామాతీత పాయశ్చిత్తము.

ప్రాతఃకాలహోమమునకు సాయంకాలమువరకును సాయంకాలహోమమునకు ప్రాతఃకాలమువరకును అధముకాలము ఈకాలములుదాటినచో “మనూజ్యోతిః,, అనుమంత్రములచే వ్రేల్చదగు మూడురాత్రులవరకు అయాశ్చ, అనియ, ఏడురాత్రులవరకు మనస్వతిమంత్రములచేతను పదునొకండురాత్రులవరకు త్రంత్రుమతీ మంత్రముల చేతను వ్రేల్చదగు పండ్రెండవదినమున యగ్నినప్తమైనచో కొందరు నాల్గుహోమములతిక్రమించనను సర్వప్రాయశ్చిత్తమేనని చెప్పెదరు, అపక్షమునందు గడచినహోమములు తిరిగి చేయనక్కరలేదు. గ్రంధాంతరమునందు గౌణకాలమతిక్రమించినచో “మనూజ్యోతిః,, అనుమంత్రముచే నాల్గుపర్యాయములు గ్రహింపబడిన యాజ్ఞమును చేయనగునని చెప్పబడియె.

హోమాలక్షణము.

వ్రేళ్ళచిగుళ్ళచే హోమముచేయజనదు వ్రేళ్ళను విడచీయక వ్రేళ్ళయొక్క ఉత్తరపార్శ్వమునుండి హోమముచేయదగు, ఇట్లు సాయంపాతస్సంధ్యాకాలములయందు హోమముచేసి ఉపస్థానము జెప్పదగు.

నిత్య హోమ ప్రకారము.

ప్రాతాఃకాలముచేసి “ప్రాతరాపాసనహోమంకరిష్యే,, అనిసఃకల్పించి అగ్నికుట్టను, జలమునుప్రాక్షించి అక్షతలచేగాని, యవలచేగాని అగ్నినలంకరించి, పరి

షేచనముచేసి, ప్రాబుఖండై “నూర్యాయస్వాహ” అని హస్తముచే అగ్నిమధ్య
 యందువ్రేల్చి పిమ్మట “అగ్నయేస్విప్రకృతస్వాహ” అని ఈశాన్యమున హోమము
 జేయదగు, అందు మొదటియాహుతికంటె రెండవయాహుతిద్రవ్యంకొంచెము పెద్దదిగా
 నుండవలయు, ఈయాహుతులకు, పరస్పరముసంబంధముకూడదు అట్లుసంస్కరకలిగినచో
 ‘యత్రవేత్థవనస్పతే’ అను మంత్రముచే నొకసమిధ నగ్నియందుంచవలయు పిమ్మట
 యుత్తరపరిషేచనము ఈవిషయమై కారికయందు మొదటియాహుతితో రెండవయా
 హుతికి సంబంధముకలిగినచో “యత్రవేత్థవనస్పతే” అనుమంత్రముచే వనస్పతినుద్దే
 శించి స్వాహాకారకూన్యముగా నొక సమిధను వ్రేల్చదగు పిమ్మట అంజలిబద్ధుడైలేచి
 “అగ్నేత్యన్నాతన్నమః...అస్మాత్” అనియొకపాదముతెప్పి కూర్చుంచి “స్వస్తిశ్ర
 ధాంమేధాం...హవ్యవాహన” అని కర్ణములు స్పృశించి యగ్నికి నమస్కారముజేయ
 వలయు ఇట్లే సాయంకాలహోమము, అందువిశేషము పాణిణియముజేసి “సాయ
 మాపాసనంతండులైహోమ్యై” అని సంకల్పించి అలంకరించి పరిషేచనజేసి “అగ్న
 యేస్వాహ” అని మొదటిహోమముజేయనగు, అగ్నయే స్విప్రకృతస్వాహ ఇట్లు యా
 రణ్జితము తానేహోమము జేయవలయును.

తాను హోమము చేయదగని కాలము.

ఏవిధమైన బాధకమును లేనప్పుడు యజమానుడేహోమముజేయదగు అశాచాది
 కమునందు మరియొకనిచే జేయింపదగు ఈవిషయమున బృహస్పతి సూరకము (జాతా
 కాచము) మృతాకాచము, శక్తిలేకపోవుట, శ్రద్ధభోజనము, కుఃదేశగమనము,
 మొదలగు నిమిత్తములయందు హోమమును ఇతరులచే జేయింపవలయునేగాని తాను
 జేయజనదు. — ఆశ్వలాయనుడున్నా — స్మార్తాగ్నిని జాతాకాచమునందును మృతా
 కాచమునందును తానుహోమముజేయజనదు స్మార్తాగ్నియనుటవలన శ్రాతాగ్నివిష
 యమై వోషములేదు ఈవిషయమున యముడు శ్రాతకర్మజేయవలయుకాలమున
 జాతాద్యాకాచముపోయి తాత్కాలికమగు పరిశుద్ధతగల్గునను విశేషవచనముచే యజ
 మానునికే యధికారముకలదు. స్త్రీగాని, అనువనీతుడగు పురుషుడుగాని హోమము
 జేయజనదు, కర్తాఅశక్తుడైనచో ఋత్విక్కు మొదలగువారిచేహోమముజేయింపదగు.

కృష్ణభట్టియమునందు.

ఋత్విక్కు మునూరుడు గురవుతోబుట్టినవాడు, మేనల్లుడు, అల్లుడు, వీరు తనకు

అంధ్ర తాత్పర్యసహితము.

పరినిధిగా హోమము జేయదగుదురు, హోమముగవలెను పత్ని భుజింపబడదు తాను సమీపమాన లేకున్నను ఇట్లే కాదగు.

గ్రంథాంతరమునందు విశేషము.

పత్ని, పుత్రుడు, పుత్రీక, కిన్యడు, భూతి, బంధువుడు, ఋత్విక్కుత్తుడు, గురువు, తోబుట్టినవాడు, మేనల్లుడు, అల్లుడు, వీరు హోమముజేసినచో తానుచేసి నట్లేయగుభతక గ్రామాంతరగతుడైనచో భార్య ప్రతినిధులచే పాత్రస్థాయంకాల మాలయందు హోమము చేయింపదగు.

దంపతులసమక్షమునందు జేయబడనిహోమము.

భార్యభతకాలయొక్క అసమక్షమున ఋత్విక్కు మొదలగువారు హోమము జేయజనదు ఇరువురకును సమక్షమగు హోమమునిరర్థకమగు.

సమస్య హోమము.

అగ్ని సాయంకాలముత్పన్నమగు ప్రాతఃకాలమందగ్ని సంధానములేదు. సాయం కాలమే విధింపబడియె. పగటియందు పునరాధానముజేసినచో సమస్యహోమముజేయ దలచినవాడు ఆపగటియందు పాత్రహోమముమాత్రముజేసి సాయంకాలము మొదలుగా ఆసాయంకాలమునకు మరుసటి ప్రాతఃకాలమునకు సంబంధించిన నాల్గొకమా తులను వ్రేల్చదగు సాయంపాత్రహోమముల నేకముగా సాయంకాలమునందే జేయ దగునని బోధాయనుడుజెప్పె.

పక్ష హోమములు.

స్మృతకప్రయోగచంద్రికాకారుడు దేశకాలాదిదోషముచేతను గూతకా దులు సంభవింపబోవునపుడును తోగాదియుపద్రవములయందును సాయంప్రాత్రహోమ ములను కలపి పక్షహోమముజేయనగు. అనగా ప్రతిపక్షమున సాయంకాలమున ఆప్రతి పక్షాయంకాలహోమము మొదలు చతుర్దశీసాయంకాల హోమపర్యంతముగల హోమములను సమానతంత్ర్యగావ్రేల్చి ద్వితీయనాటి ప్రాతఃకాలమున ఆప్రాత్రహోమ ముమాదిగా అమావాస్య లేక పూర్ణిమ పాత్రహోమపర్యంతముగల హోమములను సమానతంత్ర్యముగాను వ్రేల్చదగు ఈహోమములయందు ప్రత్యేకము పరిషేచనాని కములేదు ఇట్లే మాసహోమమును జేయదగు అట్లునైనలేదు లేక యొకకాలమునందే

“పక్షహోమాకహోమ్యే” “మాసహోమాకహోమ్యే” అని సంకల్పించి సాయం ప్రాతీహోమముల నన్నింటిని కలిపినిధిగ చేయఁదగు.

మ తాం త ర ము.

సాయంకాలము సాయమాహుతులు ప్రాతఃకాలమున ప్రాతరాహుతులు అతి నిమ్నములగు తండులములను వేరువేరుగా నవధానముజేసి యొక్కొక్కభాగమును రెండుగా విభజించి తక్కువభాగమును శ్రధమమున యగ్నికి (నూర్యనకు) ను రెండవ భాగమును స్విష్టకృద్ధోమమును జేయఁదగు ఈహోమములు జేయుటలో తండులములు వ్రేళ్ళకుందలి మొదటిపర్వమునుదాటి రెండవపర్వమునకు లాబడియండవలయును, మాసహోమమునుజేసెనేపక్షమున అజ్యసంస్కారముజేసి రాబోయేది ప్రతిపత్తునకు సంబంధించిన హోమముల సంకల్పపూర్వకముగా జేసి పిమ్మట రెండవపక్షమునకు సంబంధించిన సాయంహోమముల జేసి ఇట్లే మరుసటి ప్రాతఃకాలము ప్రాతహోమములజేసి యటుపిమ్మట వెళ్లఁదగు అందుసంకల్పము ప్రతిపత్సాయంకాలమున అగ్ని ని పజ్వరిల్లజేసి ప్రతిపదం ప్రకృమ్య చతుర్థశీసాయంకాలపర్యంతం సర్వాన్నక్షసాయ హోమాక ప్రతిపదిసాయంత్రైజైవహోమ్యామి అని సంకల్పించి అలంకరణాదికము జేసి పిమ్మట ప్రతియాహుతిని వేరువేరుగా నవధానముజేసి పుష్కనందుంచబడిన తండులములగ్రహించి రెండుభాగములుజేసి అందుకొంచెము తక్కువభాగమును “అగ్న యేష్విష్టకృతేస్వాహా” అనియు వ్రేల్చదగు పరిషేచనాదికమాపాసనమందువలె జేయ నగు రెండవయాహుతికంటె మొదటియాహుతి తక్కువగానుండుటయు సాధారణము ఇట్లుజేసి మరుసటిదినము ప్రాతఃకాలమున వెనుకటివలెనే అగ్నినిపజ్వరిల్లజేసి “ద్వితీ యాప్రాతః ప్రభృతిపార్ణమాసీప్రాతః పర్యంతం అమావాస్యా ప్రాతఃపర్యంతం సర్వా న్నక్షప్రాతహోమ మ్ద్వితీయాప్రాతస్త్రైజైవహోమ్యామి” యని సంకల్పించి గూర్వాయస్వాహాయను పూర్వాహుతితో వెనుకటివలె వ్రేల్చదగు శేషముసమానము.

శేష హోమాలక్షణము.

పక్షమన్యమున తగునిమిత్తము సంభవించినచో అప్తమియందుగాని దశమి యందుగాని సాయంకాలము పక్షమునందు శేషించిన సాయంహోమములను వెనుకటి వలెవ్రేల్చి నవమినాడుగాని ఏకాదశినాడుగాని ప్రాతఃకాలము అవశిష్టపక్షప్రాత హోమముల నాచరింపదగు దీనినే శేషహోమమనియెదరు.

మేధా వి ల త్త న ము.

హోమాంతరమగ్నియందలి భస్మమును “మేధావీభూయాసం” అని అలాటాదల తిలకములధరించుతరి యగ్నికి పూర్వభాగమునందలి భస్మగ్రహింపదగు దక్షిణమున నాయువుక్షీణమగు పశ్చిమమున బుద్ధికి సంతాపముకల్గు ఉత్తరమున మరణముగల్గు మధ్యభాగమున గ్రహించినచో దినదినము నాయువువృద్ధికొందు జలమతో గూడిన మేధావిని ధరించుటనిష్ఫలము కాన నిర్జలముగా నేధరింపనగు. ఎవనికి శాస్త్రస్మారకరూపములగు రెండగులుగలవో వాడు శాస్త్రాగ్నిహోత్రము ముందుజేసి పిమ్మట స్మార్తముజేయనగు కొందరు స్మృతులు వేదమూలకములుగాన స్మార్తమునే ముందాచరింపదగుననిరి.

అగ్ని ని వి డ చిన చో దోషము.

గర్భము వివాహమాడినవాడు క్షణమైన నగ్ని లేకయిందజనడు, అట్లుండినచో వాగ్విక్రమ, పతిత్వము, యనబడు భార్యజీవించియుండగా అగ్ని నిత్యజించినవాడును, కర్మహీనుడును బ్రాహ్మణుడు మార్యచంద్రులుండువరకు వరకమునొందుదురు.

సమావతానాది కర్మతోన ప్రియశ్చిత్తము.

స్నాతకము, ఆగ్రయణము, పీట్లకుతోపమాగలిగినచో పుంసనవాడులు తాపించినప్పుడువలె ప్రియశ్చిత్తముజేయదగు అనేకవిధములతిక్రమించినచో వారుణమంత్రముల జపింపవలయునని యాగర్థుడేచెప్పెను. సర్వకర్మవ్రతతోపమున పాహిత్యయోగకహోమము జేయదగును.

పాహిత్ర యోగక హోమము.

ప్రయోగసారమునందు బ్రహ్మచారి గృహస్థులయగులకు ఉపహృతకము కలిగినప్పుడును బ్రహ్మచారి అగ్నియందు గృహస్థుడు గృహస్థాగ్నియందు బ్రహ్మచారియు హోమముజేసినను ఆగ్రయణహోమముజేయక శాస్త్రధాన్యముననుభవించినను సంస్కరింపబడిన యాజ్యస్కన్నమైనను మంత్రములయొక్క సూత్రాధికతలయందును సీమంతముజేయక పునవించినను హవిస్సు మొదలగువానిని గోవు అఘ్రాజించినప్పుడు కపలసిల్లులు జనించినపుడును రజస్వలయగుస్త్రీని పొందినపుడును పతితునితో సంభాషించినపుడును పగటియందు రతిజేసినను శూద్రస్త్రీని పొందినపుడును స్వప్నమందు

శతస్థలనవండును జలమున మూత్రపురీషముల విడచినను దేవతలనుగూర్చి హోమము జేయుటలో విపర్యయముగా (అనగా ముందు జెప్పఁదగిన దేవతను వెనుక వెనుక జెప్పఁదగిన దేవతనునుండు శక ఆయామంత్రములకు జెప్పదగు దేవత గాక మఱియొక దేవతను) జెప్పినను కుమారునకులోగడ జేయదగిన సంస్కారముల జేయకయి యుపనయనము జేసినను బ్రహ్మచారి వ్రతములకు విపర్యాసము గలిగినను దండము యజ్ఞోపవీతము మూర్ఖై, కృష్ణాజనము ఇవిచ్ఛేదింపబడినను సంధ్య, అగ్నికార్యము వీట్లకు లోపముగలిగినను ఇంకను ఇట్టినిమిత్తములు గలిగినవృత్తు “పాహి నూతగ్నై” అనునది మొదలగు ఘోషితచేతను “పునయాన్తై” అనునది మొదలగు రెంటిచేతను హోమములు జేయదగు ఈపాహిత్రయోదశహోమములకు పూర్వాపరములయందు మహావ్యాహృతిహోమములు జేయదగు.

వివాహమైనతరువాత నాశాచాదినిమిత్తములచే స్థలీపాక

మొనర్పకయె షర్వమతిక్రమించినచో తద్వ్యతలోపము

నందు ప్రియశ్చిత్తము.

ఒకపర్వమతిక్రమించినచో “అగ్నేనయను విధేమస్వాహా” అగ్నయఇదం అనియు తద్వ్యతలోపమునందు “ఋమగ్నైవతపాః ఈద్యస్వాహా” అగ్నయఇదం అనియు హోమముజేసి అజ్ఞాతత్రయహోమములుజేసి స్థలీపాకమునొనర్పవలయు, వివాహమునందు రాత్రి తొమ్మిదిగడియలకు పూర్వమాగ్నేయస్థలీపాక మొనర్చి యాపాసనముజేయదగు తొమ్మిదిగడియలుదాటినచో స్థలీపాకముమాత్రమొనర్చి మరుసటి స్థాయంత్రాలమాపాసనమారంభింపదగు, ఇది మఖ్యపక్షము రాత్రినిమాడుభాగములు జేయ మొదటిభాగమున స్థలీపాకమును హోమమును జేయవలయును రెండవ భాగమున స్థలీపాకముజేయదగు నిత్యహోమముజేయజనదు మూడవభాగమున ఈరెంటిలో నేదియు జేయజనదు.

అగ్నేయస్థలీపాకవిధానము.

అందుమందుగా నాగ్నేయస్థలీపాక కారికలు విశ్వప్రకాశికయందు పాణిగ్రహణ మైనపిదప వరుడు త్రురభాగమునందు గూర్చుండి ప్రితాతామముజేసి వివాహగ్ని సిద్ధిర్థం ఏనాంపథూమాగ్నేయ స్థలీపాకేనయత్యై అని సంకల్పించి పత్నియన్వారబ్ధి యైమండ వరుడే హోమము జేయదగు అంగ్ని ప్రధానదీవత స్విస్థకృతు అంగ

నేవత ప్రహివికార మగచరువుచే యజింపదధు వాయవ్యాగ్రమాగా పరువబడిన కృష్ణా జమునకు మధ్యనలూఖలమున (హాటిని) ఉంచి పన్ని నొకల్గైకొని బిడ్డము దంప దగు, పిమ్మట చేటయందంచి చెరగవలయు అట్టిశండులములను ప్రోక్షించి కడిగి వధు వుచేసివర్ణబడిన తండులములను అగ్నయైజుప్తంశిర్వసామి అని యొకపర్యాయము చరు స్థాలియందుంచి తిరిగియమంత్రముగా మూడుపర్యాయములు ఆశండులములను చరు స్థాలియందుంచి “అగ్నయైజుప్తంశిర్వసామి” అని యొకపర్యాయము సమంత్రము గాను రెండుపర్యాయములమంత్రముగాను ప్రోక్షించి అందుజలమునంచి అగ్నిపైనుంచి హోమమునకు బ్రాహ్మణునకు సరిపడు చరువునుండి అభిఘరించి తూర్పుగాగాని యుత్తరముగాగాని జరిసి తిరిగి యభిఘరించి సౌకర్యముకొరకగ్నికి పశ్చిమమున నాజ్య మునుగూడనుంచి యభిఘరించి అగ్నినిపరిజ్వలజేసి ఆజ్యభాగాంతమున హోమము జేయదగు ఇచ్చట శవ్యలుకావు మఖాహుతియులేదు పిమ్మట సృక్కును ఉపస్తరణ జేసి చరువుమధ్యనుండి రెండుపర్యాయములు గ్రహించి అభిఘరించి మిగిలిన చరువు నున్నా అభిఘరించి వత్నియన్వ్యాబ్ధయైనుండ అగ్నయైస్వాహా అని యగ్నిమధ్య యందు వేల్చెదగు తిరిగిసృక్కునందభిఘరించి ఉత్తరార్ధమునుండి యొకపర్యాయము గ్రహించి రెండుపర్యాయములభిఘరించి మిగిలినచరువునభిఘరింపకయే అగ్నయైస్వీప్త కృతేస్వాహా” అని ఈశాన్యమున వేల్చెదగు అనూయాజసమిధను ఇద్ద్రస్నహన మును అగ్నియందుంచి జయాదులు సమస్తములగు రాష్ట్రభృత్తులు ప్రియశ్చిత్రామా తులు వేల్చి సృక్కుచే పరుధులకుడచి పాత్రాసాధనకొఱకు పరువబడినదర్భాగము లను దరియందభ్యంజనముజేసి (కుడచి) సృవమును మధ్యమూలములచేతను ఆద్యస్థాలిని మూలములచేతను తుడువదగు మూలముల నభ్యంజనముజేయునపుడు కుడిచేతితోమఖ ముగా జేయజనదు బహికాన్సునండి యొకదర్భను విడిగానుంచి మిగిలినబహికాన్సును సృక్కునందుంచి యజింపబడిన దేవతలనద్దేశించి అగ్నిములనగ్నియందుంచి మూడు పర్యాయములంజలిస్తే విడిగానుంచబడిన దర్భనగ్నియందుంచి మూడుపర్యాయములు వేల్చిచేసిర్దేశించి యగ్నినభిమంత్రించి మగ్యపరిధినగ్నియందుంచి మిగిలినరెండుపరుధుల నొకపర్యాయముంచుచు నందు త్తరపరిధి సంగారములయందు గుచ్చెదగు పరుధులనభి మంత్రించి ఆఘారసమిధలగ్నియందుంచి సృక్కునందు సృవమునుంచి విశ్వేదేవతల కొఱకు సగ్గ్ సాగ్రవభాగముల వ్రేల్చెదగు.

అగ్నేయస్థాలీపాకాది గర్వస్థాలీపాకవిధి,
నుదర్శనకాఠికలు వధూవరులు వాయవ్యాగ్రముగు కృష్ణాజమున నలూఖము

సంగి అందునట్లనుంచి పత్తి ముసలముగఁగాని వాటినిదంపి చేరి పొట్టులేకుండునట్లు
జేసి కడుగవలయు ఇదియంతయు సమంత్రకమేయగు పిమ్మట హామమునకు బ్రాహ్మ
బుద్ధిజింపజేయుటకు తగిన చరువునువండి అభిఘరించి తూర్పుగాని యుత్తరముగా
గాని జరిపి అభిఘరించి సౌకర్యముకొరకాచుకొని నగ్నికి పశ్చిమమునకుదచ్చి తిరిగి
యభిఘరించి అగ్నిపసమాధానము మొదలబడ్యభాగాతముజరుపదగు ఇచ్చట పరుధు
లేగాని శవ్యులుగానేరవు ముఖాహుతిలేదు పిమ్మట వధువుచే నవ్యాబ్ధిపై సృష్టు
ననుప స్తరణజేసి చరుమగ్నియందు తిరస్సినముగానొక పర్యాయమును చేరువుయొక్క
పూర్వార్థమునండి అనూచీనముగా రెండవసారిగ్రహింపదగు జమదగ్నివంశజులు
నూత్రము పశ్చిమార్థమునుండి మూడవపర్యాయముగూడ గ్రహింపదగు ఇట్లుగ్రహింప
బడిన హవిస్సునభిఘరించి ప్రత్యభిఘారముజేయదగు ప్రధానాహుతులనేకములైనపుడు
నానియంతమున ప్రత్యభిఘారణము. పిమ్మట “అగ్నయేస్వాహా” అని యగ్నిమధ్యమ
శీల్పదగు లేక చరుమధ్యనండి యొకపర్యాయము గ్రహించి సృష్టుచే నగ్నిమధ్యమ
శీల్పదగు ఇచ్చట చతురవత్తముగాని పంచావత్తముగాని లేదు పిమ్మట యుపస్తరణ
జేసి ఉత్తరార్థమునుండి యొకపర్యాయముగ్రహించి హవిస్సును రెండుపర్యాయముల
భిఘరించి ప్రత్యభిఘాణముజేయకయే “అగ్నయేస్వాహా” అని యగ్నికీశాస్యముగాని
చరుశశిణముజేసిన తావుకు ఉత్తరార్థమునగాని సృష్టుచేనొకచోట శీల్పదగు జమ
దగ్నివంశజుడైనచో నీహోమమును రెండుపర్యాయములుగ్రహించి చేయవగు బొటన
ప్రతిపక్షముయొక్క ప్రమాణమున ప్రధానదేవతలకు అవదానముజేయదగు స్విప్రకృద్ధో
మమున ప్రధానదేవతజెప్పబడిన ప్రమాణముకంటె ద్విగుణముగా నవదానము జేయదగు
దక్షిణాగ్రములగు (వైభాగము దక్షిణముగాగల) శ్రేష్ఠచేతను అంగువృత్తముచేతను గ్రహిం
చినచో తిరస్సినమనఁబడు పాగ్గములగు (అనఁగా వైభాగము తూర్పుగాగల)
శ్రేష్ఠచేతను అంగువృత్తముచేతను గ్రహింపబడునది అనూచీనమనఁబడు—పిమ్మట పాత్ర
సాదనకొరకై పరువబడిన బహిశాస్సును హస్తములచేగ్రహించి అగ్గములను సృష్టు
నందును మధ్యమూలముల నితరదర్శియండు ఒకపర్యాయముగాని రెండుపర్యాయములు
గాని మూడ. పర్యాయములుగాని నభ్యంతరముజేయదగు ప్రస్తరమునుండి యొకదర్శను
లేసి యొకచోటనుంచి మిగిలినబహిశాస్సును కుడిచేయిపైగానుండునటుల సృష్టుపై
నుంచి కర్మాంతమున నగ్నియందుంచదగు విదప మూడుమారులఁజరిగెత్తి ప్రజ్ఞాకము
గానుంచబడిన దర్శనగ్నియందుంచి యంగులిచే మూడుపర్యాయములు నిర్దేశించి అగ్ని
నభిఘంత్రించి భూమిని స్పృశింపదగు ఇట్లు కర్మశేషమును పూరించి బహ్వజ్యయొక్క

ముగా బ్రాహ్మణుని భుజింపజేసి పూజ్యుడగు యాబ్రాహ్మణున కొక వృషభమును ఇవ్వవలయును సుబోధకారకము — పాత్రాసాధనకారకై పరువబడిన దర్భముయొక్క అగ్రములను సృక్కునందు మధ్యమములను సృవమునందు మూలములనాబ్యాప్తానియందు నభ్యంజనము ముమ్మారుజేయదగు పరుధులను సృక్కుచే నభ్యంజనముజేయదగు దర్భ మూలముల నభ్యంజనముజేయునపుడు కుడిచేతిని క్రిందుగా జేయదగు ఒకదానిని ప్రక్షా తముగానుంచి మిగిలినబహిష్కాస్సును సృక్కుచైవించి యజింపబడిన దేవతనుద్దేశించి అబహిష్కాస్సుయొక్క అగ్రములనగ్నియందుంచి మూడు పర్యాయములు బోసిలికొని పక్షాతముగా నుంచబడిన దర్భవగ్నియందుంచి మూడు పర్యాయములంగులిచే నిర్దేశించి యగ్నివభిశంత్రించి భూమిని స్పృశింపవలయు విమ్ముట జయా హోమములు పరిధి ప్రహరణము సృక్కువములచే జేయబడు సగ్ ప్రావహోమము జేసి బ్రహ్మకు వృష భమునివ్వదగు. లోకహోమమునందుడక్క మిగిలిన హోమముల నెచ్చటెచ్చట ఆజ్యము యొక్కయు జౌవధి (చరువు) యొక్కయు విధిగలదో అచ్చటచ్చట గాంగేయునివత ముచే బహిష్కాస్సుమంజపముకలదు ఇట్లుచేసి యుత్తరపరిషేచనము పూర్ణపాత్రోద్వాస నముజేసి బ్రహ్మకు గోవునివ్వదగు ఆజ్యసమృద్ధమగు చరువుచే బ్రాహ్మణుని భుజింప జేయనగు. వధువుపూజింపబడిన వరునికొరకు వృషభమునివ్వదగు.

వివాహమధ్యమ పూర్ణిమవచ్చినచో అన్వారంభణీయము.

వివాహమైననాల్గవదినములోగా పూర్ణిమవచ్చినచో అన్వారంభార్యకముగా నుపక్రమించి యాగముజేయదగు ఆపూర్ణిమయందు విధిపూర్వకముగా సంకల్పించి మరుసటిదినము ప్రతిపద్యాగముజేయదగు ఆహితాగ్నికానివానికి పృథమచరువునందు (ఆగ్నేయస్థానీపాకమున) చెప్పబడినదేవతవలె పూర్ణమాస్యాన్వారంభణీయందు దేవ తలు గారాదగుదురని పండితులుజెప్పిరి అన్వారంభణీయకు పూర్ణమాస్యాప్రాతఃకాలమే, కాలిమిని కపర్దిశిష్యులచే చెప్పబడియె అగ్నియు అగ్నిభిష్టువులును సరస్వతీయు సర స్వతుండును భగిఅనునగ్ని యనునగ్నియు స్విప్రవృత్తును అగ్నియు వీరువరుసగా నీకర్మ యందు దేవతలు అందు మొదటియందుగురు ప్రధానదేవతలు వీరుద్దేశించి చేయబడు ప్రతిపద్యామాంతమునను నూవి: పృథ్వీభూమణజేయనగు తేషకార్యమమ జేయదగు శేషముసమము.

మరియొక విశేషము.

ఖండమైనట్టియు త్రిశుమైనట్టియు సంక్రమణముతో గూడినట్టియు గురుశుక్ర)

మాధ్యము తన జన్మనక్షత్రము, గ్రహణము వైధృతియోగము ఈదోషములతోగూడిన పూర్ణిమయందు అన్వారంభణీయముజేసినచో కలకాకు పత్తికి వారిపుత్రులకు నాశకరము అధికమాసమునందలి పూర్ణిమ, కృష్ణపక్షమునందలి అమావాస్యతో సమమైనది కాన అపూర్ణిమ నుపకమింపఁ జనదు ఇక ప్రతిపత్తున యోగమెట్లు జరుపనగు.

గృహ్యపరిశిష్టమునందు.

ప్రథమపర్వ, గ్రహణము, అధికమాసము, గురు, శుక్ర, మాధ్యము మొదలగు వానిచే దుష్టమైనను అపర్వయందే అన్వారంభణీయము జేయదగు—అకాలమున అన్వారంభణేష్టి జేయఁజనదు, ప్రతిపత్తున యోగముజేయవలయు నిత్యోపాసకర్మ చేయు చుండదగు ఇదియొకాక నూతనముగా తీర్థగమనాదికము జేయఁజనదు. తీర్థోపరాగమున మాత్రము ఈదోషము వలికొంపదు. ఇవి మొదలగు ప్రమాదములచే ప్రథమపర్వ మతి కృమించినచో పథిక్పతేష్టి జేయదగు.

విశ్వక్రూరకాళిక యందు.

విష్ణుని దినదోషము చూసదోషము మొదలగు హేతువులచే వివాహస్థాలీపా కానంతరము చేయదగిన ప్రధమ చరుక్రియకు కాలమగు పూర్ణిమయతిక్రమించుచో అనగా బోధాయనము, ఆపస్తంబుడు, మొదలగు ఆచార్యులచే ప్రధమచరువునకు పూర్ణిమయ కాలము అమావాస్యకారదని చెప్పబడె, స్థాలీపాకానంతరము ఔషా సముజేయబడుచుండగా పూర్ణిమవచ్చినచో వివాహమధ్యమ శేవహోమముకంటె పూర్వముగూడ పర్వారంభము జేయదగునని మూలగృహ్యవ్యాఖ్యానమునఁ చెప్పబడియె కాన ప్రధమ పూర్ణిమయందే ప్రథమచరువునకు కాలము. అట్టిపూర్ణిమప్రమాద మున సతిక్రమించుచో పథిక్పతేష్టినిజేయదగు రెండవపూర్ణిమ యతిక్రమించుచో విభ్ర మ్నేష్టియు మూడవపూర్ణిమ యతిక్రమించిన వైశ్వానరేష్టియు జేయదగు నాల్గవపూర్ణిమ యతిక్రమించిన సాగ్నికుడగు బ్రాహ్మణుడు తంతుమతీష్టిని జేయవలయు అన్ని విచ్చిత్రియగుచో పునస్సంధానపూర్వకముగా ప్రతిపత్తునతంతుమతీష్టియే జేయదగు విడవపూర్ణిమ యతిక్రమించినచో సాగ్నికుండైనను తిరిగి యగ్నిసిద్ధికోటకు పునస్సంధా నము జేయవలయు పిమ్మట పూర్ణిమయందన్వారంభణీయము జేయదగును.

అన్వారంభణీయ క్రయోగము.

పృథ్వి కృష్ణీయమునందు చెప్పబడియె. పూర్ణిమయందు ప్రాతఃకాలమున, ఇగ్న

బహిష్కాసుల నాసాదించి ప్రాకారాపాసనహామముజేసి యుచస్థానముజేప్పి వరుడు కుడివైపున కూర్చుండి ప్రాణాయామముజేసి “మమదర్శ పూర్ణమాస స్థాలీపాక నిర్ధ్యర్థమ న్వారంభణీయ స్థాలీపాకేయత్యై” అనియు “పార్లమాస్యామాప స్తంబోక్త విధినా అగ్నిం అగ్నింస్విష్టకృతం అగ్నావిష్ట్యాది చతస్రఃప్రధమచరు దేవతాశ్చ స్విష్టకృదంగ దేవతాంచ స్థాలీపాకేన సద్యోయత్యై” అని సంకల్పించి “విద్యుదసి” అని యుదక మును స్పృశించి అగ్నికి పరిసమూహనము, అభ్యుక్షణము, అలంకరణము, పరి స్తరణలు, మొదలగు క్రియలైనవిమ్మట “పత్న్యవహంతి” అని వెనుక చెప్పబడిన క్రమముగా నాయగ్నియందు చరువునువండి యభిఘరించి తూర్పుగాగాని యుత్తరముగాగాని జరిపి యుంచి తిరిగి యభిఘరించి అగ్నికి యుత్తరముగా దర్భలపరచి యందు “దర్వాశ్చై పాత్రేణ” అను విధిననుసరించి పాత్రలనాసాదించి ఇగ్మసమీపమునందు చరుస్థాలి నాసాదించి పవిత్రసంస్కారము మొదలుకొని యగ్నిముఖాంతమున చరుస్థాలిని తనకు ముందుగానుంచుకొని “ఉపస్తరణాభిఘాతే చతుర్గుహీతం (ఉపస్తరణము ౧ అవ దానములు ౨ అభిఘరణము ౧ మొత్తము నాల్గునట్లు) అను న్యాయనూత్రానుసారము స్వవముచే పృక్కుననుపస్తరణజేసి చరువును రెండుపర్యాయములు గ్రహించి అభిఘరించి వ్రేల్చదగు ఈయేడాహుతులయందును జమదగ్ని వంశజులు, చరువును ముమ్మారవదానముజేయదగు. స్థాలీపాకమునందువలెనేపరిషేచించి “అగ్నయేస్వాహా” “అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా” “అగ్నావిష్టభ్యాగ్ స్వాహా సరస్వత్యైస్వాహా” “సరస్వతేస్వాహా” “అగ్నయేధగినేస్వాహా” అని ఈయారాహుతుల శ్రేణి. లేపము నొషధులనుద్దేశించి బహిష్కాసునందు తుడచి వెనుకటివలెనే చరువునుగ్రహించి “అగ్నయేస్విష్టకృతేస్వాహా” అనిస్విష్టకృద్ధోమముజేసి ప్రాచీనావీతియై పితరులనుద్దేశించి యగ్నిదక్షిణముఖముగా భూమియందు లేపమును తుడచి తిరిగి యువవీతియై యుదకమును స్పృశించి చరులేపమును ప్రాశనకొఱకు ప్రాత్రాంతరమునందుంచుకొని ప్రాకృతై కూర్చుండి యొకమారు ప్రాశనజేసి తిరిగి యధాస్థానమునకువచ్చి కూర్చుండి, సమిత్సన్నహనము, జయాదులు, ఉత్తరపరిషేచనమువరకుజేసి ప్రణీత మార్జనమైనవిమ్మట బ్రహ్మకు పూర్ణపాత్రము దక్షిణగానిచ్చి ఉద్వాసనముజేసి “పృష్టితసి” అని యుదకమును స్పృశింపవలయు ప్రధమచరువునందుమాత్రము ఈ దేవతావిలేపము మరియొకప్పుడులేదు అనిచెప్పెదరు.

పథిక్పత్ స్థాలీపాకము.

మాన్యాదిదోషములవలనగాని క్రమాదమువలనగాని ప్రధమ ప్రథమ పర్యవసతి

కృమించినచో పథిక్యత్ స్థానీపాకము జేయదగు అందుకారకలు విశ్వప్రకాశయందు మాధ్యాదినిమిత్తములచే నొకపర్యతమతిక్రమించుచో పథిక్యద్ధోమము జేయదగునని హామపేత్తలు జెప్పిరి. మరియు మొదటిపూర్ణిమగాని దర్శగాని యతిక్రమించుచో పథిక్యదేష్టిని జేయదగు, క్రాంతమునందు అద్యపశువు సంవత్సరములాగా జేయబడినచో నిట్టిప్రాయశ్చిత్తము జేయదగును.

పథిక్యత్ స్థానీపాక ప్రయోగము.

(పాణాయామముజేసి “మమప్రథమ ప్రతిపదః అతిక్రమ దోషప్రాయశ్చిత్తైర్థం పథిక్యవిప్రాయత్యై” అని సంకల్పింపవలయు ఇందు పథిక్యదగ్ని ప్రధానదేవత, స్వీప్రకృత్యంగదేవత చరుశ్రవణముజేసి “అగ్నయేపథిక్యతేస్వాహా” అని శ్రీల్పదగు శేషముగ్నేయస్థానీపాకమువలె జేయదగును.

వి భి ప్తే ప్తి.

గురు శుక్ర మాధ్యాదిదోషములచే ద్వితీయపర్య మతిక్రమించుచో విభ్రష్టేష్టి నాచరింపదగు, అగ్ని, ఇందుగ్ని, సోమదు, స్వీప్రకృత్యై, ఈదేవతల నిర్మతంత్రా పూర్వకముగా యజింపదగు. జయాదులుగూడ జేయదగు “మమద్వితీయేష్టికేక్రమ దోష పరిహారార్థం విభ్రష్టేష్టియత్యై తత్తాగ్నిండ్రసోమస్త్రీప్ర॥ ప్రధానదేవతాః స్వీప్రకృత్యంగదేవతా చరుద్రవ్యేణ సద్యోయత్యై” అని సంకల్పించి చరువునవండి హామముజేయదగు శేషము పథిక్యతేష్టితో సమము.

వృద్ధకష్టీయమునందు విశేషము.

సంకల్పించి పక్ష్యపహన్తి అనునిది మొదలుగా చరుశ్రవణాంతముజేసి అగ్నిని ప్రజ్వరిల్లజేసి యాజ్యభాగాంతమున పత్నియన్వారభయైయండ “సప్రత్నవన్నవీ యసా...భానుసోం” అనుపురోసువాక్యమునుచ్చరించి “వికావ్యావేధనః...అమృతాది వికాస్వాహా అగ్నయేషదం” అనియాజ్యముచే హామముజేయదగు “ఇంద్రం వోవిశ్వతఃకేవలామ్” అనుపురోసువాక్యమునుచ్చరించి “ఇంద్రంసరోనేమధితాహవన్తే ...రన్నస్వాహా” అనుయాజ్యచేతను “త్వన్నసోమవిశ్వతః...సఖోం” అను పురోసువాక్యమునుచ్చరించి “యాతేధామానిదివ్యా...గృభ్రాయస్వాహా” అనియుశ్రీల్పి పిమ్మట సమిత్సన్నహనము జయాద్యుత్తరపరిషేచనాంతరము బ్రహ్మోద్వాసము జేయుటకక క్తుదగుచో దానిస్థానమున పూర్ణాహుతివల్పదగు. జేయదగు విభ్రష్టేష్టి జేయుటకక క్తుదగుచో దానిస్థానమున పూర్ణాహుతివల్పదగు.

విభ్రాప్తేష్టి జేయుటకళ శక్తుడగునప్పుడు పూర్ణాహుతి.

అందు కారణకారుడు వృద్ధకృష్ణియనునందుచేపై బ్రాహ్మణుడు తగునిమి
త్తముగలిగినపుడు విభ్రాప్తేష్టి జేయుటకళ శక్తుడగుచో నావిభ్రాప్తేష్టికి మారుగా పూర్ణా
హుతినైనను వ్రేల్చుచు, ఈవిషయమునందు పరిశిష్టకారిక “మమద్విత్తీయైవ్యతిక్రమ
దోషపరిహారార్థం కతకవ్యవిభ్రాప్తేష్టిసానే పూరాహుతింహోమ్యమి” అని సంక
ల్పించి యగ్నిని ప్రజ్వరిల్లజేసి యాజ్యభాగాంతమున నాల్గుపర్యాయములు గ్రహింప
బడిన యాజ్యమును సప్తహోతచే నిశ్శేషముగా హోమముజేయదగు పిమ్మట అనా
జ్ఞాతాహుతులు సర్వప్రాయశ్చిత్తముజేయవలయు, బ్రహ్మకు వృషభమునివ్వవలయు
ఈవిషయమున మరియొక విశేషము—ఎవడు మొదటి వర్వమతిక్రమించినపుడు జేయ
దగిన పదేకృధిష్టి మొదలగువానిని జేయుటకు సమర్థుడాడో నాడు ఆయా యిష్టల
యందు శిష్టబడిన దేవతలయొక్క నామములచే స్వాహాస్తముగా పూర్ణాహుతివ్రేల్చ
దగు ఎచ్చలెచ్చట గ్రహణసంఖ్యను శిష్టక పూర్ణాహుతి విధింపబడునూ యచ్చట
రెండుపర్యాయములూజ్యము గ్రహింపదగు పూర్ణాహుతి పక్షమున ఇట్లే యన్నిటికిని
ప్రయోగము.

వై శ్వా న రే ష్టి.

విశ్వప్రకాశికయందు, మాధ్యాదులు, సూర్యసంక్రమణము, గ్రహణము, మొద
లగు దోషములచే తృతీయవర్వమతిక్రమించినచో నపుడు వైశ్వానరేష్టిని జేయదగునని,
అతిమహర్షి చెప్పె.

వై శ్వా రే ష్టి ప్రయోగము.

ప్రాణాయామముజేసి “ఇష్టిప్రయోగిక్రమదోషపరిహారార్థం వైశ్వానరేష్ట్య
యత్యై” తత్కాగ్నిర్వైశ్వానరో వరుణోదధికానా ఇతి త్రిసఃప్రథానదేవతాః
స్విజ్జేక్ష్మదంగదేవతా, ఏకమేవప్రహిషాయం చరుశ్రీధానిభజ్య త్రిహవిసాచరుణా
ఇన్ద్రతంత్రణసద్యోయత్యై” అని సంకల్పించి చరుశ్రీపణముజేసి యగ్నిముఖాంత
మున సక్రమముగా నవదానముజేసి “వైశ్వానరోనడిత్యా...భూరితసా పృష్టోదివి
పృష్టో...నక్తం” అను మంత్రద్వయముచే అగ్నేయైశ్వానరాదుడం అనియు అవతే
హాడోవరుణ—కృతాని ఉడుత్తమం...స్వామ అను మంత్రద్వయముచే వరుణాదు
డం అనియు దధికాకాగ్నిన్ద్ర...తారిషత్ అదధికాగ్నిశ్చసా...నచాంగంసి అను

పంత్రిద్యమముచే దధికారావేద్యఇదం అనియు వేర్వేర్లు పిమ్మట స్వివక్పద్ధోమము జేయవగు శేషము నాగ్నేయస్థానీపాకమందువలె పూరింపదగు.

ప్రతివద్దోమకారికలు.

పూర్ణిమయందుగాని దర్శయందుగాని ఉపవశించిన భార్యాభతకాలచే చరువు జేయదగినది దర్శయందు 'దర్శనస్థానీపాకేనయత్యై' అనియు పూర్ణిమయందు పాణమా సేవస్థానీపాకేనయత్యై అనియు సంకల్పించి ఇగ్మము మొదలగువానిని కట్టుకొనదగు, ఈపర్వమందు దంపతులకిష్టమగు పదార్థమనొకపర్యాయము మఱియు భుజింపనగు రాత్రి యుపవసించి భూమియందు పరుండి మైధునమును వర్జింపనగునని ఇగ్మమూత్ర మలయందు సూత్రకతక చెప్పియుండె మరునాడు పాత్రకాలమా స్థానీపాకముజేయ వలయు అజ్యభాగాంతముజేసి అజ్యముచేతనే "అగ్నయే" ముఖామతి వ్రేల్చదగు పివప ఆగ్నేయ స్థానీపాకమందువలె హోమముజేసి శేషము సమాప్తికొందింపదగు ఈ ప్రతిపద్యాగమాన పత్నియన్వారబ్ధయైయుండ నవసరమలేదు దక్షిణగా వృషభమునివ్వ నక్కరలేదు, పూర్ణపాత్రమే దక్షిణయని మనులు చెప్పిరి. యెనిమిది పిడికిళ్లు కించిత్ అనబడు నాల్గుకించత్తులు వుమ్మలమనబడు, నాల్గువుమ్మలములు పూర్ణపాత్రమనబడు

ప్రతివద్దోమ ప్రయోగము.

విశ్వప్రకాశకయందు పగ్యయందన్వాధానముజేసి మరుసటిదినము యజింపదగు అందు ముందుగా నన్వాధానప్రయోగము చెప్పబడు. పూర్ణిమయందు పాత్రకాపాస నముజేసి దేశకాలసంకీర్తనపూర్వకముగా "పార్థమాస్యాగ్నేయస్థానీపాకేనయత్యై" "తేత్రాగ్నిప్రధానదేవతా స్వివక్పదంగదేవతా వీరీహిమయేనచరుణాశ్శ్వయత్యై తత్రాసాంగస్సర్వదేవతాస్సన్నిహితాస్సన్తు" అని సంకల్పించి విద్యదసి యని యుద తమును సృజింపనగు ఇట్లే అమావాస్యయందు "అమావాస్యాగ్నేయస్థానీపాకేనయత్యై, అని సంకల్పము ఇట్లన్వాధానముజేసి మరుసటిదినము పాత్రకాపాసనజేసి పత్న్యవహాని అను కమమున ఐదుపిడికెళ్లు తండులములను, అగ్నయేజాప్తనిర్వపామి,, తత్సంబంధమగు లేపము నగ్నికి దక్షిణభాగమున భూమియందు తుడువదగు. పిమ్మట తత్సంబంధమగు లేపము నగ్నికి దక్షిణభాగమున భూమియందు తుడువదగు. పిమ్మట యుపసీతియై హవిశ్శేషమును ప్రాశనజేసి ఆచమనముజేసి అగ్నికి కొంచెము దూరము

నమస్కాయ హవిశ్వమను భక్షించి దర్శితంబుగా శేషమును కడిగి అచమనముజేయవగు
ఇది అగ్నిహోత్రాదిగర్హస్థ్యకర్మలయందు అనాజ్ఞాతమంత్రప్రపముగూడ జేయవగు
ఇది స్మృతాకాగ్నిహోత్రాది విధానమునందు మూలకాదికలని దెలియవగును.

స్మారాగ్నిహోత్రాది కవిధి.

మద్యకాదియందు స్థావరీపాకము అష్టకాశ్రాద్ధము కూకనబలి సర్పబలి మాసి
కాగ్నిధము వీటియందగ్నిహోత్రాదికవిధి జెప్పబడె ఈకర్మలయందు కర్మనామము నుచ్చ
రించి యజ్ఞే అని సంకల్పించి అగ్నిని ప్రతిష్ఠించి శత్రువహన్తి అనుక్రమముగా చరు
కృషణముజేసి యభిషురింప యుక్తమునకుగాని తూర్పునకుగాని జరిపియించి యభిషు
రించి అగ్నిని ప్రవర్ణిల్లజేసి పరిపమాహనముజేసి పశ్చిమమున పాగ్రములగు దర్భల
మంచి ప్రధానహోమము స్విష్టకృద్ధోమము హవిశ్వపాగ్రము వీట్లకు సరిపడిన చరు
వును దర్శియించుచు అదర్శిని పరచిన దర్భలయందాసాదించి పువముచే గ్రహించుచు
నాయామంత్రముల క్రమముగా ప్రధానాహుతుల నన్నిటినివ్రేల్చి ఆకాశమునుచూచి
అంగుష్ఠానామికలచే ప్రధానాహుతుల సంబంధమగుశేషమును బహిశాస్సునకుడచి
తిరిగి సృక్కుమండి హవిన్సుగ్రహించి స్విష్టకృద్ధోమముజేసి ప్రాచీనావీరియై శేషము
నంగులిచే సృక్కుమయే దుశలచే భూమియందు కుడువదగు తిరిగి యుపసీరియై పువ
మును దర్భలయందుంచి మధ్యను అనామిక అంగుష్ఠములచే దర్శిసాండి హవిశ్వమను
గ్రహించి పాగ్రము జేసి తిరిగి ప్రాశనజేసి యాచమనముజేసి క్రిందిదర్భలతోగూడ దర్శి
నిహస్తమునందుంచుకొని యుత్తరముగా తిరిగి హవిశ్వమనునంతను తనహస్తమునందుం
చుకొని దర్భలతోగూడ నాదర్శిని పశ్చిమాగ్రముగా నాసాదించి హస్తమునందున్న
హవిశ్వమనునొక పర్యాయము పాగ్రముజేసి హస్తమును నాకే సృక్కును జలముచే
వూరించి ఆజలమును భూమియందుంచి తచ్చేదమున శుద్ధ్యాచమనముచేసి యాదర్శిని
హోదకముచేసి ప్రక్షాళనము చేయవలయు.

స్మారాగ్నిహోత్రాది కవిధియోగము.

విశ్వప్రకాశకయందు తిధ్యాదిసంకీర్తనముచేసి అవ్యాధానముచేసి శత్రువ
హన్తి అనుక్రమముగా చరుకృషణముచేసి చతుర్ముఖప్రయోగమున యగ్నిముఖాంత
మున చరువుచే సృక్కునువూరించి అందు మూడుభాగములుచేసి అగ్నయైస్వాహాయని
యొకభాగమును వ్రేల్చి తల్లేనమును “ఓమదీర్ఘవిదంసము” అని యుత్తరభాగమున
కుడచి అగ్నయై స్విష్టకృతస్వాహా అని ద్వితీయభాగము వ్రేల్చి తత్సంబంధమగు శేష

మను ప్రాచీనవీతియై దక్షిణముగా భూమియందు పితృభ్యధిదంశమను యని గుడవి
మిగిలినమూడవభాగమును కొంచెముప్రాశనముచేసి ఆచమనముచేసి మరలప్రాశనము
చేసి ఆచమనముచేసి యుత్తరముగా మరలి శేషమును భక్షించి హస్తమునునాకి యాచ
మను చేయదగు సిమ్మట అనాజ్ఞాతాది ప్రాప్తయశ్చిత్తాహుతుల వ్రేల్చి యుత్తరపరిషేచ
నాంతమున వృష్టిరసి, అని యుదకమును స్పృశింపదగు.

గ్రంథాంతరమున విశేషము.

వృద్ధకృష్ణీయమునందు అగ్నిహోతృక విధిని వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాము.
అమావాస్యయందును పూర్ణిమయందును ప్రాతరాపాసనచేసి ప్రాణాయామముచేసి దేశ
కాలసంకీర్తనాంతరము పార్వణస్థాలీపాకోపక్రమార్థం అన్వాధానంకరిష్యే అని సంక
ల్పించి అందు అమావాస్యనాగ్నిహోతృక విధానేన అగ్నిం అగ్నిగ్న్యస్త్యైకృతంచ స్థాలీ
పాకేన శోయత్యై అని సంకల్పించి అన్వాధానముచేసి విద్యుదసి, అని యుదకమును
స్పృశింపదగు ఇట్లే పూర్ణిమయందుగూడ చేయదగు మరుసటిదినము ప్రాతరాపాసనము
చేసి పత్స్వవహన్తియను కర్మముగా చతుశ్రపణముచేసి అగ్నికి పశ్చిమమున ప్రాగ
గ్రమముగా బహిర్జనును పరచి యందు దర్శిని హవిస్సును ఆసాదించి అగ్నిమఖాంత
మున హవిస్సుచే దర్శిని (అనగా సృక్కును) పూరించి ప్రాదేశప్రమాణముగల పలా
శసమిధను పైభాగమానందుంచి దర్శిని బహిర్జనున నాసాదించి స్థాలీపాశమునందు
వలె పరిషేసింది యగ్నిశ ద్వేశించి సమిధనగ్నియందుంచి ప్రధానాహుత్యనంతరము గాలి
నిపీల్చి విడచి కనులమూసి తెరచి ఓషధులను ద్వేశించి ప్రధానాహుతిసంబంధమగు లేప
మును బహిర్జనున గుడచి దర్శిని బహిర్జనున నాసాదించి యగ్నినభిమంత్రించి
దర్శినిగ్రహించి అగ్నయోస్త్విచ్చైకృతేస్వాహా అని గుండటిభాగముకంటె నెక్కుడుగా
గుండునట్టియు ఉత్తరభాగముననున్న గుండవభాగమును మూడుపర్యాయములవదాన
ముచేసి శ్రేల్చి ప్రాచీనవీతియై పితరులను ద్వేశించి యగ్నికి దక్షిణభాగమున భూమి
యందు లేపమును గుడచి యుదకమును స్పృశించి దర్శిని బహిర్జనున నాసాదించి
వెనుకటివలెనే యుత్తరపరిషేచనముచేసి శేషమును ప్రాశనముచేసి ఆచమనముచేసి
మరల ప్రాశనముచేసి యాచమనముచేసి దర్శినిగ్రహించి యుత్తరముగా దిరిగి హవిశ్యే
షమును హస్తమునందుంచుకొని భక్షించి యాచమనముచేసి దర్శియందుదకమును ఆచ
మనముచేసి దర్శిని దృఢచేత్తప్రాశనచేసి ఆచమనముచేసి దర్శియందుదకమును పూరించి
దేవకలసందరను ద్వేశించి యగ్నికినలుదిశలయందున యాయుదకమునుంచి తిరిగి పూరించి

తూర్పుగావిడచి నాల్గుపర్యాయములు పూరించి బహిఃస్పృశనంబుచేసి శేషమును చర్మి యొక్క దోసిలియందుంచనలయు అమె సమీపమున లేచిచో కుశయందే యంచవలయు అనాష్టాత్రత్రయహోమముతో జపముచేసి “స్వప్తిరసి” యని యుదకమును స్పృశింపదగు.

వ్రీసంగవళమున పాకయజ్ఞవిధి జెప్పబడుచున్నది.

చంద్రచూడమున, జౌపాసనము వైశ్వదేవము పగ్యమున జేయబడు అగ్నేయ స్థాన పాకము అష్టైకమాస్మికాధము సర్పబలి ఈశానబలి ఇవివిడును పాకయజ్ఞలనబడు

అందు నిత్యోపాసనము.

సూదర్శనకారికయందు వివాహస్థాలీపాకానంతరము సాయంపాత్రః కాలముల యందు తండులములచే గాని యవలచే గాని పాణిచే రెండాహుతులవేల్చుదగు సాయం కాలమున “సాయమాపాసనహోమంహోష్యే” అనియు పాత్రః కాలమున “పాత్ర రాపాసనహోమంహోష్యే” అనియు సంకల్పించి “అదితేమనవ్యస్వ” అనురీతిని పఠింపేచించి “అగ్నయేస్వాహా” అని యగ్నిదేవతకుద్దేశించి హోమముజేసినపిదప “అగ్నయేస్విప్రకృతేస్వాహా” అని హోమము జేయదగు పాత్రః కాలముల మొదటియాహుతిని “మార్తాండస్వాహా” అని వేల్చుదగు మిగిలిన తంత్రము వెనుకటివలెనే జూపి యు త్రగపరిషేచనము జేయదగు.

వైశ్వదేవస్థాలీపాకవిధి.

చంద్రచూడమునందు సాయం పాత్రః కాలములయందు వైశ్వదేవము బలిపర దానము తాను భుజింపకున్నను నాచరింపదగు లేనిచో పాత్రవంతుడగును అన్నముల భింపనపుడు ఫలము కాకము ఉదకము మొదలగువానిచేనైనను ఈవైశ్వదేవము జేయదగు పాలు పెరుగు నెయ్యి వీట్లచే వైశ్వదేవము జేయునపుడు స్వపనుచేతను అన్నాదులచే జేయునపుడు మాస్త్రగుడతను ఉదకముచే జేయునపుడు దోసిలిచేతను జేయదగు వృద్ధి కాగ్రధమున అడియందును, పృత్యాబ్ధికాదిక్షయ కాగ్రధములయంతయుననుద్యుతాగ్రధమున, మహాలయమున మధ్యాయందును వైశ్వదేవతను విధింపజడె” నను స్మృతివచనము కాకాంతర విషయమైగాని, నిరగ్నితనివిషయమైగాని పరమితకాంపదగు యిక సాగ్నితల కట్లన వైశ్వదేవమును పంచమహాయజ్ఞములును బ్రాహ్మణభోజనమునకు

పంజబడిన అన్నముకంటె ఇతరమగు యన్నముచే జేయదగునని ముదర్శనాద్యలచే జెప్పబడె. మరియు సాగ్నికుడు శ్రాద్ధమునకు పూర్వమే వైశ్వదేవమును జేయదగు ననియు పార్వణశ్రాద్ధము ఏకోద్భవము నీటియందు ముందుగా వైశ్వదేవము జేయదగుననియు ఏ కాదకాహస్సున మాత్రము శ్రాద్ధానంతరము వైశ్వదేవము జేయవలయు ననియు హేమాద్రియందు యమునిచే జెప్పబడె కాన పరిషేషన్యాయమున శ్రాద్ధము నకు పూర్వమే వైశ్వదేవము నిర్వృతికొంపనగు.

హోమము అగ్రదానము ఇవిచేయక యెప్పుడును భుజింపజనదు సోదరుల విభక్తులై యున్నప్పుడొక డాచరించినను అందరు నాచరించినట్లేయగునని వ్యాసుడు జెప్పె. సోదరులవిభక్తులైయున్నప్పుడొక ధర్మమే యంగరకు వతికొంచు విభక్తులైనపుడు వారు ధర్మములుగూడ వేరగునని మితాక్షరమునందు నారదుడు చెప్పె. ఒకపాకముతో వతికొంచు విభక్తులసోదరులలో నొకడే నాల్గు యజ్ఞములజేయదగునని యాశ్వలాయ నుడు జెప్పె. అని భక్తులైనను విభక్తులైనను పృథక్పాకముగల బాగ్నాణులు ప్రతి దినము భోజనమునకు పూర్వము యజ్ఞములనుగూడ వేరువేరుగా జేయదగునని స్మృత్యంతరమున జెప్పబడె. కాలాగ్నియందుగాని లోకికాగ్నియందుగాని యన్నమునవడదగు అన్నము జేయగ్నియందువందెడల అయగ్నియందే హోమముజేయదగునని మాధవీయమున అంగీరనుడు చెప్పె లోకికాగ్నియందుగాని వైదికాగ్నియందుగాని జలము కొంచుగాని భూమియందుగాని పంచనూచనముల నివతికొంపకనుకొనుటకొరకు వైశ్వదేవముచే జేయదగునని కాతాతపుత్రుజెప్పె ఇది ఆశ్వలాయనవిషయము లై తిర్తియులకు లేనివారు పంచనాగ్నియందును జేయవలయు “వైశ్వదేవము జేయకపూర్వము భిక్షకుడు భిక్షార్థమై వచ్చినపుడు వైశ్వదేవముకొరకు కొంత భాగమును తీసియించి మిగిలిన భాగమునుండి భిక్షమునిచ్చి భిక్షువును పరిపితేయదగు వైశ్వదేవము చేయనిదోషమును భిక్షువు పొగొట్టగలడు భిక్షునివ్యనిదోషమును వైశ్వదేవము పొగొట్టలేదు.

వైశ్వదేవము నారంభించు కాలము.

శేషహోమాంతరము వైశ్వదేవమునారంభించుట శిష్టాచారము కర్మమధ్యను మరియు కకగ్మనారంభింపజనదు కాన వివాహమైన నాల్గుకోణాలలో నిదియారంభింప దగదు పార్వణస్థాలీపాకమైన పిదప వైశ్వదేవము నారంభింప దగునని కొందరి యభిప్రాయము అంగుష్ఠపర్వముయొక్క ప్రమాణమునకు సరిగా నవదానముచేయదగు యీ

మితమునకు నాల్గురెట్లు ప్రమాణము, స్వైప్తకృత్త్యము, కుక్కుటాండ ప్రమాణముగా బలులనుంచదగు అహతిప్రమాణముకంటె ద్విగుణముగా నెమిల్గుడ్డుయొక్క యాకారముగా గ్రాసించదగు అగ్రాపప్రమాణముగానే లిక్షయే దానికి నాల్గురెట్లు అగ్రమును దానికి నాల్గురెట్లు హస్తకారమును జెప్పబడినది.

నుదర్శనకారికయందు ధర్మములయందు జెప్పబడిన వైశ్వదేవమును ప్రసంగవశమున చెప్పుచున్నాను. వివాహముపూర్తియైన పిదప వండ్రొందు దినములు దంపతులు అభ్యయనము, బ్రహ్మచర్యము త్సాలనణవర్జనము మొదలగునియమముల నవలంబించియుండి పదమాదనదినమున నుపవసించి పదునాల్గవదినమునగాని తారాచంద్రబలయుక్తమగు మరియొకదినమునగాని పత్నితోగూడ ఈవెనుక చెప్పబడిన న్రతము నాచరించిన పదప వైశ్వదేవము చేయవలయు అన్న సంస్కృతం (అన్నము వండినవాడి) అన్నము సిద్ధమైన పిదప 'భూతం' అని యజమానునితో నిలిచియుండి శలుకవలయు అప్పుడు యజమానండు తస్మిన్మాతం విగాదానై తస్మాత్తాయ అని శలుకవలయు యౌపాసనాగ్ని లేనిచో పంచనాగ్నియందు వైశ్వదేవము చేయనగు భుజింపదగిన యన్నమునే హోమాగ్ధమై నాగ్ని సమీపముననుంచి యొకపాత్రమున హవిష్యమును (త్సాలనణ సంస్కరములేని యన్నమును) కొంచెముగానుంచి మరియొకపాత్రమునందు అహవిష్యమున (దాకాదులతో కలసినయన్నము) నుంచి ఇట్లే దేవయజ్ఞార్థమై మూడవ భాగమును అగ్రదానముకొరకై నాల్గవ భాగమును మనుష్య యజ్ఞార్థమై ఐదవ భాగమును విభజించి పాత్రకాలమున "ప్రాతర్వైశ్వదేవనయశ్చై" అనియు సాయంకాలము "సాయంవైశ్వదేవనయశ్చై" అనియు సంకల్పించి, అది లేనుమన్యస్య అయథావిధిగా పరిషించి "అగ్నేయోహవే" అనునది మొదలగు మంత్రములచే అంగుష్ఠపర్వ ప్రమాణముగల అన్నమును మొదటగా కల్పింపబడిన హవిష్యమునుండి గ్రహించి పాణిచేతనే శ్రేణి పిమ్మట యుత్తర పరిషేచనము చేసి అటుతరువాత అగ్నికి యుత్తామున నున్న వెచ్చని భస్మమును జలుపలకురికి యందు స్వాకారముచే అహవిష్యమును కొంచెముగా హోమము చేయవలయును. పిమ్మట పదాహుతులు వ్రేల్చగా మిగిలిన హవిష్యము నీయహవిష్యముతోకలసి గూపముతోకలుపబడి అయన్నముచే క్రమముగా బలులనుంచవలయు బలులనుంచదగు ప్రదేశమున హస్తముచే సమ్మార్జనముజేసి ప్రోక్షించి అబలి నుంచి పరిషేచనము జేయవలయు బ్రహ్మ సదనము మొదలగు గృహభాగము లందఱు టచ్చట జలులనుంచుటలా నొకభాగమున నశేకజలుల నుంచవలసి వచ్చినప్పుడు వాని నన్నింటినుంచి అంతమున నొకమారు పరిషేచనము జేయదగు ప్రతిబలికి నక్కరలేదు.

అన్నికి యుత్తరపరిషేచనము జేసి పిమ్మట “ధర్మాయస్వాహా” “అధర్మాయస్వాహా” అను మంత్రములచే అన్నికి పశ్చిమమున నుత్తరసమాప్తిగా రెండుబలుల నుంచవలయును. పిమ్మట “అదభ్యస్వాహా” అను మంత్రమున నుడక బాండసమీపమున నొకబలి నుంచవలయును “ఓషధిననస్పతిభ్యస్సాహా” “రక్షోదేవజనేభ్యస్సాహా” అను మంత్రములచే గృహమధ్యమున రెండుబలులు పాక్షిమాప్తిగా నుంచి గృహభ్యస్సాహా అవసానే భ్యస్సాహా అనసానపతిభ్యస్సాహా సర్వభూతేభ్యస్సాహా” అను నాల్గుమంత్రములచే గృహమున కీశావ్యపదేశమున ప్రాక్షిమాప్తిగా నుంచవలయు “కామాయస్వాహా” అను బలిగృహమునకు దక్షిణభాగమున పరుండెడి ప్రదేశమున నుంచవలయు “అంతరిక్షాయస్వాహా” అను మంత్రముచే గడపయందును ‘యజ్జేజతి’ అను మంత్రముచే తలుపునందు నొకబలి నుంచవలయు పిమ్మట బ్రహ్మపదమున ‘పృథివ్యైస్వాహా’ అనునది మొదలగు మంత్రములచే పదిబలులు ప్రాక్షిమాప్తిగా నుంచి వాటికి దక్షిణభాగమున ప్రాచీనావీతియై ‘స్వహాపితృభ్యస్సాహా’ అను మంత్రముచే దక్షిణములకు కొంచము పంచబడిన హస్తముచే నొక బలి నుంచి పిమ్మట యుపవీతయై అవీతిబలికి యుత్తరమున “నమోఽనుద్రాయ పశుపతయేస్వాహా” అని యొక బలి నుంచి ప్రాచీనావీతియై మొదటిబలికిన్ని ఉపవీతియై రెండవబలికిన్ని పరిషేచనముచేయవలయు పిమ్మట ‘విద్యుదసి’ అను మంత్రముచే యుదకమును తాకి పూర్వపరిషేచనముజేసి ‘దేవేభ్యస్సాహా’ అని హోమముజేసి యుత్తరపరిషేచనముజేసి ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకమును తాకి ప్రాచీనావీతియై ‘విశ్వ మక్షేనయత్యై’ అని సంకల్పించి ‘విద్యుదసి’ అని యుదకమును తాకి పితృభ్యస్సాహా” అని అంగుష్ఠతర్జునుల మధ్యభాగమునండి భూమియందు బలి నుంచవలయును పిమ్మట ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకమును తాకి ఉపవీతియై ‘భూతయక్షేనయత్యై’ అని సంకల్పించి ‘విద్యుదసి’ అని యుదకమును తాకి ‘భూతేభ్యశ్చందం’ యని బలిని భూమియందుంచి ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకమును తాకి ఉపవీతిగా నుండి యే “మనుష్యయక్షేనయత్యై” అని సంకల్పించి ‘విద్యుదసి’ యని యుదకమును తాకి కల్పితాన్నమును బ్రాహ్మణునకొసగి ‘వృష్టిరసి’ యని యుదకమును తాకవలయు గృహము నందున్న వారలందరు తృప్తులైనపిదప పాత్రలన్నిటినండి లేపములకుదచి యుదకములచే వారెవముల తడవి ‘కుద్రాయస్వాహా’ అని యుత్తరమున కుచియగు స్థలమందుంచవలయు సాయంకాలము రాద్రబలివరకే జేయదగు పిమ్మట ‘యేభూతా’ అను మంత్రముచే ఆకాశమున సంచరించు శతులక బలిని సంకల్పించి కొందరు రాత్రియందు వైశాఖసబలి నుంచనక్కరలేదని చెప్పిరి. చేదించుట భేదించుట వండుట సిండి మొద

లగునవి విసరుట నీటిని పలుకుట నెడి ఐదుతావులు గల్గెడి యైదుపాదముల నివృత్తికార
క పంచమహా యజ్ఞములు చేయదగును.

వైశ్వదేవవ్రతయోగము.

వృద్ధకృష్ణియమునందు వివాహమై పిఠ నాల్గవదినము మొదలు దంపతులు ఆధ
శ్వయనము బ్రహ్మచర్యము త్సారలవణవర్జనము జేయదగు పదమూడవరోజున యేతవా
సము సదునాల్గవ దినమునగాని తారాచంద్రబలయుక్తమగు మరియొక దినముగాని యే
పాసనాగ్నితో పశ్చిమమున ప్రాబ్బుడై కూర్చుండి సాక్షాతామముజేసి వైశ్వదేవ
సిద్ధిర్ధంధాస్థిపాకం కరిష్యే అని సంకల్పించి సగ్వలయందు జేయబడు స్థాస్థిపాకము వలె
వైశ్వదేవ స్థాస్థిపాకమును జేసి జయాద్యుత్తరపరిషేచనాంతముజేసి యది మొదలు జీవిం
చియున్నంతవఱకు వైశ్వదేవమును గృహపాకముచే జేయవలయు గృహ పాకమునుండి
హవిష్యమును అన్నమును గ్రహించి పాత్రమునందుంచి ఘృతపహితముగు నాయన్నమును
ఐదు భాగములుజేసి వైశ్వదేవము కొఱకొఱ భాగము ఉష్ణభస్మమునందుంచుట మొద
లగువాని కొక భాగము దేవభూతయజ్ఞార్థమొక భాగము పితృయజ్ఞార్థ మొక భాగమును
విభజించి సాక్షాతామము జేసి దేశకాల సంకీర్తన పూర్వకముగా పంచమానదోష
ప్రాయశ్చిత్తార్థం అన్నకుద్ధిచ్ఛారా అత్మశుద్ధ్యర్థం పాత్రవైశ్వదేవేనయశ్చే సాయం
కాలమున సాయంవైశ్వదేవేనయశ్చే అనియు సంకల్పించి యేపాసనాగ్నియందుగాని
వచనాగ్నియందుగాని పరిషేచనముజేసి అగ్నియేస్వాహా అనునిది మొదలుగా నారా
హుకుల హవిష్యమునందలి పరిధమ భాగమునుండి గ్రహించి హస్తముచే త్రేల్పదగు
ఇచ్చట దేవతలు అగ్నియేస్వాహా అనునిది మొదలు నారువాక్యములయందు పరుసగా
చెప్పబడినవారే యగుదురు ముందును ఇట్లే యూహింపనగును పిమ్మట యుత్తరమున
నున్న యుష్ణభస్మమును వెలుపలనుంచి ద్వితీయభాగమునుండి కొంచెముగ్రహించి య
మంత్రకముగా 'స్వాహా' యనిత్రచ్చి "అగ్నియధిదం" అని త్యాగముజేసి యుత్తర
పరిషేచనముజేసి ఒకటి రెండు భాగములయొక్క శేషముగలిపి బలులనంచదగు యచ్చు
ట బలిశంచదగునూ నచ్చటముందుగా సహృద్దనము అవోక్షణము జేయదగు శ్రీశ్ల
యొక్క చిగుళ్లభూమిని స్పృశించునటుల బలులనంచవలయు బలులయం దంతటను
గంధపుష్పక్షరలనే పూజించి యమంత్రకముగా పరిషేచనము జేయనగు ఒకప్రదేశము
నందుంచబడు బలులకు అన్నిటినుంచిన తరువాత యుకేపర్యాయ మన్నిటికి పరిషేచ
నముచేయదగు అగ్నికి పశ్చిమమున 'ధర్మాయ' 'అధర్మాయ' అను రెండుబలుల

నుత్తర సమాప్తిగానంచి యమంత్రకముగా పరిషేచనము జేయవలయు అన్నిబలుల యందును అమంత్రకముగానే పరిషేచనము 'అదభ్యుః' అని ఉదక భాండము యొక్క సమీపముననుంచి పరిషేచించి గృహమధ్యమున 'ఓషధివనస్పతిభ్యస్వాహా' రక్షోదేవ జనేభ్యస్వాహా" అనియు పాక్షిమాప్తిగా నుంచి పరిషేచనము గృహమున దీక్షాస్వ ప్రిదేశమున గృహ్యభ్యుః అవసానేభ్యుః అవసానపవిత్రభ్యుః సర్వభూతేభ్యుః అను నాల్గు బలులు ప్రాక్షమాప్తిగామంచి పరిషేచించి కామాయ అని పరుండెడితావున నొకబలి నుంచి పరిషేచించి అంతరిక్షాయ అని గడపయందొక బలినుంచి పరిషేచించి 'యదేజతి' అనుమంత్రముచే తలుపునందొక బలినుంచి పరిషేచించి పిమ్మట బ్రహ్మ సదనమున పృథివ్యైస్వాహా అనునది మొదలు మంత్రములచే పదిబలుల పాక్షిమాప్తిగా నుంచి పరిషేచించి ప్రాచీనావీతీయై ఆబలులకు దక్షిణమున పితృతీర్థముచే స్వధాపితృభ్యస్వా హా యతు మంత్రమున నొకబలినుంచి అప్రదక్షిణముగా పరిషేచనముచేసి ఉపవీతీయై యొదకమునుతాకి నమోరుద్రాయ పశుపతయైస్వాహా అనుమంత్రమున పదిబలులకు దక్షిణమున పితృబలికి యుత్తరమున మధ్యనొకబలినుంచి పరిషేచించి యేభూతాః ప్రచరన్తి ...తథాతుస్వాహా యనియింటికప్పునొక బలినుంచదగు, ఇగటిభాగమున దివాబలిమిచ్చు న్తః యనియు రాత్రిభాగమున "న క్తంబలిమిచ్చున్తః అనియు చెప్పదగు పిమ్మట ద దామి... కామస్సమధ్యతాం యని యొక భాగమును వేదతత్త్వార్థకేత్రముగు బ్రాహ్మణకొసరి యొదకమును తాకవలయును పిమ్మట పాక్షిణాయామము చేసి దేవయజ్ఞేన యజ్ఞేయని సకల్పించి 'విద్యుదసి' యని యొదకమునుతాకి అదితేమమన్యస్వ యని యగ్నిని పరిషేచించి దేవేభ్యస్వాహా అనునది మొదలగు నాహుతుల నగ్నిమధ్యను హస్తముచే తృతీయ భాగమునండి గ్రహించి వేల్చి పిమ్మట యుత్తరపరిషేచనము జేయదగును.

గౌణకాలము.

సూర్యోదయమైనపిదప మూడుగడియలు ప్రాతస్సంధ్యకును హస్తమించినపిదప మూడు గడియలు సాయంసంధ్యకును పండ్రెండు గడియలతిక్రమించినపిదప మధ్యాహ్నిక సంధ్యకును గౌణకాలముగు ఈకాల మతిక్రమించినచో శాస్త్రద్వైతముగు మార్గమున ప్రాయశ్చిత్తమొనర్పదగు ఆక్రమము స్మృత్యంతరమున జెప్పబడె. పాక్షికాలమున మూడు ప్రాణాయామములును సంగవకాలమున నాల్గు పాక్షిణాయామములును మధ్యాహ్నమున తొమ్మిది పాక్షిణాయామములును అపరాహ్ణమున పదునెనిమిది ప్రాణాయామములును సాయాహ్నమున ముప్పదియారు పాక్షిణాయామములును పాక్షిక

సంధ్యాతిక్రమ పాఠ్యశ్చిత్తముగా జేయదగు, సాయాహ్నముగూడ సతిక్రమించిన
చో సూర్యహత్యనొందు ప్రసూదపశమున నొకదినమున సంధ్యావందనము జేయబడని
చో నొక యహోరాత్రము పదివేలు గాయత్రిని జపింపవలయు ఈవ్రతమునేరెండు
దినము లతిక్రమించినచో ద్విగుణముగాను మూడురాత్రులతిక్రమించినచో త్రిగు
ణముగాను యొనర్పదగు ఇంకను మించినచో కూడ్రుడేయగు. మాంద్యము మొద
లగువానిచే కాలయాపనమైనచో దోషమును చెప్పచున్నాడు. ఎవడు కాలమున
ప్రాప్తించిన సంధ్యను మాంద్యమున యుకేక్షించునూ వాడు సూర్యహత్యా పాపము
నొందుచు గుడ్లగూబగా జన్మించును. దేవతలు అగ్ని బ్రాహ్మణుండు వీరి సంబంధమగు
పనియందన్నప్పుడు సంధ్యాతిక్రమమున దోష మేమాత్రమునులేదు. బాతాకాచము
నను సంధ్యావందనము విదుపజనదు.

స్మృత్యర్థసారమునందు.

కూడు సంధ్యలు లోపించినపుడు ఎనిమిదివేలు గాయత్రిని జపింపవలయునని
చెప్పబడె మఱియుక స్మృతియందు మిక్కిలి యశక్తుడగుచో ఒక్కొక సంధ్య లో
పించినపుడు ఒక్కొక శతము గాయత్రిని జపించుచో తిత్థలము లభింపగలదని చెప్పి
బడియె.

అగ్నికార్యముచేయక భుజించినచో పాఠ్యశ్చిత్తము.

అగ్నికార్యముచేయక భుజించిన బ్రహ్మచారి శివాలయమున “ మానస్తాకే ”
అను మంత్రమును నూరుమారులు జపించినచో నాపాపము తొలగును మఱియుక స్మృతి
యందు సంధ్యగాని అగ్నికార్యముగాని లోపించినచో స్నానముజేసి యెనిమిదివేలు
గాయత్రిజపము జేయవలయునని చెప్పబడె. భిక్షలోపించినచో పదునూరు వందలు
హార్యము జపింపవలయు. అబుద్ధిపూర్వకముగా పరిత్యజించినచో పాఠ్యశ్చిత్తమును
యాజ్ఞపల్కుండు జెప్పె. అగ్ని కార్యమునవదలి భుజించినచో నేడురాత్రులవరకు
“ కామానకీర్తిత్యాది ” మంత్రద్వయముచే రెండామారులుజేల్చి “ సమాసిచ్చి ” అను
మంత్రముచే నుపసానముజెప్పదగు ఈమంత్రములు మితాక్షరముయందు జెప్పబడెను.

మిక్కిలియశక్తుడై ఈధర్మమును నిర్వర్తింపలేనివక్షమున

శివాలయమున తంవోధియా అనుమంత్రమును లక్షమారులు జపింపనగు.

అగ్ని సాగ్రదుష్కరణ కాలము.

సూర్యుడు హస్తమయముకంటెను సూర్యుని ఉదయముకంటెను పూర్వముమఖ్య కాలమని బోధాయననిచే జెప్పబడుట వలన విహరించిన పిదప సూర్యాస్తమయము సూర్యోదయము అగునట్లు విహరింపవలయు ఇట్లే “అథాథవృక్ష సూర్యః” అనునాపస్తంబసూత్రమున జెప్పబడినది కాన ఉదయాస్తమయములకంటె పూర్వము యగ్ని సుద్ధించుటకు కాలముకాదగు ఈపాదుష్కరణ కాల మతిక్రమించినచో పాపియ శ్చిత్తము చెప్పబడలేదు. కాన సర్వపాపియశ్చిత్తమే జేయదగు అది యెట్లన హోమ కాలమానందు అస్తమయముకంటె పూర్వము సాగ్రదుష్కరణనిమిత్తపూర్వకం పాయం పాత్రహోమంకరిష్యే అని సంకల్పించి హోమద్రవ్య సంస్కారపూర్వకముగా సంస్కరింపబడిన యాజ్యముచే ఓంభూర్భువస్సువస్సాహ అని సర్వప్రాయశ్చిత్తము సృవమచే వ్రేల్చదగు పిదప హోమద్రవ్యసంస్కారపూర్వకముగా నలుడు ప్రాప్తించిన కాలము జేయదగిన హోమము జేయదగు ఇది ఋత్విగ్విధానమున జెప్పబడిన యనుర్ధరణ ప్రాయశ్చిత్తము.

గ్రంథాంతరమునందు.

ప్రాదుష్కరణమనగా అగ్నిని పరిజ్వరిల్లజేయుట అకాల మతిక్రమించినచో సమస్తవ్యాహృతులచే నాజ్యామతివ్రేల్చదగునని నారాయణభట్టియమనందు తాత్యాయుని వచనము గనివెట్లెనని ఇది స్మారకార్థరణ ప్రాయశ్చిత్తవిధి.

సృష్టవాది వక్రికృతివృక్షములు.

సృష్ట్యర్థసారమునందు మోదుగుకర్తచే జాహువును రావికర్తచే నుపభృత్తును కాండ్రెగుకర్తచే భృవనీప్రకారము యజ్ఞమునందు వకరించు సృక్కుల జేయదగునని లేక అన్నిటిని భుజపత్రపు కర్రచేయెనను చేయదగు సృవము చండకోయ్యచేతను పాత్రకర్తము మేక్షణమును జమ్మికర్తచేతను తొకలి చండకర్తచేతను తొలు మోదుగకర్ర చేతను లేక ఉలిమిరికర్తచేతను అదియు సంభవింపనిచో మరియొక కర్రచేగాని జేయింప దగు ముఖ్యమగు ద్రవ్యములేనప్పుడు తత్సదృశమగు ద్రవ్యము నిధింపబడినది గాన నామఖ్యద్రవ్యమువలె తదసంభవమున నివ్వబడు తత్సదృశ ద్రవ్యమునుగూడ దేవతలు గ్రహించెదరు. పూర్ణపాత్రమునకును ముసలమునకు సృవమునకు చండకర్ర ప్రకస్త గ్రహించెదరు. పూర్ణపాత్రమునకును ముసలమునకు సృవమునకు చండకర్ర ప్రకస్త యు జాహువునకు పాలాశము ద్రవ్యము అదిలేనిచో యజ్ఞయమగు మరియొక వృక్షము యొక్క తొయ్యచే చేయనగు రెండు ప్రాదేశములకు సరిగా చిలమండవలయు యిట్టి

స్వపములు లభింపనిచో మోదుగు ఆకులచే హోమము చేయదగు అదియు జేనిచో రావియాకులచే హోమముజేయదగునని సంగ్రహమున జెప్పబడె మరియు 'మధ్యమేన పల్లెనజుహోతి' అను శృతిసామాన్యమున మోదుగు దళమునకు మధ్యఃస్వయాకుచే హోమము చేయవలయు. ఒకపక్షమున చమసమును పూర్ణపాత్రను కాంస్యపాత్రలు కాదగును.

దండముండవలసినవిధి.

పాదవును ఐదుభాగములు చేయగానందు రెండుభాగములు పాత్రమును మూడు భాగములు దండమును కాదగునని చెప్పెదరు. ఇది ఆయామలక్షణము. పాత్రము యొక్క పాదవులో సగముపాత్ర మండవలయును మిగిలిన సగము దండముండవలయు. ఈసగభాగములో సగభాగము పాత్రముయొక్క వెడల్పును బిలము యొక్క లోతును యుండవగును.

పంచమహాయజ్ఞ పాఠ్య శ్చిత్తము.

పంచమహాయజ్ఞములలో నొక్కొకటి యొకదినము జేయబడనిచో మన స్వతీ హోమముజేయదగు రెండుమూడు దినము లతిక్రమించినచో మూడు తంతుమతీహోమ ములు జేయనగు పిమ్మట మూడు రాత్రులపర్వంతము "ఇమ మ్మేవరణ తత్త్వాయామి యచ్చిద్ధతే యత్కించేదం" అను వారల హోమముల నాల్గిటిని జేయదగు తరువా ఆగ్నేభ్యావర్తిక అనునది మొదలగు హోమములు చేయదగు అందు 'ఆగ్నేయైభ్యా వర్తివర్తివదం' అని త్యాగము చెప్పవలయును. చరువుచే తంతుమతేష్టిని జేయవలయు నని కవివల్లభుడుజెప్పె.

ఘటశ్రాద్ధకారికలు.

కులహీనయు గర్భపతనము జేమకొనినదియు పాపాత్మురాలును దైవద్రోహీయు ఇట్టి స్త్రీలకు సంస్కారములేదు ఆకాచము తిలొదకాదులు కుమారునివలన వైశ్య మేధిక క్రియము నవసరములేదు. బంధువులా స్త్రీకి ధర్మ ప్రకారము ఘటశ్రాద్ధము జేయవలయు మనూహరమునందు ఏస్త్రీ ఆజ్ఞానమున భర్తను బంధువులను యతిక్రమించి పలువిధములగు మహాపాతకములను జేయునూ ఆ స్త్రీకి మరయొక ప్రతిక్రియ లేదు కాన ఆపెయొక్క పెంట్రికులబట్టితెచ్చి ముఖమును బంధించి అరణ్యమునవిడువ వలయును పిమ్మట బ్రాహ్మణులతోను బంధువులతోను గూడి ఘటశ్రాద్ధము జేయ వలయు స్నానముజేసి తనగృహమునకుబోయి స్వస్తివాచనపూర్వకముగా బ్రాహ్మణ సంతర్పణముజేసి పిమ్మట యాశీర్వాదముల గొనదగు. హేమాద్రికారుడు మహానది

మధ్యయందుగాని ఆరణ్యమునగాని చతుర్వధమున (అనగా నాలుగు త్రోవలు కలసిన చోటున) జేసగృహమునగాని పర్వతాగ్రమునగాని ఘటశ్రాద్ధమును జేయదగు, శ్రో త్రియుడు, దరిద్రుడు, ఋత్విక్కు, దంభములేనివాడునగు తనయాచార్యుని ఇంకనిరు పుర బ్రాహ్మణులను కూర్చుండనియోగించి బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరుల నావహింప జేసి కొత్తకుండలయందు శ్వేతతండులములపూరించి నువర్ణవస్త్రముచేకప్పి యొక్కొ క కలశమును తొమ్మిదిదారములచేజుట్టి కూర్చునుననుంచి అందు గోధుమలు, మినుము లు, పెసలు, ఒక్కొక్కటి పువము మితిగాననుంచి కలశములఫలములు బెల్లము, నెయ్యి, తేనె, పాలు. మొదలగునవియు పంచరత్నములు సుంచదగు పాలు, వర్షిస్సు (అనగా నెయ్యి) జీరకము (జీలకర్ర) ఇవి యొక్కొక్కటి మానెడు ప్రమాణమున నుంచవల యు ఏలకులు అగ్రువత్తులు యివి యొక్కొక్కటి పిడికిలి ప్రమాణమున నుంచదగు వచ్చి యుసిరిగాయ ప్రమాణమున ఇంగువయు నుంచి బ్రాహ్మణుల నుచితమగురీతిని వస్త్రా దులచే నలంకరించి కుండలములు పాడుకలు ఛత్రము ఉంగరము మొదలగునవి యొసగి పూజించి నిష్క్రమునుగాని (అనగా నూటయెనిమిది నువర్ణములుగాని) వానిలో సగము గాని దక్షిణగానిచ్చి ఆయాకలశములను బ్రాహ్మణుల కివ్వవలయు ఆ యిచ్చునపుడు శ్లో॥ కులేమమసమ్భాకం మయాదత్తమిదంతపస్వీ కురువ్యోజముఖే తస్మామస్మరణం పునః అనిచెప్పి బ్రహ్మర్షిజనుజేసి ఆచార్యునకు పాడియావును దక్షిణగానిచ్చి యొక పుడను వ్రేదక్షిణమును బంధువులతోగూడజేసి య కుండను పగులగొట్టి దానిని చూడ కయే నడికిబోయి స్నానముజేసి గృహమునకు వచ్చి నుఖముగా వుద్యాహ వాచనము చేసి పవిత్రమగు హవిస్సును భుజింపనగును.

మరియొకరీతిగా ఘటశ్రాద్ధము.

స్త్రీగాని పురుషుడుగాని ప్రమాదవశమున కులభ్రష్టులైనచో వారిని వదలి విర బాహూమ పూర్వకముగా ఘటశ్రాద్ధము జేసినచో నిష్క్రమియగు అట్లు చేయనిచో కులమునందు బుట్టనవారందరును పాపాత్ములగుదురు హవ్యకవ్యాధికమున నిందింపబడిన వారగుదురు మహాపాతకములజేసి దూషితుడై ప్రాయశ్చిత్తముల జేసికొనుట కశక్తుడగు ము మృతినొందినవానికి యుడకక్రియలేదు ఏకులమందైనను గొప్పపాపమునుజేసి ప్రాయ శ్చిత్త మాచరించనిచో వానిపుత్రుడు మొదలగు సపిండభ్రాతులు సత్కులమందు గలిగిన పంకిలికరణ పాదిత్యము వివరించుటకై వాని నుద్దేశించి త్యాగవిధిగా ఘట శ్రాద్ధము జేయదగును.

ఘటశాస్త్రప్రయోగము.

గురుశుక్రమాధ్యరహితమగు జ్యోతిశాస్త్రము నెరిగినవానిచే జెప్పబడిన మంచి
 దినమున వేదకాస్త్రముల యందు సమర్థులగునట్టియు నాల్గుకాఖలయందు జనించినట్టి
 యశ్టులగునట్టియు శ్రోత్రియులను రావించి తాను త్యాగము చేయుటకు నిమిత్తమును
 వారికి తెలియజేసి తనగృహమును పుణ్యాహవాచనాదులచే కుద్ధిపరచి తన గ్రామము
 నుండి బయలు వెడలి మహానదియందుగాని దేవగృహమునగాని యీవిధి నెరవేర్పదగు
 స్నానముచేసి పరిశుద్ధురాలగు తెల్లని వస్త్రమును ధరించిన యొకదానిని గంధమాల్యా
 దులచే నలంకరించి చిల్లలేనియొక శ్రోత్రకుండను దెచ్చి తనచే విడువబడు పాపాత్ముని
 యొక్క లేక పాపాత్మురాలియొక్క గోత్రమును పేరును తపకును వానికిని గల సంబం
 ధమును జెప్పి ఆన్నియోషధులచేతను పృథ్వాశసముచేసి యుడికముచే వూరించి యను
 నూక్తము నుచ్చరించుచు ఆఘటమునుత కి దానియొక్క శిరస్సునందుంచి బంధువులంద
 రిత్తోగూడ నాదానిని ముందుంచుకొని గ్రామమునుండి తూర్పుగాగాని యుత్తరముగా
 గాని బయలు వెడలి చతుష్పథమునకుంచి ఆ పతితుని యొక్క గోత్రమును నామమును
 ఉచ్చరించుచు శోకమానలన కన్నీరు విడుచుట మొదలగునవి జేసి పుత్రులు మొదలగు
 సపిండులు ఘటమునకు మూడు మారులు ప్రదక్షిణము చేసి యందుబలిసంచి తిరిగి
 గృహమునకు వెళ్లవలెను పిమ్మట శరీరశుద్ధ్యర్థమై పావమానాదిమంత్రముల నుచ్చరించు
 చు పంచగవ్య ఆమలక నారణస్నానముల నాచరించి రాత్రియందు పుణ్యాహము చేసి
 పంచగవ్య హోమముజేసి తరువాత ఘటశాస్త్రము విరజాహోమము మహావ్యాహృతి
 హోమములుజేసి విష్ణు రుద్ర, యమ, బ్రహ్మ, సత్య, దుర్గా, గణేశాదుల గూర్చి
 పిండి నువ్వులు కడ్డు నెయ్యి శమీకాష్టములు కుశలు గరిక మొనలగునానిచే నొక్కొక
 దానిచే నెనిమిదిమారులవంతున తనగృహ్యసూత్రమునకు చెప్పబడినరీతి హోమము
 జేయదగు పిమ్మట చరుహోమాంతమున ఎనిమిది పిండములుచేసి అగ్ని కెనిమిది దిశల
 యందు ఎనిమిది పిండములనుంచి దశదానాదులజేసి మరుసటి ప్రాతఃకాలమున నూరు
 గురుగాని ఏబదుగురుగాని ఇరువదైదుగురుగాని బ్రాహ్మణుల భుజింపజేయదగు ఇది
 ఘటశాస్త్రప్రయోగము.

అనుద్ధరణప్రాయశ్చిత్తము.

అగ్ని నుద్ధరింపకమునుపు గూర్మకుదయించినను అస్తమించినను క్రింది ప్రాయ
 శ్చిత్తము నాచరింపదగు సాయంకాలమున హిరణ్యమును పునర్నిరించుకొని యగ్ని నుద్ధ
 రింపనగుహిరణ్యముజ్యోతి స్వరూపముకాన అహిరణ్యమును పురోభాగము నందుంచిన

చో నూర్వడున్నటులేయగు పాతఃకాలమున రజితమునుగ్రహించి యుద్ధరింపడగు రజితము రాత్రియాపమైనదిగాన ఆ విధానమున రాత్రి యతిక్రమించిన దోషముపోవు నని తెలియదగును.

సంధ్యామలయందు జగవిధి.

అనామికాంగులి మధ్య పర్వనారంభించి ప్రదక్షిణ క్రిమముగా తజ్జనియొక్క మూల పర్వమువరకు గాయత్రీజపము నాచరింపవలయు.

దానలక్షణము.

క్షన్యాదానము, గోదానము, దాసీదానము, వృషభదానము, గజదానము, వీటి యందు వ్రతిగ్రహీత పశ్చిమాభిముఖుడై నిలచి గైకొనవలయు గుర్తిమునుచెవియందు యేనుగును దంతమునందు, దాసిని కేశములయందు, మేకను కంఠమునందు, గోవును తొక యందు, నృషభమును మూపురమునందును, ఎనుమును కొమ్మలనుధ్యను కన్యనుహస్తము నందును పశ్చిమాభిముఖుడై గ్రహింపవలయు.

ఇన్ద్మతంతరహితములగు కర్మలయందాఘారములు చక్షుస్సులు లేవు ఇన్ద్మతంతరముతోగూడిన అన్నికర్మములయందు నాగారములు చక్షుస్సులు గలవు పుత్రికుడు జనించినపుడు పుత్ర్యాహుసమయమున పత్నియు పుత్రికుడును వామ భాగమున నుండవలయు. తదిదర కార్యములయందు “ వధూంసమేత్య ” అనునది మొదలగు వ్రతము ననుసరించి కూర్చుండదగు,

శ్రాద్ధమున అగ్నాకరణలోప ప్రియశ్చిత్తము.

అగ్నాకరణముజేయ మరచి భోక్తల భోజనము మధ్యను స్మరించుచో ఆజ్య హోమముజేసి కేషము పాత్రమున నుంచదగు.

ద్విభార్యగర్భిణీవతి.

ఇరువురుభార్యలు గర్భిణులైయుండ నొకభార్య ప్రసవించినచో ఘోరకర్మను మాత్రము వర్జించి నామకరణాదికము జేయదగు.

చాయా నక్తము.

తన నిలువు ప్రమాణమునకు రెట్టింపుదూరము తననీడ పోవునటుల నూర్వడు పశ్చిమదిశ నుండగా నదినక్తమనబడు రాత్రి భోజనము నక్తముగానేరదు ఇది రాత్రి భుజింపగూడని విధవస్త్రీలు మొదలగువారి విషయము.

గ్రహణమునందు శ్రాద్ధవిధి.

సూర్యుడు గ్రస్తుడై యస్తమించినపుడు గ్రస్తుడై యుదయించినను ఆ దినముపవళించి మరుసటిదినము శ్రాద్ధముచేయదగు.

శాఖారంభవిషయము.

ఒక నేదమునందలి శాఖలయొక్క మధ్యను తనసంబంధమగు శాఖను పరిత్యజించి ఇతరశాఖనవలంబించుట శాఖారంభమనబడు.

నిత్యోపాసనకుండము.

నిత్యహోమమునందు రెండే మేఖలములతో గూడినట్టియు అరత్నిపరిమాణము గలిగినట్టియు వండ్రెండంగుళముల యెత్తుగల కుండము నిర్మింపదగును.

జీర్ణోపవీత విసర్జన శ్లోకములు.

శ్లో॥ ఉపవీతంఛన్నతంతు జీర్ణకంఠమదూషితం । విస్మజామి పరబ్రహ్మణ వాచోదేహుకాయరస్తుమే॥ ౧॥ సవిత్రవస్త్రంయదిజీర్ణవంతం వేదాంతశేద్యం పరబ్రహ్మ నిత్యః । ఆయుష్యమగ్ర్యం వ్రతిమంచకుభ్రం జీర్ణోపవీతం విసర్జస్తుతేజః॥

ఈ రెండు శ్లోకముల నుచ్చరించుచు జీర్ణమగు యజ్ఞోపవీతమును విసర్జింపవగు.

వివాహమధ్యమ అమావాస్య చతుర్దశులు

సంభవించినచో

నాల్గవ దినమునకు లోగా చతుర్దశిగాని అమావాస్యగాని వచ్చినచో నాగిన మున శేషహోమము జేయక మరుసటిదినము తంత్రముంతయు నెరవేర్పదగుఆజ్యమును పంస్కరించి నొకమారునంతున గ్రహించి ఆనాళ్లారహోమత్రయముజేసి చతుహోతాత చేతను భూభుక్తవాది మంత్రముల చేతను హోమము జేసిన పిదప శేషహోమము నారంభింపదగును.

పక్షిపుర్రసానవిధి:

జాతకర్మ, నామకరణము, అస్పృశనము, చౌలము, ఉపవసనము, వివాహము, సీమంతము, ఆధానము, పుంసవనము, ఈకర్మలయందు, కతక యెడమవై పునను కత్తియు పుత్రుడును కుడివై పునను యుండదగు కన్యాదానము' శ్రాద్ధము, యజ్ఞము, చంద్రదర్శనము ఈకర్మలయందుగూడ వెనుకటివలెనే కూర్చుండదగును.

లాజహోమము.

దోసిలియొక్క ఎడను శక్తినుండి లాజహోమము జేయదగు అగ్రమునుండి హోమముజేసినచో వధువు విధవయగు కోణమునజేసిన మధ్యమపక్షము, కాన అగ్రము నుండియు కోణమునుండియు లాజలనుంచదగదు. లాజహోమకాలమున యముడును, మృత్యువును యుండెదరు కాన దంపతులయొక్క రక్షణార్థమై బ్రహ్మ వెలుపలనుండగా 'సోమాయ' అను అభ్యాసుతికి పరమన బ్రహ్మగులకు ప్రదక్షిణముచేసి లాజహోమము జేయదగు.

గ్రంధివిసర్జన హోమలక్షణము.

శ్రౌతమునందు కుల్పమును రజ్జువును క్రావణ పూర్ణిమనాడుపవిత్రము ముడివిడచిసి యే హోమముజేయవలయు, ముడితో జేయరాదు.

చౌలలక్షణము

వసిష్ఠగోత్రజాలకు కుడివైపున భారద్వాజగోత్రజాలకు అతికశ్యప గోత్రజాలకు యెడమవైపునను చూడాకర్మ శుభప్రదము, గాలవగోత్రజాలకు మధ్యభాగమున ముండ నము జెప్పబడె. భృగువంశజాలు, ఆంగీరసులు పంచశిఖల సంచుకొనెదరు మిగిలిన వారి కానీమమలేదు. ఋషిసాంప్రదాయము ననుసరించి శిఖలసంచుకొనదగు వివాహము, ఉపనయనము, స్నాతకము, పుంసవనము, సీమంతము, శతాభిషేకము వీటి యందు సరబంధనము విధింపబడె కాన దంపతులకు యోక్తబంధనము చేయవలయు మాంజీబంధనము వటువునకుమాత్రమే మునులచే జెప్పబడె.

ఆజ్యపాత్రస్థాపనక్రమము

వివాహము, చౌలము, సీమంతము, శేదవ్రతములు, స్నాతకము, గోదానము పునస్సంధానము, వాస్తుహోమము, అగ్రియణము, శాంతిహోమము, వృషోత్సర్జనము, మొదలగు వానియందు అగ్నికి పరిస్తరణలకు మధ్య నాజ్యసంస్కారముచేయవలయు.

లాజహోమవిధి

శ్రేష్ఠుడు విడచిసి లాజహోమముచేయజనదు కన్యకయొక్క కనుబొమల మధ్య

అంధ) తాత్పర్యసహితము.

యందు రుదంతియను రాక్షసియుండు ఆరాక్షసియొక్క వధాగ్ధమై పశ్చిమమున దర
నుంచుచును.

—(జ తాం గ ధూ వ ము)—

అగ్నిచక్రశుద్ధి.

అను ఈ రెంటిని తాత్పర్యము సర్వత్ర చరిసినవిషయమే గనుక విస్తరించలేదు.

బృహస్పతిస్థాననిర్ణయము.

శ్లో॥ బృహస్పతిస్సదాతిష్ఠే ద్విశ్వోదీచ్యాంసమాహితః ।

ష్మార్తకర్మసుసర్వత్ర నిశ్చిత్తోక్తంకపర్దినా॥

యోక్త్రదర్శలు.

శ్లో॥ త్రింశద్దక్షైఃకృతంయోక్త్రం ద్వాత్రింశదంగుళాయుతం ।

అష్టావింశతిదక్షైర్వా శ్చేయంయోక్త్రస్యలక్షణమ్ ॥

గ్రంథము సంపూర్ణము.

—(.)—